Jules Verne

Drumul gloriei

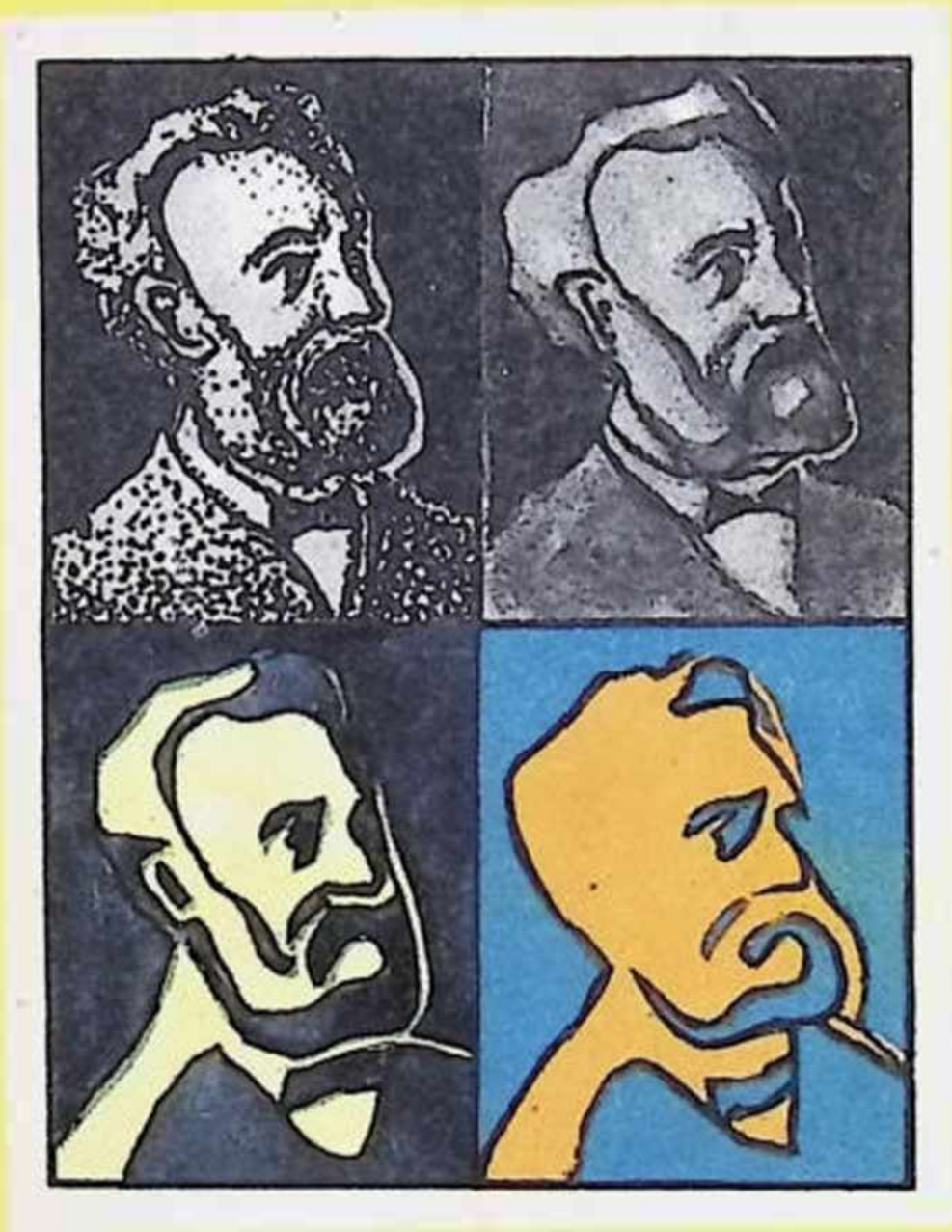

EDITURA AGORA, IAȘI

JULES VERNE

DRUMUL GLORIEI

Lucrare premiată de Academia Franceză

COPERTA : Silviu Filipovici
TRADUCERE : Constantin A. I. Ghica

JULES VERNE

DRUMUL GLORIEI
(Călătorii extraordinare)

EDITURA „AGORA" S.R.L. IAŞI

EDITURA „AGORA" S.R.L. IAŞI
Bulevardul Primăverii 17 B
ISBN 973-95073-6-0

DRUMUL GLORIEI

I

Mă numesc Natalis Delpierre. Sînt născut în 1761, la Grattepanche, un sat din Picardia. Tatăl meu era agricultor și lucra pe moșia marchizului d'Estrelle. Mama îl ajuta pe cît îi sta în putința și tot astfel eu și surorile mele. Tata nu poseda nimic. În afară de faptul că era agricultor, tata mai cînta și la strană în biserică. Avea o voce puternică și se auzea din cimitirul situat în preajma bisericii. Ar fi putut deci să fie preot, sau cum se spune prin partea locului un om muiat în cerneală. Singurul lucru pe care l-am moștenit de la el, e vocea lui.

Tata și mama au muncit din greu. Au murit în același an în '79. Să le fie țărîna ușoară.

Din cele două surori ale mele, cea mai mare Firmininia, pe vremea cînd s-au petrecut cele ce voi istorisi aici, avea patruzeci și cinci de ani, mijlocia, Irma, patruzeci și eu treizeci și unu. Cînd au murit părinții noștri, Firminia era măritată cu un bărbat din Escarbotin, Benoni Fanthomme, simplu lăcătuș care n-a putut să aibă niciodată atelierul lui propriu, deși era un muncitor foarte priceput. Cît despre copii au avut trei în '81 și peste cîțiva ani mai tîrziu au dobîndit și un al patrulea. Sora mea Irma nu se măritase și era fată bătrînă. Nu puteam să

mă bizui aşadar pe ea nici pe sora mea cealaltă ca să-mi fac un rost în lume. Mi l-am croit singur, astfel că la bătrîneţe am putut să vin în ajutorul familiei mele.

Tatăl meu a murit cel dintîi şi după şase luni mama. Lucrul acesta m-a îndurerat mult. Da ! Aşa e soarta ! Trebuie să pierzi pe cei care îţi sînt dragi, după cum trebuie să pierzi pe cei care îţi sînt indiferenţi. Cu toate astea trebuie să ne silim să fim din acei care sînt iubiţi, cînd ne va veni şi nouă rîndul să părăsim lumea aceasta.

Moştenirea părintească, după ce au fost achitate toate datoriile, nu s-a ridicat la mai mult de o sută cincizeci de livre, economiile a şaizeci de ani de muncă ! Banii aceştia s-au împărţit între mine şi surorile mele, ceea ce înseamnă că nu ne-am ales aproape cu nimic.

Mă găseam deci la optsprezece ani cu vreo douăzeci de livre în buzunar. Dar eram voinic şi obişnuit cu muncile grele. Şi apoi aveam o voce frumoasă. Totuşi nu ştiam nici să scriu, nici să citesc. N-am învăţat decît mai tîrziu după cum veţi vedea. Şi cînd te apuci să înveţi carte tîrziu întîmpini multe greutăţi. Felul de a-ţi exprima ideile se resimte veşnic, ceea ce se va constata şi în povestirea de faţă.

Ce eram să mă fac ? Să continui meseria tatălui meu ? Să muncesc din răsputeri pentru alţii ca la urmă să nu mă aleg cu nimic ! Tristă perspectivă care nu era făcută ca să mă ispitească. O împrejurare mi-a hotărît însă deodată soarta.

Un văr al marchizului d'Estrelle, contele de Linois, sosi într-o bună zi la Grattepanche. Contele acesta era căpitan în regimentul la Fère şi obţinuse

un concediu de două luni pe care venise să-l petreacă la vărul lui. Se organizară imediat vînători de vulpi și porci mistreți, în afară de serbările la care participară multe femei frumoase, fără să mai pun la socoteală nevasta marchizului care aproape că le întrecea pe toate.

În împrejurarea asta nu țineam seama însă decît de căpitanul de Linois. Era un ofițer cu apucături distinse și foarte binevoitor. Numai văzîndu-l, îmi venise gustul să mă fac militar. Nu era oare cea mai nimerită carieră atunci cînd trebuie să trăiești de pe urma brațelor și mai ales cînd ești și robust? De altfel cînd nu-ți lipsește curajul și ai și puțin noroc, nu se poate să nu izbutești în cariera armelor

Înainte de '89, multă lume și-a închipuit că nu simplu soldat, fiu de tîrgoveț, sau de țăran, nu putea nicicînd să devină ofițer. E o greșeală. Mai întîi dacă ești hotărît și ai și purtări bune, poți să ajungi foarte ușor subofițer. Pe urmă, după ce ai stat în gradul acesta zece ani în timp de pace sau cinci în timp de război, poți să fii înaintat lesne sublocotenent și în sfîrșit, căpitan... De aici încolo nu mai poți înainta însă... La urma urmei, gradul de căpitan nu e deloc de disprețuit.

Contele de Linois observase adesea în timpul vînătorii că eram un om vînjos și foarte sprinten. Firește că nu eram înzestrat cu o prevedere și o inteligență neobișnuită, totuși, nu eram de disprețuit.

— Îmi pari un tînăr bine înzestrat, îmi zise într-o zi contele de Linois.

— Și voinic?

— Da, domnule conte.

— Cred.

— Foarte bine.

Asta a fost tot ce am vorbit cu el în ziua aceea. Cu toate astea, am mai vorbit cu el, după cum se va vedea mai tîrziu.

Pe vremea aceea exista în armată un obicei foarte ciudat. Se știe cum se recrutau soldații. În fiecare an, cîțiva militari veneau să cerceteze ținutul. Îți dădeau să bei mai mult ca de obicei. Semnai o hîrtie cînd știai să scrii și în cazul că nu știai carte, făceai o cruce ceea ce echivala cu o iscălitură, primeai o sută de livre care erau băute mai înainte chiar de a le fi încasat, îți strîngeai lucrurile și erai primit în armată.

Or, felul acesta de a proceda, nu mi-ar fi convenit niciodată. Dacă aveam poftă să mă fac militar, nu voiam să mă vînd. Îmi place să cred că voi fi înțeles de toți aceia care posedă simțul demnității și respectul față de persoana lor.

Ei bine, în timpurile acelea, cînd un ofițer obținea un concediu, trebuia, conform regulamentului, să aducă la întoarcere, unul sau doi recruți. La rîndul lor, subofițerii aveau și ei aceeași îndatorire. Prețul angajamentului varia atunci între douăzeci și douăzeci și cinci livre.

Știam toate acestea și îmi făurisem un plan. De aceea, de îndată ce contele de Linois își terminase concediul, mi-am făcut curaj și m-am prezentat lui, rugîndu-l să mă ia ca recrut.

— Tu ? întrebă el.

— Eu, domnule conte.

— Cîți ani ai ?

— Optsprezece ani.

— Și vrei să fii soldat ?

— Dacă mă primiți și vă face plăcere.

— Aici nu e vorba dacă îmi face mie plăcere, ci dacă îţi face ţie.

— Da, îmi face.

— Pentru douăzeci de livre ?

— Nu. Vreau să-mi slujesc ţara. Şi fiindcă mi-ar fi ruşine să mă vind, n-o să primesc cele douăzeci de livre.

— Cum te numeşti ?

— Natalis Delpierre.

— Ei bine, Natalis, te primesc.

— Mă simt încîntat, domnule căpitan.

— Şi dacă o să fii ascultător, o să ajungi departe.

— Voi fi veşnic la ordinele d-voastră.

— Te previn că am să pregătesc regimentul şi am să mă îmbrac. Îţi place marea ?

— Da.

— Bine ! O să trecem marea. Ştii că America se luptă în prezent cu englezii pe care vrea să-i alunge de pe teritoriul ei.

— Ce este America ?

Într-adevăr, nu auzisem niciodată vorbindu-se despre America.

— E o ţară îndrăcită, răspunse căpitanul de Linois, o ţară care se luptă ca să-şi cucerească neatîrnarea ! Acolo de vreo doi ani a devenit celebru marchizul de Lafayette. Or, anul trecut, regele Ludovic al XVI-lea a făgăduit sprijinul soldaţilor lui ca să vină în ajutor americanilor. Contele de Rocheambeau o să plece într-acolo cu amiralul de Grasse şi cu şase mii de oameni. Am făurit şi eu planul să mă duc cu el pe noul continent şi, dacă vrei să mă însoţeşti, vom merge să scăpăm America.

— Să mergem. De ce să nu mergem ?

— Iată cum, fără să știu aproape nimic, m-am înrolat în corpul expeditionar al contelui de Rochambeau și am debarcat la New-Port în 1780.

Acolo, timp de trei ani, am stat departe de Franța. Am văzut pe generalul Washington, un uriaș de doi metri și ceva, cu niște picioare și niște mîini nespus de mari, cu o tunică albastră și o cocardă neagră. Am văzut pe marinarul Paul Jones pe bordul vaporului său „*Bonhomme Richard*". Am văzut pe generalul Anthony Wayne poreclit „Turbatul". M-am bătut în mai multe rînduri, nu fără să mă fi închinat înainte de a trage primul glonte. Am luat parte la bătălia de la Yorktown, în Virginia, unde după o luptă memorabilă, lordul Corwallis, s-a dus la Washington. M-am înapoiat în Franța la "83. Am scăpat fără să fiu rănit, simplu soldat, ca înainte de plecare. Ce vreți, dacă nu știam carte.

Contele de Linois se înapoiase cu noi. Voia să mă înroleze în regimentul la Fère în care urma să intre iarăși. Pe mine însă mă bătea gîndul să intru la cavalerie. Îmi plăceau caii din instinct și pînă să ajung ofițer îmi trebuiau grade, grade, și iarăși grade.

Știu că este ispititoare uniforma de infanterie cu toate podoabele ei variate. Dar ce vreți, calul e cal și, după o matură chibzuință, mi-am găsit o adevărată vocație pentru arma cavaleriei.

Așadar, i-am mulțumit contelui de Linois, care m-a recomandat prietenului său, colonelul de Lostanges și m-am înrolat în regimentul Royal-Picardie.

Îmi place regimentul acesta frumos și rog să fiu iertat dacă vorbesc de el cu o înduioșare ridicolă, poate. Aici mi-am făcut aproape întreaga mea carieră, stimat de șefii mei, a căror protecție nu mi-a lipsit niciodată și care au fost într-adevăr foarte buni cu mine.

De altfel peste cîțiva ani mai tîrziu, în '92 regimentul la Fère a avut o purtare atît de ciudată în raporturile lui cu generalul austriac Beaulieu, încît nu pot să regret că am părăsit regimentul, așa că nu voi mai vorbi de el.

M-am întors deci în regimentul Royal-Picardie. Nici nu-și poate închipui cineva un regiment mai frumos. Devenise familia mea. I-am rămas credincios pînă în clipa în care a fost desființat. Mă simțeam în largul meu aici. Fredonam toate semnalele, căci am avut întotdeauna prostul obicei de a fluiera. Noroc că mi se ierta obiceiul acesta.

Timp de opt ani n-am făcut decît să plec din garnizoană în garnizoană și fără a avea ocazia de a da piept cu inamicul. În sfîrșit, viața aceasta nu este lipsită de farmec, cînd știi să te împaci cu ea. Și apoi era ceva să vezi ținuturi noi, mai ales cînd nu prea ai călătorit, cum era cazul meu. După America am avut ocazia să vizitez ținuturi noi în Franța, nădăjduind să văd în curînd alte țări ale Europei. În 85 eram la Sarrelouis, în 88 la Angers, în 91 am fost cu colonelul Serre de Gras în Britania, la Josselin, la Pontivy, la Ploermel, la Nantes, în 92 am fost la Charleville cu colonelul de Wardner, cu colonelul de Lostende și cu colonelul La Roque, iar în 93 am fost cu colonelul Le Comte.

Dar am uitat să vă spun că la 1 ianuarie 92, se votase o lege care schimbase cu totul alcătuirea

armatei. Regimentul Royal-Picardie a fost clasat al 20-lea de cavalerie. Organizația aceasta a dăinuit pînă în 1803. Totuși, regimentul nu și-a pierdut vechea denumire sub care era cunoscut de altfel în toată lumea.

În timpul colonelului Serre de Gras, am fost înaintat la gradul de brigadier, spre marea mea satisfacție, iar în timpul colonelului de Wardner, am fost înaintat sergent major, ceea ce mi-a pricinuit și mai multă plăcere încă. Împlinisem atunci treisprezece ani de serviciu, făcusem o singură campanie din care am scăpat nerănit. În privința înaintării n-aveam de ce să mă plîng. Nu puteam să dobîndesc un grad mai mare, de vreme ce, o repet, nu știam nici să scriu, nici să citesc. În schimb fredonam tot felul de arii, ceea ce poate nu prea era convenabil pentru un subofițer.

Sergentul major Natalis Delpierre! Nu aveam oare dreptul să mă fălesc cu acest grad? De aceea aveam o recunoștință nemărginită față de colonelul Wardner, cu toată asprimea lui. În ziua în care am fost înaintat sergent major, am făcut un chef strașnic cu camarazii mei și mi-am cusut pe mînecă două galoane mari de aur.

Eram în garnizoană la Charleville, cînd am cerut și am obținut un concediu de două luni. Tocmai povestea acestui concediu vreau s-o istorisesc aici și iată de ce.

De cînd sînt în retragere, am povestit în dese rînduri campaniile la care am luat parte, în timpul șezătorilor din satul Grattepanche. Prietenii nu m-au înțeles aproape de loc sau d'andoasele. Cînd unul spunea că am fost la dreapta, cînd eu de fapt eram la stînga și vice-versa. Și atunci se iscau

certuri cari nu se mai sfîrşeau, între două pahare, de cidru sau două ceşti de cafea. În special unde auditorii mei nu se înţelegeau era în privinţa concediului meu în Germania. Or, de vreme ce am învăţat carte, socotesc că ar fi foarte nimerit să scriu cu însumi povestea acestui concediu. M-am pus aşadar pe lucru, deşi am împlinit acum şaptezeci de ani. Dar am o memorie bună şi amintirile mi-au rămas întipărite încă vii în minte. Povestirea aceasta este dedicată deci prietenilor mei din Grattepanche, familiilor Ternisien, Bettembos, Irondart, Pointefer, Quennehen şi altora, aşa că nădăjduiesc că nimeni nu se va mai certa pentru mine.

Am obţinut aşadar concediul meu la 7 iunie 1792. E drept, că pe vremea aceea circulau diferite zvonuri, foarte vagi cu privire la un război cu Germania. Se spunea că Europa, deşi lucrul acesta n-o privea la fel, vedea cu ochi răi ceea ce se petrecea în Franţă. Regele se afla mereu la Tuileries cu toate că poporul se manifestase aproape pe faţă pentru republică.

De aceea, dintr-un motiv de prevedere, n-am îndrăznit să spun datorită cărui motiv, ceream un concediu. Într-adevăr aveam treabă în Germania şi chiar în Prusia. Or, într-un caz de război, aş fi fost împiedicat să mă aflu la postul meu. Ce vreţi ? Nu poţi face două lucruri dintr-odată.

De altfel, deşi concediul meu fusese aprobat pe două luni, eram hotărît să-l prescurtez la nevoie. Totuşi speram că lucrurile se vor orîndui.

Acum, ca să sfîrşesc în ceea ce mă priveşte şi tot astfel în ceea ce concerne bravul meu regiment, iată în cîteva cuvinte cele ce am să vă povestesc.

Mai întii, se va vedea în ce împrejurări am învățat să citesc, apoi să scriu — ceea ce trebuia să-mi permită să devin ofițer, general, mareșal, conte, duce, principe, tot așa cum au ajuns la Ney, nu Davout sau un Murat, în timpul războaielor imperiului. La drept vorbind însă, n-am reușit să trec peste gradul de căpitan, — ceea ce e și așa destul de frumos pentru un fiu de țăran, țăran el insuși.

Cît despre regimentul Royal-Picardie, îmi vor trebui doar cîteva rînduri ca să sfîrșesc cu el.

După cum am spus, regimentul era comandat în '93 de colonelul Le Comte. Tot în anul acela, în urma decretului de la 21 februarie, regimentul a devenit semi-brigadă luînd parte la campaniile armatei de la Nord și ale trupelor din Sambre-et-Meuse pînă în 1797. Totodată semi-brigada aceasta s-a distins în luptele de la Lincelles și Contray unde am fost înaintat locotenent. Apoi, semi-brigada mea după ce a stat la Paris de la '97 pînă la 1800, a luat parte cu armata din Italia unde s-a ilustrat în luptele de la Marengo. Acolo a capturat șase batalioane de grenadieri austriaci și a pus pe goană un regiment maghiar. În lupta aceasta am fost rănit de un glonte în șold, lucru de care nu m-am plîns, fiindcă datorită acestei răni am fost înaintat căpitan.

Regimentul Royale-Picardie fînd desființat în 1803, am intrat într-un regiment de dragoni, luînd parte la toate războaiele imperiului, iar în 1815 am fost pus în retragere.

Acum, cînd voi vorbi de mine, mă voi mulțumi doar să povestesc ceea ce am văzut sau am făcut în timpul concediului meu în Germania. Dar să nu se uite că nu sînt cult, așa că nu am darul să po-

vestesc frumos lucrurile. De altminteri tot ce voi spune aici nu sînt decît impresii pe care nu le voi discuta. Şi apoi dacă în povestirea aceasta simplă îmi vor scăpa cîteva expresii simple şi nemeşteşugite, vă rog să le scuzaţi : nu pot scrie altfel. Nu mă voi avînta în digresiuni inutile deşi voi spune totul. Şi acum cînd vă cer permisiunea de a mă exprima fără rezervă, nădăjduiesc că-mi veţi răspunde : „Aveţi toată libertatea, domnule".

II

Pe vremuri, după cum am aflat mai pe urmă în cărţile de istorie, Germania era împărţită încă în zece cercuri ; mai tîrziu, noi remanieri au făurit confederaţia Rinului, pe la 1806, sub protectoratul lui Napoleon, apoi confederaţia germanică în 1815. Unul din aceste cercuri, cuprinzînd electoratele din Saxa şi Brandenburg, purta pe atunci numele de cercul Saxei de Sus.

Electoratul de Brandenburg trebuia să devină mai tîrziu una din provinciile Prusiei şi să se împartă în două districte, districtul Brandeburg şi districtul Postdam.

Am spus aceasta pentru ca să se ştie unde se află orăşelul Belzingen, situat în districtul Postdam, în partea de sud-vest, la cîteva leghe de frontieră.

Am spus aceasta pentru ca să se ştie unde se află orăşelul Belzingen, situat în districtul Postdam, în partea de sud-vest, la cîteva leghe de frontieră.

La graniţa aceasta am ajuns la 16 iunie, după ce am străbătut cele o sută cincizeci de leghe ce o despart de Franţa. Dacă am pus nouă zile ca să fac drumul acesta, era din pricina mijloacelor de comunicaţie foarte reduse. Am mers mai mult pe jos decît cu căruţa şi aceasta fiindcă la drept vorbind, nu prea aveam bani în pungă. Nu posedam decît slabele economii ale soldei şi voiam să cheltuiesc cît mai puţine parale. Din fericire în timpul şederii mele în garnizoana de la frontieră, am putut reţine cîteva cuvinte germane, astfel că am putut să mă înţeleg cu locuitorii. Totuşi, mi-ar fi fost greu să-mi ascund naţionalitatea aşa că nu prea eram privit cu ochi buni. Fireşte că m-am ferit să spun că sînt sergentul major Natalis Delpierre. Cred că înţelepciunea mea va fi apreciată în împrejurarea aceasta, de vreme ce războiul putea izbucni dintr-un moment într-altul.

La graniţa districtului am avut o surpriză plăcută.

Mergeam pe jos îndreptîndu-mă spre un han ca să iau masa, hanul de la *Ecktvende*, — adică hanul de la cotitură. Noaptea fusese foarte răcoroasă, în schimb acum vremea se încălzise. Soarele uscase roua de pe cîmp şi păsările ciripeau voioase pe fagii, stejarii, ulmii şi plopii care brăzdau cîmpia. Cu toate acestea cîmpia era în mare parte stearpă, lucru explicabil din pricina climei aspre.

La poarta hanului, aştepta o trăsurică la care era înhămat un căluţ slab, exact în stare să facă două leghe pe oră, bineînţeles dacă nu avea de urcat un deal.

În faţa trăsuricii se afla o femeie înaltă bine făcută, cu o bluză scrobită şi o fustă vărgată, pur-

tînd pe cap o pălărie de paie impodobită cu funde galbene. Toaleta acestei femei era foarte curată și se vedea cît de colo că făcea parte din îmbrăcămintea ei de zile mari.

Și într-adevăr era o zi mare pentru ea.

Femeia se uită lung la mine și eu priveam cum mă examina.

Deodată ea deschise brațele și pînă să-mi vin în fire, se repezi la mine exclamînd :

— Natalis !

— Irma !

Era chiar sora mea. Mă recunoscuse. Într-adevăr, femeile au ochii mai ageri decît noi și inima mai simțitoare. Ori cine își poate închipui bucuria pe care am simțit-o văzînd pe sora mea, mai cu seamă că se împliniseră treisprezece ani de cînd trăiam departe unul de altul.

Sora mea nu se schimbase aproape deloc și-mi amintea pe mama, cu ochii ei mari și vioi și cu părul ei negru care începea să încărunțească pe la tîmple.

Am sărutat-o prelung pe gură și pe obrajii ei pîrliți de soare și vă rog să mă credeți că și ea m-a strîns la piept și m-a sărutat cu aceeași căldură cu care am sărutat-o.

Ca s-o pot vedea am cerut acest concediu de la regiment. Eram îngrijorat mai ales că Irma era departe de Franța și aceasta tocmai într-o vreme cînd războiul bătea la ușă. O franceză în mijlocul germanilor, dacă războiul ar fi fost declarat, iată o situație care ar fi putut pricinui o sumedenie de încurcături neplăcute. Într-un asemenea caz e mai bine să fii în țara ta. Și dacă sora mea îmi va primi propunerea, o voi lua cu mine. Pentru aceasta

însă, ea va trebui să părăsească pe stăpîna ei, doamna Keller, lucru de care mă îndoiam. În sfîrşit, voi vedea.

— O ! ce bine îmi pare că te văd, Natalis, îmi zise ea. Am impresia că-mi aduci puţin din aerul plăcut din Picardia. Cît timp să fi trecut oare de cînd nu ne-am mai văzut ?

— Treisprezece ani, Irma !

— Da, treisprezece ani. Treisprezece ani de cînd nu ne-am mai văzut. E mult, Natalis, nu e aşa ?

— Da, draga mea, i-am răspuns.

Şi iată-ne pornind amîndoi, braţ la braţ, de-a lungul şoselei.

— Şi ce mai faci, surioaro ? am întrebat-o.

— Bine, Natalis. Şi tu ?...

— La fel !

— Şi eşti sergent major ! Dar ştii că asta e o mare onoare pentru familia noastră !

— Ai dreptate Irma. Cine ar fi putut crede că micul păzitor de gîşte din Grattepanche va deveni sergent major ! Dar nu trebuie s-o strigi prea tare.

— Şi pentru ce, mă rog ?

— Fiindcă faptul că sînt militar mi-ar putea produce aici oarecare neplăceri. Mai ales acum cînd se vorbeşte de război, e lucru suficient de grav pentru un francez de a se afla în Germania. Aici trebuie să fiu numai fratele care a venit să vadă pe sora lui.

— Bine, Natalis, îţi făgăduiesc că te voi asculta.

— Şi o să faci foarte bine, fiindcă spionii germani au urechi foarte bune.

— Fii liniştit !

— Şi dacă vrei să mă asculţi, Irma, vei veni cu mine în Franţa.

Trăsăturile surorii mele căpătară o expresie plină de durere și Irma mi-a răspuns așa cum prevedeam.

— Să părăsesc pe doamna Keller, Natalis ! Cînd vei vedea-o vei înțelege și tu de ce nu pot s-o părăsesc.

Auzind răspunsul Irmei am hotărît să amin pentru mai tîrziu discuția aceasta.

Sora mea își luase acum înfățișarea ei veselă și-mi puse tot felul de întrebări în legătură cu familia noastră.

— Ce mai face Firminia ?

— E bine. Am primit mai deunăzi știri de la ea prin vecinul nostru Létocard, care a venit acum cîteva zile, la Charleville. Cred că-l mai ții minte pe Létocard ?

— Fiul rotarului.

— Da. Și știi că e însurat cu fata lui Matifas.

— A ! cu fata bătrînului din Fonencamps ?

— Da. Și Létocard mi-a spus că Firminia e sănătoasă dar că muncește mult. Ce vrei ? are patru copii... Din fericire bărbatul ei e cum se cade și muncitor. E drept că se îmbată din cînd în cînd... În sfîrșit, are și ea necazurile ei de care ar fi putut fi scutită la vîrsta ei.

— E drept. Nu mai e așa tînără.

— De, e cu cinci ani mai în vîrstă ca tine și cu patrusprezece ani mai mare ca mine... E ceva... Oricum, e o femeie muncitoare și curajoasă ca tine.

— O ! eu, Natalis, în privința suferinței pot să spun că n-am cunoscut decît durerile altora ! De cînd am părăsit Grattepanche, m-au părăsit și necazurile... Totuși, ca să vezi pe cei din jurul tău că suferă cînd tu nu le poți da nici un ajutor...

Chipul surorii mele se întunecase iarăşi şi fără să ţină seama că nu-şi sfîrşise fraza :

— Ai călătorit bine ?

— Da, mai ales că am avut parte de un timp frumos. Şi după cum vezi am picioare zdravene. De altfel ce insemnătate are oboseala cînd ştii că vei fi bine primit la sosire.

— Ai dreptate Natalis, vei fi bine primit şi toţi te vor iubi aşa cum mă iubesc şi pe mine.

— O ! Buna doamna Keller ! Ştii surioară, că n-aş recunoaşte-o. Ea este încă pentru mine domnişoara domnului şi doamnei Acloque, oamenii aceia cumsecade din Saint-Sauflieu. Cînd s-a măritat acum vreo douăzeci şi cinci de ani, nu eram decît un copil. Dar tata şi mama mi-au vorbit aşa de frumos de ea, încît amintirea ei mi-a rămas întipărită pe veci în minte.

— Biata femeie, zise atunci Irma, s-a schimbat mult de-atunci. Ce soţie a fost ea, Natalis, şi mai ales ce mamă e şi acum !

— Şi fiul ei ?...

— E cel mai bun fiu care poate exista pe lume. Să-l vezi cum munceşte şi cum se sileşte să înlocuiască pe tatăl lui care a murit acum cincisprezece luni.

— O ! ce băiat bun !

— În afară de aceasta o iubeşte mult pe mama lui, nu trăieşte decît pentru ea, după cum şi ea nu trăieşte decît pentru el.

— Nu l-am văzut niciodată Irma şi ard de dorinţa de a-l cunoaşte. Îl iubesc de pe acum.

— Nu mă miră, Natalis.

— Atunci să mergem, dragă.

— Să mergem.

— O clipă. La ce distanţă ne aflăm de Belzingen!

— Cinci leghii.

— Dacă aş fi singur, aş face drumul acesta în două ore...

— O! eu Natalis o să merg mai repede...

— O să mergi mai repede ca mine?

— Firește, fiindcă n-o să merg pe jos.

Şi Irma îi arătă trăsurica ce se află în faţa hanului.

— Tu ai venit cu trăsurica asta?

— Da, Natalis. Am plecat devreme de acasă şi la şapte precis eram aici. Şi dacă scrisoarea pe care ne-ai trimis-o ne-ar fi sosit mai devreme, aş fi mers mai departe ca să te întîmpin.

— O! ar fi fost de prisos. Să mergem deci! N-ai nimic de plătit la han?... Am aici cîţiva creiţari...

— Mulţumesc Natalis, am plătit, aşa că putem să mergem.

În vreme ce vorbeam, proprietarul hanului *Eckturende*, rezemat de uşă, trăgea cu urechea să audă ce vorbim.

Lucrul acesta mi-a fost foarte neplăcut şi mi-a părut rău că am stat în apropierea lui.

Hangiul acesta era un bărbat înalt şi gras, avea o figură uricioasă, nişte ochi mici şi iscoditori, un nas turtit şi o gură cu adevărat cît o şură. În sfîrşit, avea un exterior neplăcut.

La urma urmei, nu am spus lucruri compromiţătoare. Poate că nici nu auzise convorbirea noastră. De altfel, dacă nu pricepea franceza, era posibil nici să nu-şi dea seama că vin din Franţa.

Ne-am urcat în trăsurică. Hangiul se uită la noi, fără să facă măcar un gest.

Am luat hăţurile şi am pornit în goana mare. Cu toată repeziciunea cu care mergeam, am mai stat de vorbă cu Irma, care m-a pus la curent cu viaţa ei.

De aceea, mulţumită celor ce ştiam şi mai ales celor ce am aflat de la ea, veţi cunoaşte şi d-voastră tot ce priveşte familia Keller.

III

Doamna Keller, născută în 1747, avea pe-atunci patruzeci şi cinci şi ani. Originară din Saint Sauflieu, după cum am mai spus, făcea parte dintr-o familie de mici proprietari. Domnul şi doamna Acloque, părinţii ei, oameni foarte modeşti, văzuseră micşorindu-se în fiecare an averea lor în urma multiplelor cerinţe ale vieţii. În 1765 amindoi murură aproape în acelaşi timp. Fata lor fusese luată de o mătuşă bătrînă care a murit şi ea, lăsînd copila singură pe lume.

În condiţiile acestea fetiţa fu luată în serviciul domnului Keller care venise în Picardia ca să facă negoţ. Timp de optsprezece luni ea stătu cu el la Amiens şi în împrejurimi, unde domnul Keller se îndeletnicea cu transportul de mărfuri.

Domnul Keller era un bărbat serios, întreprinzător şi foarte inteligent. Pe vremea aceea, francezii nu nutreau faţă de germani, ura pe care le-a inspirat-o mai tîrziu revendicările naţionale întreţinute prin treizeci de ani de război. Domnul Keller avea o oarecare avere care nu putea decît să crească prin sîrguinţa şi priceperea lui în afaceri. O între-

bă deci pe domnişoara Acloque dacă ar consimţi să devină soţia lui.

Domnişoara Acloque şovăi, deoarece trebuia să părăsească Saint-Sauflieu şi Picardia de care se simţea legată. Şi apoi căsătoria aceasta nu trebuia oare s-o facă să piardă calitatea ei de cetăţeancă franceză? Drept orice avere ea poseda o căsuţă pe care în cazul acesta, trebuia s-o vîndă. Ce se va face ea după acest ultim sacrificiu ? De aceea doamna Dufrenay, bătrîna mătuşă, simţind că i se apropie sfîrşitul şi temindu-se de situaţia în care se va afla nepoata ei, îi dăduse zor ca să ia o hotărîre.

Domnişoara Acloque consimţi. Căsătoria fu celebrată la Saint-Sauflieu. Doamna Keller părăsi Picardia peste cîteva luni şi trecu graniţa împreună cu soţul ei.

Doamna Keller nu avu ocazia de a se căi de alegerea pe care o făcuse. Bărbatul ei se purta bine cu ea, aşa că ea îl iubi foarte mult. Veşnic îndatoritor, domnul Keller se silea să facă pe nevasta lui să nu simtă că şi-a pierdut naţionalitatea. Căsnicia aceasta petrecu numai zile fericite, — ceea ce în toate timpurile a fost un lucru rar.

După un an de la căsătoria lor, doamna Keller născu la Belzingen, un băiat. Ea voi să se consacre în întregime educaţiei acestui copil, de care va fi vorba în povestirea de faţă.

Cîtva timp după naşterea acestui fiu, pe la 1771, sora mea Irma, care avea pe-atunci nouăsprezece ani, intră în serviciul familiei Keller. Doamna Keller o cunoscuse pe Irma ca fetiţă cînd ea însăşi nu era decît o copilă. Tatăl nostru fusese întrebuinţat şi el uneori de domnul de Acloque pentru diferite servicii. Nevasta şi fiica lui se interesau de situaţia tatei şi

fiindcă de la Grattepanche pînă a Saint-Sauflieu, nu e departe, domnişoara Acloque o întîlnea adeseori pe sora mea pe care o iubea mult şi îi făcea chiar mici surprize.

De aceea, de îndată ce află de moartea părinţilor noştri şi că eram lipsiţi de orice ajutor, doamna Keller o luă pe Irma la ea cu toate că aceasta intrase în serviciul unei persoane din Saint-Sauflieu. Sora mea primi bucuroasă propunerea doamnei Keller, propunere pe care nu o regretă niciodată.

Am spus că domnul Keller avea sînge francez în vine, prin strămoşi. Iată cum :

Cu un secol înainte, familia Keller locuise în Lorena franceză. Strămoşii domnului Keller erau nişte comercianţi iscusiţi şi cinstiţi care ar fi prosperat, fără îndoială, dacă nu s-ar fi iscat un eveniment grav care a tulburat viitorul cîtorva mii de familii dintre cele mai muncitoare din Franţa.

Soţii Keller erau protestanţi şi fiindcă ţineau foarte mult la religia lor, nici o chestiune de interes n-ar fi putut face din ei nişte renegaţi. Lucrul acesta s-a văzut lămurit de altfel cu ocazia revocării edictului din Nantes în 1685. Ca atîtea familii, familia Keller a avut şi ea de ales între a părăsi ţara sau de a-şi renega credinţa. Şi ca atîtea altele, ea a preferat exilul.

Manufacturiştii, muncitori de tot felul, agricultori, părăsiră Franţa ca să se îmbogăţească în Anglia, în Olanda, în Elveţia, în Germania şi în special în Brandenburg. Acolo au fost primiţi cu bine de electorul Prusier şi au fondat cîteva colonii înfloritoare.

Familia Keller părăsi deci Lorena, negreşit cu intenţia de a se mai întoarce, după ce-şi cedase fondul de comerţ pentru un blid de linte.

Da, omul îşi spune că se va înapoia în ţară de îndată ce împrejurările îi vor îngădui. Dar, în aşteptare, se instalează în străinătate unde îşi creează noi relaţii şi mai ales noi interese. Anii trec şi pe urmă rămîne în ţara lui adoptivă. Şi lucru acesta s-a întîmplat cu multe familii în detrimentul Franţei.

Pe vremea aceea, Prusia, care s-a ridicat la rangul de regat abia la 1701, nu poseda pe Rin decît ducatul de Cleves, comitatul Mark şi o parte a Gueldrei.

Tocmai în această ultimă provincie situată în apropierea Olandei, îşi căută refugiul familia Keller. Aici ea îşi creă o industrie şi îşi reluă în acelaşi timp comerţul întrerupt de revocarea nedreaptă şi deplorabilă a edictului lui Henric al IV-lea. Cu timpul, din generaţie în generaţie, toate familiile acestea se amestecară, încrucişîndu-se cu locuitorii de pe acolo, aşa că aceşti foşti francezi deveniră cu timpul supuşi germani.

Pe la 1760, unul din Keller, părăsi Gueldra ca să se stabilească în orăşelul Belzingen, situat în Prusia. Acest Keller reuşi în negoţul lui, ceea ce îi permise să ofere domnişoarei Acloque o situaţie pe care nu putea s-o găsească la Saint-Sauflieu. Chiar în Belzingen se născu fiul ei, prusac prin tată, deşi prin mamă avea sînge de francez în vine.

Şi, mărturisesc cu o emoţie care mă face să-mi bată şi acum inima, tînărul acesta, în care trăia sufletul mamei lui, avea un suflet cu adevărat de francez. Doamna Keller îl hrănise cu laptele ei. Pri-

mele cuvinte pe care le îngăimase ca mic, erau cuvinte franţuzeşti. Nu spusese „mama", ci „maman!". El auzise mai intii limba noastră, fiindcă limba aceasta se vorbea de obicei in casa din Belzingen, deşi doamna Keller şi sora mea Irma invăţaseră în curind să se slujească de limba germană.

Copilăria micului Jean Keller a fost aşadar legănată cu cîntece din ţara noastră. Tatăl lui nu se gîndi niciodată să se opună. Dimpotrivă. Nu era oare limba strămoşilor lui, limba aceasta lorenă atît de franceză şi a cărei vecinătate cu frontiera germană nu i-a alterat puritatea ?

Şi nu era numai că doamna Keller hrănise pe copilul acesta cu laptele ei dar şi cu propriile ei idei. Doamna Keller iubea foarte mult Franţa şi niciodată nu părăsise speranţa de a o mai revedea. Ea nu ascundea fericirea pe care ar fi simţit-o revăzînd pămîntul ei natal. Domnul Keller nu se opunea. Fără îndoială, după ce ar fi realizat o sumă oarecare, ar fi părăsit bucuros Germania ca să vină să se stabilească în ţara nevestei lui. Dar mai trebuia să muncească încă vreo cîţiva ani, ca astfel să asigure o situaţie convenabilă soţiei şi fiului său. Din nefericire murise acum cincisprezece luni.

Acestea erau lucrurile pe care mi le spusese sora mea pe drum, în vreme ce trăsurica ne ducea spre Belzingen. La început, moartea aceasta neaşteptată a avut ca rezultat să amine intoarcerea familiei Keller în Franţa, în afară de o serie intreagă de nenorociri.

Intr-adevăr, cînd domnul Keller murise, dînsul era încurcat într-un mare proces cu Statul Prusian. De vreo doi sau trei ani, domnul Keller, însărcinat

cu niște furnituri pentru guvern, riscase în afacerea asta, împreună cu toată averea lui, fonduri care îi fuseseră încredințate. Din primele încasări, putuse să despăgubească pe asociații lui, însă guvernul nu voia să-i restituie garanția pe care o depusese și care constituia aproape întreaga lui avere. I se făceau tot felul de neplăceri, încît domnul Keller se văzuse nevoit să se adreseze judecătorilor din Berlin.

Procesul a durat multă vreme. Se știe de altminteri că nu e bine să pledezi împotriva guvernelor, indiferent de țara în care ai fi. Judecătorii prusaci au dat dovadă de prea multă rea-voință. Totuși, domnul Keller își ținuse angajamentele cu bunăcredință, fiindcă era un om cinstit. Era vorba de vreo douăzeci de mii florini, o avere pe vremea aceea și pierderea acestui proces însemna pur și simplu ruina lui.

Doamna Keller, după moartea soțului ei, continuă procesul în speranța de a-l cîștiga. După terminarea lui, avea de gînd să se întoarcă în țara ei pe care o iubea atîta.

Iată ce mi-a povestit sora mea. Cît despre poziția Irmei, oricine o putea ghici. Ea îngrijise pe copilul doamnei Keller cu un devotament rar. De aceea, nimeni nu o considera ca pe o servitoare, ci ca o tovarășă, o umilă și modestă prietenă. Ea făcea parte din familie și era tratată ca atare de acești oameni cum se cade. Dacă doamna Keller ar fi părăsit Germania, Irma și-ar fi făcut o adevărată plăcere să vină în Franța. În cazul însă că doamna Keller ar fi rămas la Belzingen, sora mea ar fi stat cu ea.

— Să mă despart de doamna Keller... Ar însemna să mor de durere îmi zise ea.

Am înțeles că nimic pe lume nu va putea îndupleca pe sora mea să vină cu mine, de vreme ce stăpîna ei era nevoită să rămînă la Belzingen pînă ce-și va termina treburile.

Și cu toate astea, văzînd-o pe Irma în țara asta care era gata să se ridice impotriva noastră, simțeam o mare neliniște în suflet. Aveam și de ce, căci dacă se declara războiul, nu era puțin lucru.

— O să rămii cu noi în tot timpul concediului, nu e așa ?

— Da, dacă voi putea.

— Ei bine, Natalis, se poate să iei parte în curînd la o nuntă.

— Te pomenești că se însoară... domnul Jean ?

— Da.

— Și cu cine se căsătorește ?... Cu o germancă?

— Nu, Natalis, și tocmai aceasta ne pricinuiește atîta bucurie. Dacă mama lui s-a măritat cu un german, Jean se însoară cu o franțuzoaică.

— Frumoasă ?

— Da, ca o icoană.

— Ceea ce mi-ai spus acum îmi face o deosebită plăcere.

— Și mie ! dar tu, Natalis, nu te gindești să te însori...

— Eu ?

— Nu ai lăsat pe nimeni, în Franța ?

— Ba da, Irma.

— Și pe cine ?

— Patria, draga mea ! Oare ce-i trebuie mai mult unui soldat ?

IV

Belzingen, este un orășel situat la vreo douăzeci de leghe de Berlin, în apropierea satului Hegelberg, unde în 1813 francezii s-au luptat cu prusacii. Belzingen este situat la poalele unui munte și are o poziție din cele mai pitorești. Locuitorii de prin partea locului se îndeletnicesc cu comerțul de vite și de cereale.

Am ajuns aici împreună cu sora mea pe la ora zece dimineața. Peste cîteva clipe mai tîrziu, trăsurica noastră s-a oprit în fața unei căsuțe foarte curată și foarte atrăgătoare, deși avea o înfățișare modestă. Era casa doamnei Keller.

În ținutul acesta te-ai crede în plină inimă a Olandei. Țăranii poartă redingote albastre, jiletce roșii și gulere înalte. Femeile cu fustele lor lungi și scufițele lor albe, ar semăna oarecum cu călugărițele noastre, dacă n-ar purta pe umăr niște fulare mari colorate, care n-au nimic călugăresc în ele. Cel puțin în costumele acestea i-am văzut pe țărani pe drum.

Cît despre primirea care mi-a fost făcută oricine și-o poate închipui ușor. Nu eram oare fratele Irmei ? Am înțeles numaidecît că situația surorii mele nu era deloc inferioară aceleia pe care mi-a descris-o ea. Doamna Keller mi-a adresat un zîmbet foarte afectuos și domnul Jean mi-a strîns cu putere mîinile . Calitatea mea de francez contribuise în bună parte la primirea aceasta cordială.

— Domnule Delpierre, îmi zise el, ne place să credem, atît mamei cît și mie, că-ți vei petrece aici concediul. Cred că nu e mult să stai cîteva săp-

tămîni cu sora d-tale mai ales că n-ai văzut-o de vreo treisprezece ani.

— Da, firește dar și cu d-voastră, domnule Jean, i-am răspuns. Nu am uitat o clipă binele pe care mi l-a făcut familia d-voastră și Irma a avut mare noroc că a intrat într-o familie atît de cumsecade.

Mărturisesc, că am pregătit mai dinainte acest compliment astfel ca să nu rămînă ca un gură-cască de îndată ce voi intra în casa doamnei Keller. Era de prisos însă deoarece cum intrai în casa aceasta primitoare, te simțeai în largul tău.

Uitîndu-mă la doamna Keller, am regăsit trăsăturile ei de odinioară, care mi-au rămas întipărite adînc în minte. Frumusețea ei nu se schimbase cu anii. Pe cînd era tînără încă, izbea în primul rînd gravitatea fizionomiei sale, gravitate care n-o părăsise nici acum. Dar dacă părul ei negru încărunțise pe alocuri, ochii ei nu pierduseră nimic din vioiciunea lor de altădată. Un foc tainic mai strălucea într-înșii, cu toate lacrimile pe care le vărsase de la moarte a soțului ei. Înfățișarea ei era senină. Știa să asculte, nefiind una din acele femei care trăncănesc toată ziua verzi și uscate. Mărturisesc că femeile care palavrăgesc îmi sînt nespus de neplăcute. În schimb doamna Keller era o persoană plină de bun-simț, care se gîndea mult înainte de a vorbi și care era foarte pricepută în afaceri.

În afară de asta, după cum am constatat în curînd, nu părăsea decît rareori căminul ei. Nu-și pierdea timpul pălăvrăgind cu vecinii și fugea de cunoștințe. Nu se simțea bine decît la ea acasă. Genul acesta de femei îmi este foarte simpatic și nu pot

suferi pe acelea care nu se simt bine decît departe de casa lor.

Un lucru care mi-a plăcut de asemenea foarte mult, e că doamna Keller, fără să disprețuiască apucăturile germane, păstrase cîteva din obiceiurile Picardiei. Astfel casa ei avea mobilierul aidoma ca cel al caselor din Saint-Sauflieu. Felul cum era rînduit serviciul, gospodăria și mai ales felul cum se găteau bucatele, toate astea îmi amintea de Picardia.

Domnul Jean avea pe atunci douăzeci și patru de ani. Era un tînăr cu o statură înaltă, avea părul brun și mustățile la fel și ochii negri. Cu toate că în vinele lui curgea sînge nemțesc, n-avea nimic din asprimea teutonă ; dimpotrivă, apucăturile lui erau foarte liniștite iar firea lui sinceră, primitoare și plăcută, te atrăgea imediat. Semăna mult cu mama lui. Serios ca și dînsa, plăcea mult cu aerul lui grav, deoarece era îndatoritor și serviabil. Mie, mi-a plăcut mult de îndată ce l-am văzut și dacă va avea cîndva nevoie de cineva care să-i fie devotat cu trup și suflet, apoi persoana aceea nu va fi decît Natalis Delpierre !

Mai adaug că domnul Jean se slujea de limba noastră, ca și cum ar fi fost crescut în Franța... Oare știa limba germană ? Firește și încă foarte bine. Dar în privința aceasta era asemenea reginei aceleia prusiene care, de obicei, nu vorbea decît limba franceză. În afară de asta, se interesa foarte mult de toate lucrurile ce priveau Franța. Îi plăceau compatrioții noștri, pe care îi căuta și cărora le venea în ajutor ori de cîte ori se ivea prilejul. Citea toate știrile din Franța, din care făcea de predilecție subiectul lui de conversație.

De altfel, aparţinea clasei industriaşilor, a comercianţilor şi de aceea îl supăra, îl făcea să sufere morga funcţionarilor şi a militarilor, aşa cum suferă toţi tinerii, care indeletnicindu-se cu negoţul şi cu afacerile, nu au nici o legătură directă cu guvernul.

Ce păcat că domnul Jean Keller, în loc să fi fost numai pe jumătate francez, nu era în întregime! Ce vreţi? Spun ceea ce gîndesc, ceea ce-mi trece prin gînd, fără să raţionez, aşa cum simt. Dacă nu am simpatii pentru germani, e că i-am văzut de aproape, în timpul cînd mă aflam în garnizoană la frontieră. În clasa de sus, chiar cînd sînt politicoşi, aşa cum trebuie să fie cu toată lumea, spiritul lor arogant iese întotdeauna la iveală. Nu tăgăduiesc calităţile lor, dar francezii au altele, şi nu călătoria asta în Germania o să mă facă să-mi schimb părerile.

La moartea tatălui său, domnul Jean, care era pe-atunci student la Universitatea din Goetting, trebui să se înapoieze acasă spre a lua conducerea casei. Doamna Keller găsi într-insul un ajutor inteligent, priceput şi muncitor. Aptitudinile lui nu se mărgineau numai în ramura comerţului. Domnul Jean era un tînăr foarte învăţat după cum mi-a spus sora mea, constatare pe care eu n-aş fi putut s-o fac pentru simplu motiv că n-aveam nici o cultură. Îi plăceau cărţile şi muzica. Avea o voce frumoasă, nu aşa de puternică, firesţe, ca a mea, dar mai plăcută. Fiecare cu calităţile lui, nu e aşa? Eu cînd strigam: „Pas alergător... înainte... marş“ soldaţilor mei, nimeni nu se putea plînge că nu m-a auzit! Dar să revenim la domnul Jean. Dacă ar fi să ascult de glasul conştiinţei mele, nu m-aş opri niciodată cu laudele la adresa lui. Ceea ce trebuie să se reţină

însă, e că, de la moartea tatălui său, tot greul afacerilor căzuse pe capul lui. Trebuia să muncească din răsputeri, căci situația era destul de încurcată. El nu avea decît un singur scop : să pună ordine în afacerile mamei lui și apoi să se retragă din comerț. Din nefericire, procesul pe care îl avea cu Statul nu părea deloc că se va termina așa curînd. Trebuia să-l urmărească cu atenție și, ca să nu neglijeze nimic, era nevoit să plece în dese rînduri la Berlin. Vedeți că soarta familiei Keller depindea de acest proces. La urma urmei, drepturile ei erau atît de sigure, încît nu putea să piardă procesul, ori care ar fi fost reaua-voință a judecătorilor.

În ziua aceea, la douăsprezece, am prînzit la masa comună. Eram în familie. Iată felul cum eram tratat. Stăteam lîngă doamna Keller. Sora mea Irma se afla la locul ei obișnuit, alături de domnul Jean care stătea în fața mea.

S-a vorbit de călătoria mea, de dificultățile pe care le-aș fi putut întîmpina în timpul călătoriei, de starea în care se afla țara. Am ghicit îngrijorarea doamnei Keller și a fiului ei cu privire la cele ce se pregăteau, de trupele acestea în marș spre frontiera Franței precum și cele prusiene și austriece. Interesele familiei Keller riscau să fie compromise pentru mult timp, în cazul că războiul ar fi izbucnit.

Dar era mai bine să nu se vorbească de lucrurile acestea triste tocmai azi, de aceea domnul Jean, ca să schimbe discuția, îmi puse tot felul de întrebări.

— Spune-ne ceva de campaniile d-tale. Natalis, îmi zise el. Ai luptat în America ? Ai întîlnit acolo pe marchizul de Lafayette, francezul acesta erou care și-a pus averea și viața în slujba independenței.

— Da, domnule Jean.

— Și ai văzut pe Washington ?

— Așa cum te văd pe d-ta, i-am răspuns.

Era un bărbat cu adevărat măreț, avea niște mîini și niște picioare de uriaș !

E drept că lucru acesta m-a impresionat mult la generalul american.

Am trebuit să povestesc atunci tot ce știam de bătălia de la Yorktown, și cum contele de Rochambeau bătuse pe lordul Cornwallis.

— Și de cînd te-ai întors în Franța, m-a întrebat domnul Jean, n-ai mai făcut nici o campanie ?

— Nu, i-am răspuns. Regimentul Royal-Picardie s-a mutat din garnizoană în garnizoană. Eram foarte ocupați...

— Cred, Natalis, erai atît de ocupat încît n-ai avut niciodată timpul să scrii un rînd surorii d-tale.

Auzind imputarea aceasta m-am înroșit. Însăși Irma părea oarecum plictisită. În sfîrșit mi-am luat inima în dinți, fiindcă la urma urmei nu aveam de ce să-mi fie rușine.

— Domnule Jean, i-am răspuns, dacă nu am scris surorii mele, e că atunci cînd e vorba să scriu sînt ciung de ambele brațe.

— Nu știi să scrii, Natalis ! exclamă domnul Jean.

— Spre marea mea părere de rău mărturisesc că nu știu.

— Nici să citești ?

— Nu. Pe vremea cînd eram copil, admițînd chiar că părinții mei ar fi dispus de ceva parale ca să mă dea la școală, nu aveam învățător la Grattepanche, și nici măcar prin împrejurimi. De atunci am

trăit mereu cu ranița în spinare, cu arma pe umăr și, după cum îți poți închipui, nu prea ai timpul să înveți carte între două etape. Iată cum se face că un sergent major, la vîrsta de treizeci și unu de ani, nu știe nici să scrie, nici să citească !

— Ei bine, te vom învăța noi, Natalis, zise doamna Keller.

— D-voastră, doamnă ?

— Da, adăugă domnul Jean, mama , eu... în sfîrșit ne vom sili să te învățăm. Ai un concediu de două luni, nu e așa ?

— Da, două luni.

— Și intenționezi să-l petreci aici, nu e așa ?

— Da, dacă aș ști că nu vă supăr.

— Să ne superi, răspunse doamna Keller, d-ta fratele Irmei !

—Scumpă doamnă, zise sora mea, cînd Natalis o să vă cunoască mai bine n-o să mai aibă ideile astea.

— Vei fi aici ca la d-ta acasă, reluă domnul Jean.

— Ca la mine acasă... O ! domnule Keller eu n-am avut niciodată casa mea...

— Ei bine, atunci ca la sora d-tale, dacă preferi. Ți-o repet, stai aici cît vrei, și în timpul celor două luni de concediu, mă însărcinez să te învăț să citești... Pe urmă am să te învăț să scrii.

Nu știam cum să-i mulțumesc.

— Dar bine, domnule Jean, vei avea oare timp?

— Două ore dimineața, două ore seara, cred că va fi de-ajuns. În același timp am să-ți dau și teme.

— Am să te ajut, Natalis, îmi zise Irma, căci, eu, știu să scriu puțin și tot așa să citesc.

— Cred și eu, adăugă domnul Jean, Irma a fost una din cele mai bune eleve ale mamei.

Ce puteam să răspund la o propunere făcută cu atîta bunăvoință ?

— Fie, primesc, domnule Jean, primesc, doamnă și dacă n-o să învăț bine să mă pedepsiți.

Domnul Jean reluă :

— Vezi, dragul meu Natalis, un om trebuie să știe să scrie și să citească. Gîndește-te numai cîte lucruri trebuie să ignore bieții oameni care n-au învățat carte. Ce întuneric în creierul lor. Ce gol în mintea lor. E o nenorocire tot atît de mare ca aceea de a fi lipsit de un organ.

Și apoi nu vei putea să înaintezi în grad ! Iată-te sergent major, e frumos dar cum o să înaintezi mai departe ? Cum o să devii locotenent, căpitan, colonel ? Nu e păcat să rămîi în loc din pricina ignoranței ?

— Vezi d-ta, domnule Jean, nu numai ignoranța m-ar opri în loc ci chiar regulamentele. Nouă ăstora oamenilor din popor, ne este interzis de a înainta peste gradul de căpitan.

— Pînă în prezent, nu s-a putut, Natalis. Dar revoluția din '89 a proclamat egalitatea în Franța și va face să dispară vechile prejudecăți. La d-voastră acum, toți oamenii sînt egali. Fii deci egalul acelora care știu carte, pentru ca să ajungi pînă acolo unde te poate conduce cultura. Egalitatea ! Iată un cuvînt pe care Germania nu-l cunoște încă. Ne-am înțeles ?

— Ne-am înțeles, domnule Jean.

— Ei bine, vom începe chiar de azi, și, peste opt zile, vei cunoaște alfabetul întreg. Și acum

fiindcă am terminat masa să mergem să facem o plimbare. După aceea o să ne punem pe lucru.

Și iată în ce fel, am început să învăț carte, în familia Keller.

Ce oameni cumsecade, nu e așa ?

V

Am făcut, atît eu cît și domnul Jean, o plimbare frumoasă, pe drumul care urcă spre Hagelberg, la Brandeburg. Vorbeam mai mult, decît priveam. În definitiv nu aveam mare lucru de văzut.

Ceea ce am observat însă îndeobște, este atenția cu care mă fixau oamenii. O figură nouă într-un orășel este un eveniment.

Am mai observat de asemenea că domnul Keller se bucura de stima obștească. Printre acei care treceau prin fața noastră, erau foarte puțini care nu cunoșteau familia Keller. De aceea toți salutau pe domnul Jean și eu răspundeam respectuos la salutul lor deși nu mi-era adresat personal. Trebuiam să fac cinste vechii politeți franceze.

Ce mi-a vorbit oare domnul Jean în timpul plimbării noastre ? Firește că de toate lucrurile care preocupau familia lui și mai ales mi-a vorbit de procesul pe care îl intentase statului și care nu se mai sfîrșea.

El mi-a povestit cu de-amănuntul procesul. Furniturile au fost predate la timp iar domnului Keller fiind prusac i se cuveneau pe lîngă beneficii și restituirea garanției. Într-adevăr, dacă un proces merită să fie cîștigat, acela era firește procesul

Keller. În imprejurarea aceasta agenții statului au avut o purtare nespus de urîtă.

— Dar bine, am adăugat, agenții aceștia nu sînt judecători ! Magistrații însă trebuie să vă dea dreptate și nu-mi vine să cred că veți pierde procesul...

— Întotdeauna se poate pierde un proces oricît de dreaptă ar fi cauza lui ! Mai ales cînd e reavoință la mijloc. Am văzut pe judecătorii noștri, îi văd încă, dar simt că sînt preveniți împotriva unei familii care are legături cu Franța, mai ales astăzi cînd raporturile sînt încordate între cele două țări. Acum cinsprezece luni, la moartea tatei, nimeni nu s-ar fi îndoit de cîștigul cauzei noastre. Azi, nu știu ce să mai cred. Dacă pierdem procesul acesta vom fi aproape ruinați... De abia am mai avea cu ce să trăim.

— Lucrul acesta nu se poate întîmpla ! am exclamat îndurerat.

— Trebuie să te aștepți la orice, Natalis. Pe mine nu mă înspăimîntă ruina, adăugă domnul Jean, fiindcă sînt tînăr și voi munci. Dar mama ! Pînă cînd să-i pot face o poziție trebuie să treacă ani, nu glumă.

— Biata doamna Keller ! Sora mea mi-a vorbit mult bine de dînsa !...

— O iubești mult, nu e așa ?

— Firește că o iubesc, mai întrebi ?

Domnul Jean tăcu o clipă, apoi reluă :

— Fără procesul acesta, Natalis, aș fi putut să-mi fac o situație și de vreme ce mama nu are decît o singură dorință, să se înapoieze în Franța pe care n-o poate uita, în ciuda celor douăzeci și cinci de ani

cît a trăit departe de ea, mi-aș fi rînduit în așa fel afacerile încît să-i procur această fericire peste un an sau poate chiar mai curînd.

— Dar, am întrebat, admițînd cazul că pierde procesul, doamna Keller nu poate părăsi Germania ?

— Ei, Natalis, mi-ar fi foarte penibil s-o văd întorcîndu-se în țara ei, în Picardia, ca să nu mai găsească modestul confort cu care este obișnuită ! Voi munci, fără îndoială și cu atît mai multă tragere de inimă cu cît va fi pentru dînsa ! Reuși-voi oare ? Cine poate ști, mai ales în mijlocul tulburărilor pe care le prevăd și care vor face să sufere comerțul !

Auzindu-l pe domnul Jean vorbindu-mi astfel, simțeam o emoție de nedescris și pe care nici nu căutam măcar s-o ascund. El îmi strînse mîna în mai multe rînduri. I-am strîns-o și eu și sînt sigur că domnul Jean înțelegea durerea pe care o simțeam. A ! ce n-aș fi dat ca să cruț de suferință pe aceste două făpturi care mi-erau atît de dragi.

Domnul Jean rămase tăcut o clipă, cu ochii țintiți în zare ca și cum ar fi voit să citească viitorul.

— Natalis, îmi zise el atunci pe un ton straniu, ai observat cît de prost sînt rînduite lucrurile, în lumea asta. Mama a devenit germană prin căsătoria ei, și eu, voi rămîne german, chiar dacă m-aș căsători cu o franceză !

Aceasta a fost singura aluzie la planul de care Irma mi-a vorbit vag în cursul dimineții. Totuși, fiindcă domnul Jean nu pomeni nimic mai mult, am crezut cu cale să nu stărui. Trebuie să fii discret cu persoanele care îți arată prietenie. Cînd domnul Keller va socoti de cuviință să-mi vorbească de

proiectele lui voi ști să-l ascult cu bunăvoință, și să-i dau un sfat, bineînțeles în limita mijloacelor mele.

Plimbarea își urmă cursul ei. Am vorbit de diferite lucruri și în special de acelea care mă priveau. Am trebuit să mai povestesc cîteva din isprăvile mele în America. Domnul Jean lăudă mult sprijinul pe care Franța l-a dat americanilor pentru ca aceștia să-și poată cuceri libertatea. Dînsul invidia soarta compatrioților noștri, mici sau mari, și care își jertfiseră viața în serviciul acestei cauze drepte. Firește, că dacă domnul Keller s-ar fi găsit în aceeași situație, n-ar fi stat o clipă pe gînduri. S-ar fi înrolat printre soldații contelui de Rochambeau și s-ar fi luptat cu bărbăție ca să smulgă America de sub stăpînirea engleză.

Și numai după felul cum rosti cuvintele acestea cu o voce care vibra și care-mi mergea drept la inimă, pot să afirm că domnul Jean și-ar fi făcut cu destoinicie datoria. Dar nu prea ești stăpîn pe viața ta. Cîte lucruri măreațe n-ai putea face în viață și pe care nu le săvîrșești niciodată. În sfîrșit acesta este destinul și trebuie să te închini în fața lui.

Ne-am înapoiat pe urmă în oraș. Casele străluceau în bătaia soarelui. Acoperișurile lor roșii de țiglă, care se zăreau printre copaci, străluceau și ele asemenea unor flori în mijlocul verdeții. Deodată domnul Jean îmi zise :

— Diseară, după-masă, eu și mama avem o vizită de făcut.

— N-aș vrea să vă incomodez ! i-am răspuns. Voi rămîne cu sora mea.

— Nu, dimpotrivă Natalis, te-aş ruga chiar să vii cu noi.

— Cum doreşti, domnule Jean.

— Trebuie să facem o vizită la nişte compatrioţi de-ai d-tale, domnul şi domnişoara de Lauranay, care stau de multă vreme la Belzingen, o să le facă plăcere văzindu-te, de vreme ce vii din ţara lor; în afară de asta ţin mult să faci cunoştinţă cu ei.

— Cum poftesti, i-am răspuns.

Am priceput că domnul Jean voia să mă facă să cunosc mai de-aproape familia lui. Mă întrebam însă dacă nu cumva căsătoria aceasta nu va împiedica planul pe care îl nutrea de a se înapoia în Franţa. Oare căsătoria aceasta nu va crea o legătură care va înlănţui şi mai mult pe doamna Keller şi pe fiul ei de Germania în cazul că domnul şi domnişoara de Lauranay aveau intenţia să rămînă într-insa? În privinţa aceasta aveam să aflu în curînd amănunte noi.

Am ajuns acum în faţa celor dintîi case ale oraşului. Pe cînd domnul Jean se îndreptă spre strada principală, am auzit în depărtare un zgomot de tobe.

Pe vremea aceea se afla la Belzingen un regiment de infanterie, comandat de colonelul von Grawert. Am aflat mai tîrziu că regimentul acesta era aici în garnizoană de vreo cîteva luni. După toate probabilităţile, în urma dislocărilor de trupe, regimentul acesta trebuia să plece în curînd să se unească cu grosul armatei prusace care se afla spre vest.

Unui soldat îi place întotdeauna să privească pe fraţii lui de arme, chiar cînd aceştia sînt străini. Vrei să vezi felul cum se prezintă, într-un cuvînt

e o chestie de meserie. Începînd de la șnururile bocancilor pînă la capelă, cercetezi cu deamănuntul uniforma lor și îi privești cum defilează, ceea ce nu e lipsit de interes.

M-am oprit așa dar și tot astfel domnul Jean. Gorniștii cîntau un marș prusac.

În spatele muzicii, patru companii mergeau în pas de defilare. Am înțeles imediat că batalionul acesta executa un simplu marș și nu se pregătea încă să părăsească orașul.

Eu și domnul Jean, ne-am dat la o parte ca să lăsăm drumul liber soldaților. Gorniștii ajunseseră în dreptul nostru, cînd am simțit deodată brațul domnului Keller care mă stringea cu putere, ca și cum ar fi voit să mă silească să rămîn pe loc.

M-am uitat la el și l-am întrebat :

— Ce este ?

— Nimic.

La început domnul Jean pălise. Acum însă se împurpurase la față. Am crezut că i se făcuse rău, dar privindu-l cu băgare de seamă am constatat că m-am înșelat.

Privirea lui era ațintită acum asupra unui locotenent care mergea în fruntea primei companii.

Locotenentul era unul din acești ofițeri germani cum se vedeau atîția pe-atunci și cum se mai văd și azi. Era un tînăr destul de chipeș, de-un blond roșcat, cu ochii albaștri și cu o înfățișare mîndră. Cu toate pretențiile lui de eleganță părea destul de vulgar. În ce mă privește, ofițerul acesta îmi inspira un sentiment de antipatie și chiar de repulsie.

Fără îndoială că aceleași sentimente le inspirase și domnului Jean. Am observat de-asemenea că nici

ofițerul nu părea însuflețit de sentimente mai bune față de domnul Keller. Privirea pe care i-o aruncase era departe de a fi binevoitoare.

Amîndoi nu mai erau acum decît la vreo cîțiva pași unul de altul. Tînărul ofițer dădu disprețuitor din umeri iar domnul Jean îmi strînse cu putere mîna. O clipă, am crezut că se va repezi asupra locotenentului ; cu toate astea reuși să se stăpînească.

Nu mai încăpea îndoială că exista o ură adîncă între acești doi oameni. Nu cunoșteam pricina acestei uri pe care am aflat-o mai tîrziu.

În cele din urmă compania trecu și apoi întregul batalion pe care l-am pierdut în curînd din vedere.

Domnul Jean nu rostise nici un cuvînt. Se uita, fără să se clintească, la soldații care se depărtau. Părea țintuit, nu altceva. Și el rămase astfel nemișcat pînă ce zgomotul tobelor și al goarnelor se pierdu în depărtare.

Atunci, întorcîndu-se spre mine, îmi zise :

— Și acum, Natalis, să ne apucăm de carte.

Spunînd acestea ne-am întors acasă.

VI

Aveam un învățător bun. Nu știam dacă o să-i pot face onoare. Să înveți să citești la treizeci și unu de ani, nu e un lucru tocmai ușor. Trebuie să ai un creier de copil, ceara aceasta moale pe care se întipărește orice, fără să fie nevoie pentru asta de prea multă bătaie de cap. În schimb creierul meu nu prea era maleabil.

Cu toate astea m-am pus cu nădejde pe muncă. În ziua aceea am învățat toate vocalele. Domnul

Jean a dat dovadă de multă răbdare pentru care îi sînt recunoscător. Mai mult ca să-mi întipărească în minte literele m-a făcut să le scriu cu creionul în repetate rînduri. În chipul acesta am învățat să le citesc și să le scriu totodată. Recomand procedeul acesta bătrînilor școlari de vîrsta mea.

Silința și atenția nu mi-au lipsit. M-aș fi încăpățînat chiar să învăț pînă seara tîrziu, dacă servitoarea nu m-ar fi înștiințat, pe la ora șapte, că masa era gata. M-am dus imediat în odăița mea situată lîngă aceea a surorii mele, m-am spălat pe mîini și apoi am intrat în sufragerie.

Cina n-a durat decît o jumătate de oră. Deoarece trebuia să mergem ceva mai tîrziu la domnul de Lauranay, am cerut voie să aștept afară, ceea ce mi s-a îngăduit. Mi-am scos pipa din buzunar și după ce mi-am umplut-o, am aprins-o și am fumat în liniște.

Pe urmă am intrat din nou în casă. Doamna Keller și fiul ei erau îmbrăcați și mă așteptau. Irma, avînd treabă acasă n-a mers cu noi. Am ieșit așadar cîteși trei. Doamna Keller îmi oferi brațul pe care i l-am dat poate cu stîngăcie, deși mă simțeam foarte mîndru și mulțumit totodată de onoarea pe care mi-o făcea femeia aceasta cumsecade.

N-am avut mult de mers. Domnul de Lauranay stătea la capătul străzii. Avea o casă frumoasă și atrăgătoare, cu niște flori în față și cu o grădină mare în dos, umbrită de niște ulmi uriași. Locuința aceasta dovedea că stăpînul ei, domnul de Lauranay, stătea într-adevăr foarte bine.

În clipa în care am intrat, doamna Keller mi-a spus că domnișoarea Martha nu era fata domnului

de Lauranay, ci nepoata lui. N-am rămas deci surprins de diferența lor de vîrstă.

Domnul de Lauranay avea pe-atunci șaptezeci de ani. Era un bărbat înalt, pe care vîrsta nu-l încovoiase încă. Părul lui mai mult cărunt decît alb, încadra o figură frumoasă și nobilă. Ochii lui te priveau cu blîndețe. Apucăturile-i trădau numai decît pe omul de rasă. În sfîrșit, era un bătrîn foarte simpatic.

Particula „de" care se afla înaintea numelui său, dovedea numai că făcea parte din clasa aceasta, intermediară între noblețe și burghezie și care n-a disprețuit industria sau comerțul, ceea ce merită toate laudele. Dacă domnul de Lauranay nu s-a ocupat personal cu afacerile, în schimb, s-au ocupat bunicul și tatăl lui. Faptul că moștenise o situație bună, se datora deci părinților lui.

Familia de Lauranay era lorenă de origine și de religie protestantă, ca aceea a domnului Keller. Totuși, dacă strămoșii lui trebuiseră să părăsească pămîntul francez, după revocarea edictului din Nantes, nu plecaseră cu intenția de a rămîne mereu în străinătate. De aceea, de îndată ce ideile liberale și-au făcut iarăși loc în Franța, strămoșii domnului de Lauranay s-au stabilit din nou în Franța.

Cît despre domnul de Lauranay, dacă stătea la Belzingen, e că moștenise de la un unchi cîteva proprietăți, pe care trebuia să le valorifice. Negreșit că ar fi preferat să le vîndă și să se întoarcă apoi în Lorena. Din nefericire nu i s-a ivit ocazia. Domnul Keller, tatăl domnului Jean, însărcinat cu interesele domnului de Lauranay, nu găsise decît cumpărători care ofereau prețuri derizorii. De aceea, în

loc să-și vindă bunurile în condiții proaste, domnul de Lauranay preferă să le păstreze.

În urma legăturilor de afaceri între domnul Keller și domnul de Lauranay, se stabiliră în curînd legături de prietenie între cele două familii. Legăturile acestea dăinuiau de vreo douăzeci de ani, și nici un nor n-a întunecat vreodată intimitatea aceasta bazată pe asemănare perfectă de gusturi și de obiceiuri.

Domnul de Lauranay rămăsese văduv încă de tînăr. Din căsătoria lui avusese un fiu pe care familia Keller îl cunoscuse foarte puțin. Însurat în Franța, fiul acesta nu venea decît foarte rar la Belzingen. În schimb, tatăl lui se ducea să-l vadă în fiecare an, ceea ce procura domnului de Lauranay, plăcerea de a petrece cîteva luni în țara lui.

Domnul de Lauranay fiul, avu o copilă a cărei naștere costă viața mamei sale. El însuși foarte îndurerat de pierderea nevestei lui, muri în curînd. Fata lui de abia dacă îl cunoscu, deoarece nu avu decît cinci ani la moartea tatălui ei. Nu-i mai rămăsese acum decît bunicul ei.

Acesta se purtă foarte bine cu mica orfană, pe care, o luă cu el în Germania ocupîndu-se de aproape de educația ei. Trebuie să spunem însă că în împrejurarea actuală, domnul de Lauranay fusese ajutat mult de doamna Keller, care prinsese o dragoste nespusă față de fetița aceasta, pe care o îngriji ca o adevărată mamă. Este de prisos să stăruiesc asupra plăcerii pe care i-o procură domnului de Lauranay, prietenia și devotamentul doamnei Keller.

Sora mea, Irma, ajuta de asemenea din tot sufletul pe stăpîna ei, în opera aceasta de binefacere.

De cîte ori n-a legănat-o Irma pe domnișoara de Lauranay și aceasta nu numai cu aprobarea, ci și cu mulțumirile bunicului. În sfîrșit, copila deveni o fată încîntătoare, pe care o priveam acum cu multă discreție, de altfel, ca să n-o stîngheresc.

Domnișoara de Lauranay se născuse în 1772. Avea așadar acum, douăzeci și doi de ani. Era destul de înaltă, blondă, cu niște ochi albaștri închiși, cu trăsături fine, foarte grațioasă, și nu semăna deloc cu femeile pe care le văzusem pînă atunci la Belzingen. Admiram figura ei blondă și serioasă, care respira cu toate acestea, fericirea. Poseda cîteva talente tot atît de plăcute pentru ea, cît și pentru alții. Cînta frumos la clavir, deși spunea că nu prea știe bine. De asemenea mai avea și un talent frumos la pictură.

Nimeni nu se va mira deci că domnul Jean Keller se îndrăgostise de ființa aceasta frumoasă, nici că domnișoara de Lauranay observase imediat calitățile acestui tînăr. În același timp, nimeni nu se va mira că cele două familii vedeau cu bucurie că, intimitatea celor doi tineri, crescuți împreună, se schimbase cu timpul într-un sentiment de dragoste. Dacă în schimb tinerii nu se căsătoriseră încă, faptul se datora unui exces de delicatețe din partea domnului Jean, delicatețe pe care o vor înțelege toți oamenii de suflet.

Într-adevăr, cred că n-ați uitat, că situația familiei Keller era destul de compromisă. Domnul Jean ar fi voit ca procesul lui, de care depindea întregu-i viitor, să se fi terminat cu bine, mai înainte de a se căsători. Dacă îl cîștiga, cu atît mai bine, deoarece ar fi putut aduce logodnicei lui o

oarecare stare. Dacă pierdea procesul, domnul Jean ar fi rămas sărac. Negreşit, domnişoara Martha era bogată şi trebuia să moştenească o avere frumoasă după moartea bunicului ei. Ei bine, domnul Jean nu voia să se atingă de banii logodnicei lui. După mine, sentimentul acesta nu putea decît să-l onoreze.

Cu toate astea, în curînd domnul Jean fusese pus în situaţia de a lua o hotărîre. Convenienţele de familie erau întrunite în căsătoria aceasta, aceeaşi religie şi aceeaşi origine. Dacă tinerii soţi s-ar fi stabilit în Franţa, de ce oare copiii lor n-ar fi fost naturalizaţi francezi ? În sfîrşit, nu exista nici o piedică.

De aceea o hotărîre era necesară, şi încă una grabnică, deoarece starea aceasta de lucruri putea autoriza într-o anumită măsură, asiduităţile unui rival.

Nu că domnul Jean ar fi avut motive să fie gelos ! Şi cum ar fi putut fi, de vreme ce n-avea decît să spună o vorbă pentru ca domnişoara de Lauranay să devină soţia lui.

Dar dacă nu era gelos, în schimb era foarte supărat şi pe drept, împotriva tînărului ofiţer pe care l-am întîlnit în fruntea companiei sale, pe drumul de la Belzingen.

Într-adevăr, de vreo cîteva luni, locotenentul Frantz von Grawert, observase pe domnişoara Martha de Lauranay. Făcînd parte dintr-o familie bogată şi influentă, ofiţerul nu se îndoia că fata va fi foarte onorată de atenţia lui.

Cu toate astea, Frantz, plictisea mult pe domnişoara Martha. O urmărea cu încăpăţînare pe stradă,

încît dînsa refuza chiar să mai iasă din casă, exceptînd cazurile cînd era nevoită.

Domnul Jean știa toate astea. În mai multe rînduri fusese cît pe aici să dea o lecție de bunăvoință ofițerului care freeventa societatea bună din Belzingen. Dar numai faptul de a vedea numele domnișoarei Martha amestecat în afacerea aceasta, îl oprea să ia vreo măsură. Cînd dînsa va fi nevasta lui, va ști să pună la respect pe domnul de Grawert. Pînă atunci însă, trebuia să simuleze că nu știa nimic. Deocamdată, era mai bine să evite un scandal de pe urma căruia ar fi suferit în primul rînd, domnișoara Martha.

În răstimpul acesta, trecuseră cel mult trei săptămîni de-atunci, locotenentul Frantz ceruse mîna domnișoarei Martha de Lauranay. Tatăl ofițerului, colonelul de Grawert, se prezentase domnului de Lauranay, expunîndu-i averea și viitorul frumos ce-l aștepta pe fiul său. Era un bărbat aspru, obișnuit numai să comande, neadmițînd nici o șovăire, nici un refuz, în sfîrșit, un adevărat prusac, în toată accepția cuvîntului.

Domnul de Lauranay mulțumi colonelului von Grawert, spunîndu-i că e foarte onorat de cererea lui, dar că mîna fiicei lui fiind promisă, această căsătorie era cu neputință.

Colonelul, care fusese refuzat într-un chip foarte politicos, se retrase inciudat de nereușita lui. Locotenentul Frantz fu nespus de mîniat. Știa că Jean Keller, german ca și el, era primit în casa domnului de Lauranay, într-o calitate care lui îi era refuzată. De aici se născu o ură și o dorință de răz-

bunare, care nu aşteptă, fără îndoială, decît ocazia de a se manifesta.

Totuşi, tînărul ofiţer, fie dintr-un sentiment de gelozie, fie dintr-un sentiment de mînie, nu înţelese să lase pe domnişoara Martha în pace. De aceea, tînăra fată, se hotărîse nu numai să nu iasă niciodată singură, aşa cum îngăduiesc obiceiurile germane, dar nici măcar cu bunicul ei, sau cu doamna Keller, sau chiar cu sora mea.

Iată ceea ce am aflat de abia mai tîrziu ; cu toate astea, am preferat să v-o spun numaidecît.

În ce priveşte primirea care mi s-a făcut în familia domnului de Lauranay, a fost cum nu se poate mai frumoasă şi mai cordială.

— Fratele Irmei este şi prietenul nostru, îmi zise domnişoara Martha, şi sînt fericită că pot să-i strîng mîna.

Mă credeţi că n-am ştiut ce să-i răspund ? Într-adevăr, dacă am fost prost vreodată, atunci am fost cu siguranţă în clipa aceea. Năucit, neştiind ce să spun, am tăcut... Şi mîna asta întinsă cu atîta bunăvoinţă... În sfîrşit, am luat-o şi am strîns-o uşor de teamă să n-o frîng. Ce vreţi ? eram un biet sergent major.

Pe urmă ne-am dus în grădină de ne-am plimbat. Convorbirea m-a făcut să mă simt mai în largul meu. S-a vorbit de Franţa. Domnul de Lauranay m-a întrebat de evenimentele care se pregăteau. Se temea ca ele să su fie de natură să creeze multe neplăceri compatrioţilor lui stabiliţi în Germania. Se întreba chiar dacă n-ar face mai bine să plece din Belzingen, spre a se fixa în ţara lui, în Lorena.

— Ai de gind să pleci ? îl întrebă repede domnul Keller.

— Cred, dragul meu, că vom fi nevoiți în curînd, răspunse domnul de Lauranay.

— Și n-am vrea să plecăm singuri, adăugă domnișoara Martha. Cît timp durează concediul d-tale, domnule Delpierre ?

— Două luni, domnișoară.

— Ei, dragă Jean, reluă ea, oare domnul Delpierre, nu va asista înainte de a pleca la căsătoria noastră ?...

— Vezi că... Martha...

Domnul Jean nu știa ce să răspundă. Rațiunea era în luptă cu inima lui.

— Domnișoară, am zis, aș fi într-adevăr prea fericit...

— Dragul meu, reluă ea, îndreptîndu-se spre Jean, nu vrei să pricinuiești fericirea domnului Natalis Delpierre ?

— Ba da, draga mea Martha, răspunse domnul Jean, care nu putu să spună mai mult. Pentru mine însă, răspunsul lui era suficient.

Pe cînd ne pregăteam să ne retragem cîteși trei, căci era tîrziu :

— Draga mea, zise doamna Keller îmbrățișînd foarte emoționată pe Martha. Vei fi fericită !... E demn de tine !

— Știu, de vreme ce e fiul d-tale ! răspunse domnișoara de Lauranay.

Ne-am întors acasă. Irma ne aștepta. Doamna Keller îi zise că totul se rînduise și că trebuiau doar să fixeze ziua în care să se serbeze căsătoria.

Pe urmă, ne-am dus să ne culcăm. Dacă vreodată am petrecut în viață o noapte bună, în ciuda vocalelor care mă urmăreau în vis, apoi să știți că era noaptea în care am dormit în casa doamnei Keller.

VII

A doua zi, nu m-am trezit decît foarte tîrziu. Trebuia să fi fost cel puțin șapte. M-am îmbrăcat repede ca să-mi fac lecția.

Pe cînd coboram ultimele trepte ale scării, am întîlnit pe sora mea.

— Tocmai mă pregăteam să te scol.

— Da, am dormit cam mult ; ce vrei, eram obosit.

— Nu, Natalis, e de abia șapte. Dar a venit cineva care vrea să te vadă.

— Cineva ?

— Da... un agent !

— Un agent ? Ei, drace ! nu prea îmi plac vizitatorii aceștia. Ce o fi vrînd cu mine ? Însăși sora mea nu prea părea liniștită.

Aproape în aceeași clipă își făcu apariția și domnul Jean.

— E un agent de poliție ! îmi zise el. Bagă de seamă, Natalis, să nu-i spui nimic care să te poată compromite.

— Atît mi-ar trebui, ca să știe că sînt militar ! am răspuns.

— Nu cred să știe.. .să-i spui că ai venit la Belzingen ca să vezi pe sora d-tale, și nimic mai mult.

De altfel acesta era și adevărul și mi-am îngăduit să fiu foarte rezervat.

Am ajuns în pragul ușii. Acolo l-am zărit pe agent, un bărbat pocit, cu picioarele strîmbe, — o figură de bețivan, în sfîrșit.

Domnul Jean îl întrebă pe nemțește ce voia.

— Aveți aici un călător care a sosit ieri la Belzingen.

— Da. Ei și ?

— Directorul poliției vrea să-l vadă și ca atare oaspetele d-voastră trebuie să se prezinte neîntîrziat.

— Foarte bine, se va prezenta.

Domnul Jean mi-a tradus acest crîmpei de conversație. Nu era măcar o invitație ci un ordin. Trebuiam așadar să mă execut.

Agentul plecase, ceea ce-mi convenea, fiindcă nu-mi era deloc plăcut să trec pe străzile orașului în tovărășia acestui polițist grosolan. Voi afla de altminteri unde stă directorul poliției.

— Ce fel de om e directorul ? l-am întrebat pe domnul Jean.

— E un om care are o oarecare inteligență. Trebuie să te ferești de el, Natalis. Se numește Kalkreuth. Individul acesta n-a căutat decît să ne pricinuiască neplăceri, fiindcă, spune el, ne ocupăm prea mult de Franța. De aceea îl ținem la distanță. Nu m-ar mira aflînd că vrea să ne implice într-o afacere urîtă. Prin urmare să fii foarte rezervat.

— De ce n-ai vrea să mă însoțești, domnule Jean ?

— Kalkreuth nu m-a chemat, și e probabil că prezența mea nu i-ar face plăcere !

— Cel puțin îndrugă cîteva cuvinte franțuzești ?

— Vorbește chiar foarte bine. Dar nu uita, Natalis, să te gîndești bine înainte de a răspunde și să nu-i spui decît ceea ce e absolut necesar.

— Fii liniștit, domnule Jean.

Mi s-a arătat casa unde stătea Kalkreuth. Nu era departe și am ajuns aproape numaidecît.

Agentul se afla la ușă, și m-a introdus imediat în biroul directorului poliției.

Se vede că acest personaj voi să-mi zîmbească, deoarece rînji sinistru. Apoi ca să mă invite să stau pe un scaun, făcu un gest care, în mintea lui, voia să fie nespus de grațios.

În același timp, continuă să răsfoiască niște hîrtii întinse pe masă.

Am profitat de clipa asta de distracție ca să observ pe Kalkreuth. Era un bărbat înalt și deșirat, îmbrăcat într-o tunică cu brandenburguri ; foarte slab, foarte osos, avea niște picioare de o lungime neobișnuită și o figură bronzată care părea murdară ; în afară de asta avea o gură uriașă, dinții galbeni, nasul turtit, fruntea brăzdată de cute, spricene stufoase și doi ochi mici și negri. Fusesem prevenit că trebuie să mă feresc de el. Recomandația aceasta era de prisos, finidcă numai prezența lui inspira neîncrederea.

După ce sfîrși de morfolit hîrtiile, Kalkreuth își înălță privirile și mi se adresă într-o franțuzească foarte curată. Dar, ca să-mi pot da timp de gîndit, m-am prefăcut că nu prea îl înțeleg. Am avut chiar grijă să-l fac să repete fiecare frază.

Iată, în definitiv, convorbirea avută între noi :

— Cum te cheamă ?

— Natalis Delpierre.

— Eşti francez ?

— Da, francez.

— Şi ce meserie ai ?

— Negustor.

— Negustor, negustor dar negustor de ce, explică-te.

— Sînt negustor de orice... Cumpăr lucruri de la ţară pe care le revînd apoi.

— Şi ai venit la Belzingen ?

— Da.

— Cu ce ocazie ?

— Ca să văd pe sora mea Irma Delpierre pe care n-am mai văzut-o de vreo treisprezece ani.

— Sora d-tale nu e franceza care e în serviciul familiei Keller ?

— Exact.

Urmă o mică pauză.

— Va să zică, reluă Kalkreuth, călătoria d-tale în Germania nu are alt scop ?

— Nu.

— Şi cînd vei pleca ?...

— Voi relua drumul pe care am venit.

— O să faci foarte bine. Şi cam cînd crezi că vei pleca ?

— Atunci cînd voi crede de cuviinţă. Nu-mi închipui că în Prusia străinii n-au voie să călătorească.

— Poate că nu au voie !

Kalkreuth spunînd acestea mă fixă prelung. Fără îndoială că răspunsurile mele îi păreau prea hotărîte. Dar supărarea lui nu dăinui prea mult.

— Bagă de seamă, mi-am zis. Omul acesta pare destul de viclean și cred că, intenționează să-ți joace o festă. Trebuie să te păzești.

După o pauză, Kalkreuth își reluă întrebările, pe un ton blînd. Și el mă întrebă :

— Cîte zile ai făcut ca să vii din Franța în Prusia ?

— Nouă zile.

— Și pe unde ai luat-o ?

— Pe drumul cel mai scurt și care, în același timp, e și cel mai bun.

— Aș putea ști exact pe unde ai trecut ?

— Domnule, i-am zis atunci, pentru ce toate întrebările astea ?

— Domnule Delpierre, răspunse Kalkreuth pe un ton aspru, în Prusia avem obiceiul să interogăm pe străinii care vin să ne viziteze. E o formalitate polițienească, de la care, cred că n-ai de gînd să te sustragi ?

— Fie. Am trecut frontiera olandeză, străbătînd Brabantul, Westfalia, Luxemburgul, Saxa...

— Ai făcut atunci un înconjur foarte mare ?

— De ce ?

— Pentru că ai ajuns la Belzingen pe drumul Turingiei.

— Da, e adevărat.

Am înțeles acum că polițistul aflase ceeace voia voia să știe. Trebuia deci să fiu prevăzător.

— Ai putea să-mi spui la ce punct ai trecut granița franceză ?

— La Tournay.

— E ciudat.

— De ce ciudat ?

— Pentru că ai fost semnalat că ai urmat drumul care trece pe la Zerbst.

— E foarte simplu, fiindcă am făcut un ocol.

Nu mai încăpea îndoială că am fost spionat și după toate probabilitățile, de către hangiul de la Ecktvende. Se știe că omul acesta mă văzuse sosind în vreme ce sora mea mă aștepta în fața hanului. În definitiv, am înțeles limpede, polițistul voia să mă încurce cu întrebările ca să afle știri din Franța. Am stat deci în gardă.

Kalkreuth reluă :

— Atunci n-ai întîlnit pe germani la Thionville ?

— Nu.

— Și nu știi nimic de generalul Dumouriez ?

— Nu-l cunosc.

Dar ce știi de mișcarea trupelor franceze îngrămădite la graniță ?

— Nu știu nimic.

De data asta figura lui Kalkreuth se schimbă și el reluă cu o voce poruncitoare :

— Bagă de seamă, domnule Delpierre ! zise el.

— De ce ?

— Momentul nu e prielnic străinilor ca să călătorească în Germania, mai ales cînd sînt francezi și nouă nu prea ne plac străinii care vor să afle ce se petrece la noi...

— În schimb dumneavoastră vreți să aflați ce se petrece la vecini ! Eu nu sînt spion, domnule.

— O doresc pentru d-ta, răspunse Kalkreuth pe un ton amenințător. Te voi supraveghea. Ești francez și ai și vizitat o casă franceză aceea a domnului de Lauranay. Ești găzduit la familia Keller care a păstrat legături cu Franța. Nu trebuie mai

mult, în împrejurările de față, pentru ca să fii suspect.

— Ce, n-aveam voie să vin la Belzingen ?

— Ba da.

— Germania și Franța sînt în stare de război ?

— Nu încă. Dar mi se pare, domnule Delpierre că d-ta ai ochi buni.

— Da, foarte buni.

— Ei bine, te-aș sfătui să nu prea te slujești de ei.

— De ce ?

— Pentru că atunic cînd privești, vezi, și cînd vezi, te simți ispitit să povestești și altora ceea ce ai văzut !

— Pentru a doua oară îți repet, domnul meu, că nu sînt spion.

— Și pentru a doua oară îți repet și eu că asta e și dorința mea, altminteri...

— Altminteri ce ?

— Vom fi nevoiți să avem grijă de persoana d-tale pentru un timp anumit, internîndu-te undeva.

După ce rosti amenințarea aceasta Kalkreuth îmi făcu semn că pot să plec. De data asta nu-mi mai întinse mîna și-mi arătă pumnul.

Neavînd de loc intenția să rămîn în biroul lui, am făcut stînga împrejur cu un gest milităresc care nu cred să fi scăpat din vedere polițistului.

După aceea m-am întors acasă la doamna Keller. Eram prevenit acum că sînt pus sub urmărire.

Domnul Jean mă aștepta. I-am povestit amănunțit tot ceea ce s-a petrecut între mine și domnul Kalkreuth, neomițînd amenințările acestuia din urmă.

— Nu mă miră de loc, răspunse el și n-ai terminat încă cu poliția prusacă. Mă tem că viitorul, o să-ți rezerve atit d-tale cît și nouă, multe neplăceri.

VIII

În răstimpul acesta îmi petreceam zilele în chipul cel mai plăcut, lucrind și făcind plimbări. Tînărul meu profesor, putea constata progresele pe care le făceam. Învățasem vocalele și mă munceam acum cu consoanele. Erau unele cari îmi pricinuiau multă bătaie de cap, în special ultimele. În sfîrșit, mergea încet dar ceea ce prindeam nu mai uitam. În curînd am reușit să împreun literele ca să alcătuiesc cuvinte. Domnul Jean îmi spunea că aveam dispoziții la învățătură...

Nu mai știam nimic despre Kalkreuth, ne mai primind nici un ordin să mă prezint la biroul lui. Cu toate astea sînt sigur că eram spionați și în special eu, deși felul meu de viață nu dădea nimic de bănuit. Mi-am închipuit deci, că voi scăpa numai cu amenințarea polițistului și că el nu mă va aresta sau expulza vre-odată din țară.

După o săptămînă de la sosirea mea, domnul Jean trebui să plece la Berlin pentru procesul lui. Domnul Keller ardea de nerăbdare să vadă procesul terminat, din pricina relațiilor încordate dintre Franța și Germania.

Se întreba cum va fi primit și dacă se va fixa, cel puțin acum data procesului ? Se temea însă că judecata va fi din nou amînată.

În timpul lipsei domnului Jean, după sfatul Irmei, m-am apucat să observ atitudinea locotenentului Frantz von Grawert. De altminteri, fiindcă domnișoara Martha nu părăsise decît o singură dată casa ca să meargă la biserică, nu avu prilejul să se întîlnească cu ofițerul prusac. În schimb acesta trecu în mai multe rînduri prin fața casei domnului Lauranay, cînd pe jos, cînd călare, pe un cal foarte frumos, e drept. Dar fiindcă poarta era închisă veșnic și tot astfel ușile și ferestrele, vă puteți închipui mînia lui. Datorită felului acesta de a se purta al ofițerului se impunea deci grăbirea căsătoriei.

Și chiar de aceea domnul Jean voia să se ducă pentru ultima dată la Berlin. Rămase așadar hotărît că orice s-ar întîmpla, căsătoria va fi fixată de îndată ce tînărul Keller se va înapoia la Belzingen.

Domnul Jean plecase la 18 iunie. Nu trebuia să se întoarcă decît la 21. În răstimpul acesta învățam de zor. Doamna Keller înlocuise pe fiul ei și îmi dădea ea însăși lecții cu o răbdare demnă de admirat. Vă puteți închipui și d-voastră cu cîtă nerăbdare îl așteptam pe domnul Jean. Într-adevăr aveam și de ce din pricina evenimentelor pe care le voi expune — fără să fac vreo apreciere asupra lor, căci mărturisesc cinstit cînd e vorba de politică, nu mă pricep de fel.

Emigranții francezi s-au refugiat la Coblentz, în anul 90. În 91, după ce acceptase constituția, regele Ludovic al XVI-lea notificase acceptarea aceasta puterilor străine. Anglia, Austria și Prusia protestară atunci spunînd că intențiile lor erau amicale. Dar cine se putea încrede în vorbele lor ?

Emigrații în schimb, formau cadre și nu mai conteneau cu îndemnurile la război. Deși regele le dăduse ordinul să se întoarcă în Franța, emigranții nu-și întrerupeau pregătirile. Cu toate că adunarea legislativă somase pe electorii din Frères, Mayenta și alți principi ai imperiului să împrăștie aceste îngrămădiri de la frontieră, ele nici nu se gîndeau la așa ceva. Și atunci s-au organizat trei armate la est în așa fel încît să-și poată da mîna.

Contele de Rochambeau, fostul meu general se duse să ia în Flandra, comandamentul armatei de la Nord, Lafayette al armatei din centru, la Metz, și Luckner, comanda armatei din Alsacia, — în total vreo două sute de mii de oameni bine înarmați. Cît despre emigranți, de ce ar fi renunțat la planurile lor și ar fi dat ascultare somațiilor regelui, de vreme ce Leopold de Austria se pregătea să le vină în ajutor ?

Aceasta era starea de lucruri în 91. Iată acum situația din 92.

In Franța, Iacobinii avînd pe Robespierre în frunte se rostiseră pe față împotriva războiului. Cordelierii îi sprijineau, temîndu-se de o dictatură militară. Dimpotrivă Girondinii, prin glasurile lui Louret și Brissot, cereau războiul cu orice preț ca să silească astfel pe rege să-și dezvăluie intențiile.

Atunci apăru Dumouriez, care fu chemat în grabă ca să-și pună geniul militar și politic în serviciul țării. El primi și alcătui numaidecît un plan de luptă : război ofensiv și defensiv totodată. Cu el, era sigur, că lucrurile nu vor tergiversa.

Pînă atunci însă Germania nu se mișcase de loc. Trupele ei nu amenințau granița franceză și

ea repetă necontenit că un război ar pricinui un mare rău Europei.

În răstimpul acesta Leopold de Austria muri. Toţi se întrebau nedumeriţi ce va face succesorul lui ? Va fi partizan al păcii ? Nu, fiindcă la Viena apăru o notă care cerea restabilirea monarhiei pe bazele declaraţiei regale din 89.

După cum îşi poate închipui oricine, Franţa nu putea admite o asemenea situaţie care depăşea orice margine. Nota asta produse o vîlvă nespusă în toată ţara. Ludovic al XVI-lea trebui să propună adunării naţionale să declare război lui Francisc I, regele Ungariei şi al Boemiei. Propunerea fu primită şi se hotărî ca Ungaria să fie atacată mai întîi în posesiunile ei din Belgia.

Biron cuprinse Quiévrain şi se speră chiar că nimic nu va opri avîntul trupelor franceze, cînd deodată la Mons, o panică modifică cu totul situaţia. Soldaţii după ce strigară că au fost trădaţi, măcelăriră pe ofiţerii Dillon şi Berthois.

Aflînd dezastrul acesta, Lafayette crezu cu cale să-şi oprească înaintarea la Giret.

Astfel stăteau lucrurile la sfîrşitul lui Aprilie, mai înainte ca să fi părăsit Charleville. După cum se vede, Germania nu declarase pînă atunci război Franţei.

La 13 iunie Dumouriez a fost numit ministru de război. Am aflat numirea lui la Belzingen, înainte ca domnul Jean să se fi întors de la Berlin. Ştirea aceasta era destul de gravă. Era uşor de prevăzut că evenimentele se vor schimba. Într-adevăr, dacă Prusia păstrase pînă atunci o neutralitate desăvîrşită, de aici încolo era de prevăzut că-şi va schim-

ba atitudinea. Se vorbea chiar de optzeci de mii de oameni care inaintau spre Coblentz.

În același timp la Belzingen se răspîndi zvonul că ducele de Brunswick, — un general care se bucura de o oarecare celebritate în Germania, va lua comanda acestor ostași bătrîni ai lui Frederic cel mare.

Știrea aceasta mai înainte chiar de a fi fost confirmată, a produs o emoție de nedescris. De altfel deplasările de trupe continuau mereu.

Aș fi dat mult să văd pe colonelul von Grawert plecînd la graniță împreună cu fiul lui, fiindcă așa cel puțin am fi scăpat de ei. Din nefericire, regimentul pe care îl comanda tatăl lui Frantz nu primi nici un ordin de plecare, astfel că tînărul locotenent se plimbă ca și mai înainte pe stradă și în special în fața casei domnului de Lauranay.

Cît despre mine, poziția mea dădea de gîndit. Eram într-un concediu în regulă, e drept, și într-o țară care nu și-a întrerupt încă relațiile cu Franța. Dar puteam eu oare să uit că făceam parte din regimentul Royal-Picardie și că frații mei de arme se aflau în garnizoană la Charleville, aproape de frontieră ?

Firește, dacă s-ar fi petrecut o ciocnire cu soldații lui Francisc de Austria sau ai lui Frederic Wilhelm de Prusia, regimentul meu ar fi fost în primele rînduri și mi-ar fi părut foarte rău să nu iau parte la luptă.

Începeam deci să fiu îngrijorat. Totuși păstram ascunsă în suflet îngrijorarea care mă năpădise, nevoind să mîhnesc nici pe doamna Keller, nici pe sora mea. Mă simțeam în afară de asta foarte încurcat, deoarece nu știam ce hotărîre să iau.

În sfîrșit, în condițiunile actuale, poziția unui francez era mai mult decît dificilă. De aceeași părere era și sora mea în ceea ce privea situația ei. Firește că nu ar fi consimțit niciodată să se despartă de bună voie de doamna Keller. Dar cine îi spunea că nu se vor lua măsuri împotriva străinilor? Și dacă polițistul Kalkreuth m-ar soma să părăsesc Belzingen în douăzeci și patru de ore?

Își poate închipui oricine îngrijorarea noastră. Nici situația domnului de Lauranay nu era mai bună. Dacă ar fi fost nevoit să părăsească Germania, să străbată o țară care era în război, cîte neplăceri nu l-ar fi așteptat pe el și pe nepoata lui? Și căsătoria care nu se celebrase încă! Putea ea oare să aibă loc la Belzingen? Într-adevăr situația era foarte încurcată.

În răstimpul acesta zilnic treceau prin oraș trupe de infanterie și cavalerie, în special uhlani, și tot așa convoaie nesfîrșite cu muniții. Era o larmă continuă. Între timp trupele făceau dese opriri în piața mare a orașului unde beau diferite băuturi, vremea fiind foarte călduroasă.

Firește că nu puteam sta locului și mă duceam și eu în piață, indiferent de neplăcerea pe care aș fi pricinuit-o domnului Kalkreuth și agenților lui. De îndată ce auzeam goarnele, ieșeam în oraș, bineînțeles dacă eram liber. Spun, dacă eram liber, căci în cazul cînd doamna Keller îmi da lecții, n-aș fi vrut pentru nimic în lume s-o părăsesc. Numai, în orele de recreație, plecam repede de acasă, urmăream trupele pînă în piață unde le contemplam... deși Kalkreuth îmi spusese să închid ochii ca să nu văd nimic.

În sfîrșit dacă toată mișcarea asta mă interesa în calitatea mea de soldat și de francez, nu era mai puțin adevărat că-mi dădeam foarte bine seama că nu era de glumit și că ostilitățile vor începe în curînd.

La 21 iunie, domnul Jean se întoarse din călătoria lui de la Berlin. După cum ne temusem călătoria fusese de prisos! Procesul era staționar. Nu se putea prevede cînd și cum se va sfîrși. În orice caz era o situație din cele mai neplăcute.

În privința celorlalte evenimente însă domnul Jean avea impresia, că în curînd, Prusia va declara război Franței.

IX

A doua zi și în zilele următoare, m-am dus cu domnul Jean, după știri. Soarta trebuia să se hotărască peste opt zile. În zilele de 21, 22 și 23, au trecut din nou diferite trupe la Belzingen și chiar statul major al unui general pe care am aflat mai tîrziu că era contele Kaunitz. Masa aceasta de soldați se îndreptă spre Coblentz, unde așteptau emigranții. Prusia care se aliase cu Austria nu-și mai ascundea intenția de a porni împotriva Franței.

Nu mai încăpea îndoială că situația mea la Belzingen devenea din zi în zi mai rea. Evident că nici aceea a familiei Lauranay sau a surorii mele nu era mai bună în cazul că se declara războiul. A sta în Germania în condițiile acestea era un adevărat pericol de care trebuia să scapi cu orice preț.

Vorbeam adesea de situaţia noastră cu Irma. Zadarnic, biata mea soră voia să-şi ascundă îngrijorarea. Teama de a fi despărţită de doamna Keller o frăminta în fiece clipă. Să părăsească familia asta cumsecade! Niciodată nu-şi închipuise că viitorul îi va hărăzi o asemenea nenorocire. Să părăsească aceste făpturi iubite, lîngă care, spera să rămînă toată viaţa, să-şi spună că nu le va mai revedea poate niciodată, în cazul că evenimentele ar fi luat o întorsătură rea, toate astea îi pricinuiau o mîhnire adîncă.

— Simt că voi muri de durere Natalis, îmi spunea ea mereu.

— Te înţeleg, Irma, i-am răspuns, situaţia e grozavă, dar trebuie să încercăm tot ce ne va sta în putinţă ca să scăpăm cu bine. Oare n-am putea s-o convingem pe doamna Keller să părăsească oraşul mai ales acum cînd nu are nici un motiv de a mai ţine la ţinutul acesta? Găsesc chiar că ar face bine să ia hotărîrea asta, mai înainte ca lucrurile să devină ireparabile.

— Da, ar fi prudent, Natalis şi, totuşi doamna Keller nu va consimţi niciodată să plece fără domnul Jean.

— Şi de ce ar refuza dînsul să plece? Cine îl reţine în Prusia? Afacerile? Le va putea rîndui şi mai tîrziu. Procesul? Oare în împrejurările de faţă, nu va trebui să aştepte luni de zile pînă să se dea sentinţa?

— Ai dreptate, Natalis.

De altfel, ceea ce mă îngrijorează, mai ales e că domnul Jean nu s-a căsătorit încă cu domnişoara Martha. Cine ştie ce piedici se vor ivi mai tîrziu. Dacă francezii vor fi expulzaţi din Germa-

nia, ceea ce este foarte posibil, domnul de Lauranay și nepoata lui vor fi nevoiți să plece în douăzeci și patru de ore. Și atunci cît de grea le va fi despărțirea! Dimpotrivă, dacă se face căsătoria, sau domnul Jean va pleca cu soția lui în Franța, sau dacă va fi nevoit să rămînă la Belzingen, va rămîne cu dînsa.

— Ai dreptate Natalis.

— În locul tău, Irma, aș sta de vorbă în privința asta cu doamna Keller. Dînsa ar vorbi la rîndul ei cu domnul Jean și s-ar grăbi astfel căsătoria.

— Da, răspunse Irma, căsătoria trebuie să se facă neîntîrziat. Dealtfel domnișoara Martha nu se va opune de loc.

— Firește că nu se va opune. Și apoi un bărbat, un bărbat ca domnul Jean, ce garanție pentru dînsa! Gîndește-te numai Irma, s-o vezi nevoită să plece singură cu bunicul ei bătrîn, străbătînd Germania împresurată de trupe... Ce s-ar face?... Trebuie să ia neîntîrziat o hotărîre și să nu mai aștepte, altminteri totul va fi în zadar.

— Dar pe locotenentul acela îl mai întîlnești? mă întrebă sora mea.

— Da, Irma, aproape zilnic. E o nenorocire că regimentul lui se află încă la Belzingen. Aș fi voit ca numai după plecarea lui să se fi celebrat cununia domnului Jean.

— Ai dreptate.

— Mă tem că Frantz de-ndată ce va afla că domnișoara Martha s-a căsătorit, să nu facă vreo poznă. Domnul Jean nu e omul care să ierte și atunci... În sfîrșit, nu sînt de loc liniștit.

— Nici eu nu sînt liniştită Natalis. Căsătoria trebuie făcută cît mai curînd, fiindcă mă tem de război.

— Vorbeşte aşa dar cu doamna Keller.

— Chiar azi voi vorbi.

Da, graba aceasta era perfect justificată şi poate chiar era prea tîrziu.

Într-adevăr, un eveniment urma să hotărască Prusia şi Austria să grăbească invazia. Era vorba de atentatul care s-a săvîrşit la Paris, la 20 iunie şi care a fost imediat comunicat, bineînţeles intenţionat, de agenţii celor două puteri coalizate.

Aşa dar la 20 iunie, mulţimea condusă de Santere, după ce defilase în faţa camerei, se năpustise la Tuileries invadînd palatul lui Ludovic al XVI-lea. Porţile fuseseră dărîmate cu topoarele şi se aduseseră chiar tunuri. Mulţimea era foarte agitată, în schimb regele prin sîngele lui rece şi mai ales datorită curajului său, scăpă împreună cu soţia, cu sora şi cu cei doi copii ai săi. Dar cu ce preţ ? De abia după ce consimţise să pună o bonetă roşie în cap !...

Firește că partizanii şi constituţionaliştii considerau actul acesta ca o crimă. Totuşi regele rămase rege. I se mai acordă încă anumite omagii. Dar cît timp ? Cei mai optimişti nu-i mai dădeau două luni de domnie după ameninţările şi insultele acestea ! Se ştie că aceştia, nu s-au înşelat, de vreme ce peste şase săptămîni, la zece august, Ludovic al XVI-lea a fost gonit de la Tuileries, internnţat şi apoi ghilotinat.

Dacă atentatul acesta a produs multă vîlvă la Paris şi în toată Franţa, cu greu îşi poate închipui cineva răsunetul pe care l-a avut în străi-

nătate. La Coblentz în special, zarva a fost uriașă, așa că nu trebuie să vă surprindă că ecoul a pătruns pînă în colțișorul acesta al Prusiei unde ne aflam noi. Și dacă emigranții s-ar fi răsculat ajutați de imperialiști, s-ar fi iscat un război grozav

Așa se credea și la Paris, de aceea s-au luat măsuri energice spre a întîmpina orice neplăcere, organizîndu-se imediat apărarea. Patrioții făcînd răspunzători pe suveranii detronați de invazia care amenință Franța, Comisia Adunării hotărî ca națiunea întreagă să ia armele și să acționeze de la sine, fără ca guvernul să mai intervină.

Și pentru cuvîntul acesta ce credeți că a trebuit ?

O formulă solemnă, o declarație făcută de corpul legislativ : „Patria este în pericol !".

Iată ceea ce am aflat după cîteva zile de la întoarcerea domnului Jean.

Știrile acestea se propagaseră în dimineața zilei de 23 provocînd o agitație nespusă. În fiecare oră se putea afla că Prusia a răspuns Franței printr-o declarație de război. În toată țara era o frămîntare obștească. Diferiți curieri și ștafete treceau prin goana mare în oraș. Necontenit se schimbau ordine între trupele care înaintau spre vest și cele care veneau din răsăritul Germaniei. Pe de altă parte se spunea că imperialiștii bine organizați amenințau granița. Din nefericire era adevărat.

Lucrurile acestea pricinuiră atît familiei Keller cît și familiei Lauranay o îngrijorare adîncă și pe drept. Cît despre mine, poziția mea era din ce în ce mai grea. Toți o simțeau, și, dacă nu spuneam

nimic era ca să nu mai adaug alte neplăceri la acelea care frămîntau cele două familii.

În definitiv, nu mai era timp de pierdut. De vreme ce căsătoria era hotărîtă, trebuia celebrată fără întîrziere.

De comun acord a fost aleasă data de 29 iunie. Cele cîteva zile care ne mai despărțeau de celebrarea căsătoriei erau de ajuns pentru îndeplinirea formalităților, foarte simple pe vremea aceea. Căsătoria trebuia oficiată la catedrală în fața martorilor aleși de familiile Keller și Lauranay. Unul din martori eram și eu. Ce onoare pentru un sergent major !

S-a mai hotărît de asemenea ca celebrarea căsătoriei să se facă în mare taină și în afară de martori, a căror prezență era de neapărată trebuință, căsătoria să rămînă un secret pentru toți. În zilele acestea tulburi trebuia să eviți cu orice preț să atragi atenția, altminteri Kelkreuth s-ar fi ocupat repede de noi.

În afară de asta, locotenentul Frantz fie de ciudă, fie dintr-un sentiment josnic de răzbunare, putea să se preteze ușor la cine știe ce scandal care ar fi putut isca neplăceri ce trebuiau evitate cu orice preț.

Cît despre pregătiri ele nu cereau cine știe cît timp. Nunta trebuia să fie foarte simplă, fără serbări, avîndu-se în vedere împrejurările.

Pe de altă parte căsătoria trebuia celebrată repede fiindcă dintr-o clipă într-alta se puteau ivi tot felul de piedici.

Totuși, cu toate precauțiunile luate, se vede că secretul n-a fost păstrat cum se cuvine.

Probabil că vecinii, o! vecinii de provincie, se interesau de pregătirile celor două familii. Aveau impresia că se punea la cale ceva neobișnuit, de unde și curiozitatea lor.

În timp ce se petreceau toate astea, Kalkreuth ne supraveghea de aproape. Fără îndoială că agenții lui se interesau de toate gesturile noastre.

Dar ceea ce era mai regretabil e că știrea căsătoriei ajunsese la urechile locotenentului von Grawert.

Vestea aceasta rea mi-a comunicat-o sora mea Irma, care o aflase și ea de la servitoarea doamnei Keller. Cițiva ofițeri din regimentul lui Frantz discutară în piață despre căsătoria domnului Jean.

Din întîmplare, servitoarea auzise discuția pe care a repetat-o Irmei.

De altfel iată ce mi-a spus sora mea:

De îndată ce aflase că domnișoara de Lauranay se va mărita cu domnul Keller, locotenentul von Grawert, foarte miniat a spus camarazilor lui că, sub nici un motiv nu se va face căsătoria pe care el de altminteri va ști s-o împiedice.

Speram că domnul Jean nu va afla spusele locotenetului. Din nefericire s-a întîmplat tocmai contrariul. Foarte indignat, domnul Jean voia să se ducă numai decît la locotenentul Frantz spre a-i cere socoteală. De abia am reușit să-l liniștesc, deși era îndoielnic ca un ofițer să dea socoteală unui simplu burghez.

În cele din urmă am izbutit să-l fac pe domnul Jean să înțeleagă că demersul lui pripit, risca să-i compromită cu desăvîrșire căsătoria.

Domnul Keller îmi făgădui că nu va întreprinde nimic, că nu va mai da atenție spuselor ofițe-

rului oricare ar fi ele şi că se va ocupa excesiv de pregătirile căsătoriei.

Ziua de 25 iunie se petrecu fără incidente. Nu mai aveam de aşteptat decît patru zile ale căror ceasuri şi minute le număram cu înfrigurare. Odată căsătoria celebrată se va hotărî şi chestiunea cea mare, — plecarea din Belzingen.

Dar furtuna era de asupra capetelor noastre şi ea izbucni chiar în seara acelei zile. Ştirea grozavă sosi pe la ora nouă seara.

P-usia declarase război Franţei.

X

A fost o lovitură năprasnică, dar n-a fost singura, fiindcă după declararea războiului au urmat alte lovituri şi mai grozave încă. Dar să anticipăm şi să ne lăsăm în voia Providenţei, cum spune la noi preotul din amvon.

Războiul fusese aşa dar declarat Franţei, şi eu, francez, mă aflam în ţară inamică. Dacă prusacii ignorau că eram militar, în schimb situaţia asta în care mă aflam, îmi era nespus de penibilă. Datoria îmi comanda să părăsesc Belzingen, fie în taină, fie în public, prin orice mijloc în sfîrşit şi să mă duc la regimentul meu. Faptul că eram în concediu şi că mai aveam încă şase săptămîni de libertate, nu trebuia să mă împiedice de la datorie. Regimentul Royal-Picardie se afla la Charleville, la cîteva leghii numai de frontiera franceză. Trebuia să ia parte la primele lupte, aşa că trebuiam să fiu la postul de onoare.

Dar ce se vor face sora mea, domnul de Lauranay și domnișoara Martha ? Naționalitatea lor nu le va pricinui oare cele mai mari încurcături. Germanii sînt aspri și nu cunosc îndurarea, mai ales atunci cînd se dezlănțuiesc patimile.

N-aș fi putut vedea fără îngrijorare pe Irma, pe domnișoara Martha și pe bunicul ei aventurîndu-se pe drumurile Germaniei în clipa cînd țara aceasta era năpădită de trupe.

Nu era decît un singur lucru de făcut : și anume ca toți să plece odată cu mine, să profite imediat și fără întîrziere de înapoierea mea în Franța. Cu toții se puteau bizui pe devotamentul meu. Dacă domnul Jean ar fi mers cu noi aveam impresia că totul se va sfîrși cu bine.

Întrebarea era însă dacă doamna Keller și fiul ei vor accepta planul acesta, care îmi părea foarte simplu. Doamna Keller nu era oare franceză de origine și tot astfel domnul Jean nu era și el pe jumătate francez prin mama lui ? Nu se putea teme de o primire rea din partea cealaltă a Rinului. Părerea mea era așa dar să nu ne mai amînăm plecarea. Eram la 26 iunie și cununia urma să se oficieze la 29. Din ziua aceea nu mai aveam nici un motiv să stăm în Prusia și a doua zi aveam tot interesul să plecăm. E drept că aceste trei zile de așteptare îmi păreau lungi ca trei veacuri. A ! de ce oare domnul Jean nu era încă însurat cu domnișoara Martha !

Da, dar căsătoria aceasta, pe care o doream cu toții din adîncul sufletului... căsătoria asta între un german și o franceză, era oare cu putință, acum cînd se declarase războiul între cele două state ?...

Într-adevăr nu îndrăzneam să reflectez prea mult la situația asta, fiindcă îmi dădeam seama cît era de gravă. În prezent cele două familii evitau să vorbească de război. Simțeam ca o greutate care te copleșea !... Care va fi sfîrșitul ? Nu puteam bănui măcar cursul pe care îl vor lua evenimentele care nu depindeau de noi.

La 26 și 27 iunie nu s-a petrecut nimic deosebit în afară de manevrele trupelor. Am observat însă că poliția supraveghea cu mai multă activitate ca de obicei, casa doamnei Keller. În mai multe rînduri am întîlnit pe agentul lui Kalkreuth. Mă privea cu un aer atît de obraznic încît i-aș fi cîrpit bucuros o palmă, dacă nu mi-ar fi fost teamă să complic lucrurile. Supravegherea aceasta mă neliniștea, cu atît mai mult cu cît spionajul acesta se exercita în special asupra mea. Familia Keller era de asemenea foarte neliniștită.

Era vădit că domnișoara Martha vărsa multe lacrimi. Cît despre domnul Jean cu toate că suferea mult, se abținea de a se plînge. Observam că devenea pe zi ce trece tot mai trist. În fața noastră nu spunea nimic și era foarte rezervat. Cînd se afla în prezența domnului de Lauranay părea obsedat de un gînd pe care nu voia să-l spună și cînd credeai că se va destăinui, buzele lui se închideau numaidecît.

La 28 iunie spre seară, eram cu toții adunați în salonul domnului de Lauranay. Domnul Jean ne rugase să venim, deoarece voia, spunea el, să ne facă o comunicare ce nu putea fi amînată.

În salon, am vorbit tot felul de lucruri, dar conversația lîncezea. Parcă plutea un sentiment foarte penibil, sentimentul acela pe care îl simțeam

cu toţii, după cum am observat, de la izbucnirea războiului.

Într-adevăr declararea războiului accentuase şi mai mult încă deosebirea de rasă dintre francezi şi germani. În fond, am înţeles că domnul Jean simţea mai bine ca oricine deosebirea aceasta.

Deşi eram în ajunul căsătoriei, nimeni nu vorbea de ea. Şi totuşi, dacă nu s-ar fi produs vreo schimbare, Jean Keller trebuia să se cunune a doua zi la catedrală cu domnişoara Martha.

Pe cînd vorbeam astfel în salon, domnişoara de Lauranay se sculă deodată în picioare şi se apropie de domnul Jean care stătea retras într-un ungher al salonului.

— Ce este ? îl întrebă ea cu o voce a cărei emoţie se silea în zadar s-o ascundă.

— O ! Martha !... exclamă domnul Jean pe un ton care m-a impresionat adînc.

— Vorbeşte Jean, reluă Martha, vorbeşte, oricîtă durere mi-ar pricinui spusele tale.

Domnul Jean înălţă capul. Simţea că a fost priceput mai înainte chiar de a fi vorbit.

De aş trăi o sută de ani, nu voi uita niciodată amănuntele acestei scene dureroase.

Domnul Jean stătea în picioare în faţa domnişoarei de Lauranay. La un moment dat îi luă mîna şi după o clipă de sforţare :

— Martha, zise el, atîta timp cît războiul nu era declarat între Germania şi Franţa, puteam să mă gîndesc la căsătoria noastră. Azi ţările noastre sînt în război şi nu mai îndrăznesc să te smulg din ţara ta şi să-ţi răpesc cetăţenia franceză... Nu mai am dreptul... Aş avea remuşcări toată viaţa... Înţelegi aşa dar... că nu ne putem căsători...

Sărmanul Jean !... de abia dacă putea vorbi.

— Martha, reluă el după o pauză, între noi va fi întotdeauna sînge, sîngele francez care curge în venele tale.

Doamna Keller nemișcată în fotoliul ei, cu ochii plecați, nu îndrăznea să se uite la fiul ei. Se vedea cît de colo că era gata să izbucnească în plîns.

Domnul de Lauranay își ascunsese fruntea în mîini în vreme ce Irma plîngea cu hohote.

— Aceea din neamul cărora fac parte, reluă domnul Jean, vor porni împotriva Franței, împotriva acestei țări pe care o iubesc din tot sufletul... Și cine știe dacă în curînd nu voi fi și eu nevoit să mă înrolez în armata germană...

Nu putu termina fraza din pricina suspinelor care îl înăbușeau. Se silea însă din răsputeri ca să nu izbucnească în plîns, fiindcă nu se cuvine ca un bărbat să plîngă.

— Vorbește, Jean, zise domnișoara de Lauranay, vorbește, atîta timp cît mai am putere să te ascult !...

— Martha, răspunse el, știi cît te iubesc ! Dar ești franceză, și nu am dreptul să fac din tine o germană... o dușmană a...

— Jean, răspunse domnișoara Martha, și eu te iubesc. Orice s-ar întîmpla, sentimentele pe care le nutresc pentru tine, nu se vor schimba niciodată. Te iubesc... și te voi iubi veșnic !

— Martha ! exclamă domnul Jean, care căzuse la picioarele ei, cînd te aud vorbind astfel mi se frînge inima că nu pot să-ți răspund : Da, mîine ne vom cununa la biserică !... Mîine vei fi soția mea și nimic nu ne va mai putea despărți !... Dar nu, mi-e cu neputință să mă cunun cu tine.

— Jean, zise domnul de Lauranay, ceea ce pare cu neputință azi...

— Nu va fi mai tîrziu ! exclamă domnul Jean. Da domnule de Lauranay... Războiul acesta odios se va termina odată... Atunci te voi regăsi, Martha și voi putea deveni soțul tău, fără să am remușcări... Vai, cum sufăr...

Și nefericitul care se ridicase de pe scaun, se clătină și era gata să se prăbușească.

Domnișoara Martha se duse lîngă el și îi spuse pe un ton duios.

— Nu am decît un cuvînt să-ți spun. Jean... Oricînd mă vei regăsi așa cum sînt acum ! Înțeleg sentimentul care te face să te comporți astfel... Da, îmi dau seama, între noi există acum o prăpastie... Dar jur pe ce am mai scump că dacă nu voi fi a ta nu voi fi a nimănui... niciodată !

Doamna Keller cu un gest spontan îmbrățișă pe domnișoara Martha strîngînd-o cu putere la piept.

— Martha, zise ea, ceea ce făptuiește fiul meu îl face și mai demn de tine ! Da, mai tîrziu... nu în țara asta în care n-aș mai vrea să stau, ci în Franța... ne vom revedea. Vei deveni fiica mea, fiica mea adevărată...

Doamna Keller rosti cu atîta căldură fraza asta încît domnul Jean se duse și o îmbrățișă.

— Mamă, mamă, atît putu el să îngîne.

— Jean, răspunse Domnișoara Martha, mama ta e și mama mea.

Doamna Keller își desfăcu brațele și amîndoi o sărutară prelung.

În schimb dacă nu se celebrase cununia în fața oamenilor de vreme ce împrejurările actuale o

făcuseră cu neputință, cel puțin era săvîrșită înaintea lui Dumnezeu. Acum nu mai trebuiau hotărîte decît ultimele pregătiri pentru plecare.

Și într-adevăr, în seara aceea a rămas stabilit ca să părăsim Belzingen, Prusia și în sfîrșit Germania a cărei declarație de război pricinuia atîta rău francezilor.

Chestiunea procesului nu mai putea reține acum familia Keller. De altfel era sigur că procesul va fi din nou amînat la o dată pe care domnul Jean nu mai putea s-o aștepte.

În afară de asta iată ce se mai hotărîse încă. Domnul și domnișoara de Lauranay precum și sora mea și cu mine, ne vom duce în Franța. În privința aceasta nu trebuiam să șovăim o clipă, de vreme ce eram francezi. Pentru doamna Keller și fiul ei, convenințele cereau ca să rămînă în străinătate, atîta timp cît va dăinui războiul. În Franța, ar fi putut întîlni prusaci, în cazul că țara noastră ar fi fost năpădită de aliați. Domnul Jean și cu mama lui hotărîră deci să se refugieze în Olanda, unde vor aștepta sfîrșitul evenimentelor. Evident că trebuiam să plecăm cu toții și să ne despărțim la granița franceză.

Odată hotărîrea asta luată și fiindcă pregătirile noastre cereau cîteva zile încă, plecarea a fost fixată la 2 iulie.

XI

Începînd din ziua în care s-a iscat scena dintre domnul Jean și domnișoara Martha, s-a produs o ușurare în situația celor două familii.

Domnul Jean și domnișoara de Lauranay erau acum în situația unor soți care sînt nevoiți să se despartă pentru un răstimp oarecare. Partea cea mai periculoasă a călătoriei, adică trecerea Germaniei, în mijlocul trupelor urmau s-o facă împreună. Apoi, se vor despărți pînă la sfîrșitul războiului. Pe atunci nimeni nu prevedea că războiul acesta era debutul unei lupte nesfîrșite și că se va termina în profitul puterilor coalizate împotriva Franței.

Cît despre mine, voi putea ajunge în sfîrșit la regiment, și speram să sosesc la timp pentru ca sergentul major Natalis Delpierre să fie la postul lui, cînd va fi nevoie să se războiască cu soldații prusaci și austriaci.

Pregătirile de plecare trebuiau ținute de asemenea în secret. Principalul lucru era să nu atragem atenția și în special aceea a agenților de poliție. Era mai bine să părăsim Belzingen fără știrea nimănui și să fim astfel scutiți de neplăceri.

Eram sigur că nu vom întîmpina nici o împotrivire. Se vede însă că uitasem pe locotenentul Frantz, căci iată ce s-a întîmplat :

Am spus mai sus că, cu toate precauțiile luate, zvonul despre căsătoria domnului Jean Keller cu domnișoara Martha de Lauranay, fusese răspîndit în tot orașul. Totuși ceea ce nu se știa încă e că, în ajun, celebrarea cununiei fusese amînată pentru mai tîrziu.

De aceea, fiindcă ofițerul credea că domnișoara Martha se va mărita în curînd, mi-era teamă că-și va executa amenințările.

Într-adevăr, Frantz von Grawert nu avea decît un singur mijloc de a împiedica sau de a amîna

căsătoria aceasta și anume, să provoace la duel pe domnul Jean și să-l rănească sau să-l ucidă.

Dar ura lui va fi oare atît de puternică încît să-l facă să uite poziția și nașterea lui și să se bată în duel cu domnul Jean Keller ?

Ei bine, dacă s-ar fi gîndit la așa ceva Frantz ar fi găsit cu cine să vorbească. Numai că, în împrejurările în care ne aflam, în momentul de a părăsi teritoriul prusac, trebuia să ne temem de consecințele unui duel, așa că mă simțeam foarte neliniștit. Mi s-a spus că locotenentul era grozav de supărat încît se putea preta foarte ușor la un act de violență.

Ce păcat că regimentul lui, nu primise încă ordinul să părăsească orășelul Belzingen ! Colonelul și fiul lui ar fi fost acum departe, la Coblentz sau la Magdeburg. Aș fi fost mai liniștit atunci și tot astfel și sora mea care împărtășea temerile mele. De zece ori pe zi mă îndreptam spre cazarmă ca să văd dacă se punea la cale vreo mișcare. Cea mai mică pregătire nu mi-ar fi scăpat. Pînă atunci însă nimic nu indica vreo plecare.

Două zile, adică la 29 și 30 iunie, nu s-a produs nici o schimbare. Mă gîndeam cu bucurie că nu mai aveam de stat la Belzingen decît douăzeci și patru de ore.

Am spus că trebuia să călătorim cu toții. Totuși, ca să nu trezim bănuielile, am hotărît ca doamna Keller și fiul ei să nu plece în același timp cu noi, în schimb să ne întîlnim la cîteva leghe de Belzingen. Odată dincolo de provinciile prusace, nu mai aveam să ne temem de Kalkreuth și de agenții lui.

În ziua de 30, locotenentul trecu în mai multe rînduri prin fața casei doamnei Keller. Se oprise chiar ca și cum ar fi avut de gînd să intre și să-și rînduiască el însuși treburile. Prin jaluzelele trase îl vedeam, fără ca el să știe. Era încruntat și-și frămînta pumnii ; se vedea cît de colo că era supărat foc. Mă așteptam chiar dintr-un moment într-altul să deschidă ușa și să întrebe de domnul Jean Keller. Din fericire camera domnului Jean era situată în partea cealaltă a străzii, așa că dînsul n-a observat atitudinea ofițerului.

Dar ceea ce n-a făcut locotenentul în ziua aceea au făcut-o alții pentru el.

Pe la ora patru, un soldat din regimentul lui von Grawert întrebă de domnul Jean Keller.

Acesta se afla numai cu mine acasă și a luat cunoștință de scrisoarea pe care i-a înmînat-o soldatul.

Care nu fu însă mîniat cînd o citi !

Scrisoarea aceasta era redactată în termeni foarte injurioși pentru domnul Jean și tot astfel pentru domnul de Lauranay. Da, ofițerul von Grawert se coborîse pînă într-atît încît insultase pe un om de vîrsta tatălui domnișoarei Martha. În același timp Frantz se îndoia de curajul lui Jean Keller, un semi-francez care nu putea fi brav decît pe jumătate. El adăugă că dacă rivalul lui n-ar fi laș va trebui să primească pe cei doi ofițeri, martorii lui, care vor veni să-l vadă pe domnul Keller spre seară.

În ce mă privea eram sigur că locotenentul Frantz știa că domnul de Lauranay se pregătea să părăsească Belzingen împreună cu domnul Jean

și de aceea neascultind decît de patima lui, ofițerul vroia să împiedice cu orice preț această plecare.

Față de insulta care se adresă nu numai domnului Keller dar și familiei de Lauranay, am crezut că nu voi reuși să liniștesc pe domnul Jean.

— Natalis, îmi zise el cu o voce alterată de mînie, n-am să plec mai înainte de a nu pedepsi pe acest om obraznic. Am să-i dovedesc că un semi-francez, cum îmi spune, nu se teme de un german.

Am vrut să liniștesc pe domnul Jean și să-i arăt urmările pe care le putea avea o întîlnire cu locotenentul Frantz. Dacă îl rănea pe acesta din urmă se putea aștepta la represalii care ne-ar produce o sumedenie de încurcături. În schimb dacă ofițerul îl rănea cum puteam pleca ?

Domnul Jean nu vru să mă asculte. În fond, îl înțelegeam. Scrisoarea locotenentului depășea orice limită. Nu, — nu era îngăduit să scrii asemenea lucruri. A ! dacă aș fi putut lua afacerea asta pe seama mea ! Să întîlnesc pe acest insolent, să-l provoc la duel, indiferent de armă, și să ne batem pînă ce unul din noi ar fi căzut în nesimțire. Și acela care ar fi căzut nu putea fi decît locotenentul.

În sfîrșit, de vreme ce camarazii ofițerului erau anunțați trebuia să-i așteptăm.

Amîndoi au venit pe seară la ora opt.

Din fericire doamna Keller era atunci în vizită la domnul de Lauranay. Era mai bine să nu știe nimic din cele ce aveau să se petreacă.

La rîndul ei, sora mea Irma ieșise în oraș ca să achite unele datorii diferiților negustori de prin partea locului. Eram deci singur cu domnul Jean.

Ofiţerii, doi locotenenţi, se înfăţişară cu aroganţa lor obişnuită, ceea ce nu mă miră deloc. Voiau să arate că un nobil, un ofiţer cînd consimte să se bată cu un simplu burghez... Dar domnul Jean îi întrerupse repede spunîndu-le că este la ordinele domnului Frantz von Grawert. Inutil de a adăuga alte insulte la acelea pe care le conţinea scrisoarea de provocare.

Răspunsul acesta fusese foarte nimerit, aşa că ofiţerii s-au mai domolit puţin.

Unul din ei spuse atunci că ar trebui rînduite fără întîrziere condiţiile duelului.

Domnul Jean răspunse că primea toate condiţiunile lor, în schimb cerea să nu se pomenească nici un alt nume în afacerea asta şi ca duelul să fie ţinut secret.

Ofiţerii nu făcură nici o obiecţie cu atît mai mult cu cît domnul Jean le spusese că va accepta toate condiţiile lor.

Era în ziua de 30 iunie. Duelul fusese fixat pentru a doua zi la ora nouă dimineaţa. Întîlnirea trebuia să aibă loc într-o pădurice care se afla pe drumul ce duce la Magdeburg. Domnul Jean primi condiţia aceasta.

Cei doi adversari trebuiau să se bată cu spada şi duelul nu se va termina pînă ce unul din adversari nu va fi pus în imposibilitatea de a mai lupta.

Şi condiţia asta fu primită. La toate propunerile ofiţerilor, domnul Jean nu răspundea decît printr-o uşoară înclinare a capului.

Unul din ofiţeri rosti atunci pe un ton obraznic, că nădăjduia că domnul Jean Keller se va prezenta precis la ora fixată...

La insolența asta, domnul Jean răspunse că dacă domnul von Grawert nu va intîrzia, totul s-ar putea sfîrși la ora nouă și un sfert.

După răspunsul acesta, cei doi ofițeri se sculară în picioare și după un scurt salut părăsiră casa.

— Știi să minuiești spada ? l-am întrebat numaidecît pe domnul Jean.

— Da, Natalis. Acum trebuie să ne ocupăm de martori. Primești să fii unul din ei ?

— Primesc și mă simt mîndru de onoarea pe care mi-o faci ! În privința celuilalt martor, cred că ai la Belzingen vre-un prieten care nu-ți va refuza acest serviciu ?

— Prefer să mă adresez domnului de Lauranay care sînt sigur, nu mă va refuza.

— Firește că nu te va refuza !

— Ceea ce trebuie evident mai ales, Natalis, e ca Martha, mama și sora d-tale să nu afle ceva. E de prisos să mai aibă alte neplăceri pe lîngă toate pe care le au.

— Mama d-tale și Irma or să se întoarcă în curînd, domnule Jean și de vreme ce nu vor părăsi casa pînă mîine, este cu neputință să afle ceva...

— Așa sper și eu, Natalis, și fiindcă n-avem timp de pierdut, să mergem la domnul de Lauranay.

— Să mergem domnule Jean, onoarea d-tale nu poate fi în mîini mai bune.

Tocmai în clipa cînd ne pregăteam de plecare, doamna Keller, Irma și domnișoara de Lauranay își făcură apariția în salon. Domnul Jean spuse mamei lui că eram nevoiți să plecăm pentru o oră

în chestia cailor necesari călătoriei. Totodată o rugă ca în cazul că vom întîrzia, s-o conducă pe domnișoara Martha acasă.

Nici doamna Keller nici sora mea nu bănuiau nimic. Totuși, domnișoara de Lauranay aruncă o privire îndurerată lui Jean Keller.

Peste zece minute, am ajuns la domnul de Lauranay. Era singur. Puteam vorbi în voie.

Domnul Jean îl puse la curent cu situația. Îi arătă scrisoarea locotenentului von Grawert. Domnul de Lauranay o citi indignat. Nu ! Jean nu trebuia să plece mai înainte de a fi spălat insulta aceasta. Se putea bizui deci, că-i va servi de martor.

Domnul de Lauranay voi să se ducă atunci la doamna Keller spre a-și relua nepoata.

Am ieșit cîteși trei. Pe cînd străbăteam strada, ne-am încrucișat cu agentul lui Kalkreuth. Îmi aruncă o privire care îmi păru ciudată. Și fiindcă venea din direcția casei doamnei Keller, am avut ca o presimțire că ticălosul era vesel deoarece făptuise o faptă urîtă.

Doamna Keller, domnișoara Martha și sora mea erau în sălița de jos. Oare ele știau ceva ?

— Jean, zise doamna Keller, iată o scrisoare pe care ți-a adus-o agentul lui Kalgreuth.

Scrisoarea aceasta purta pecetea administrației militare.

Iată ce cuprindea :

„Toți tinerii de origine prusacă, pînă la douăzeci și cinci de ani, sînt invitați să se prezinte la regimentele care li se vor indica ulterior.

„Numitul Jean Keller este incorporat în regimentul Leib, cu garnizoana la Belzingen unde se va

înfiinţa mîine întîi iulie, înainte de ora unsprezece dimineaţa".

XII

Ce lovitură şi măsura asta de incorporare luată de guvernul prusac! Jean Keller care nu împlinise încă douăzeci şi cinci de ani trebuia să plece şi el! Şi încă cu cine, cu duşmanii Franţei! Firesţe, nu avea nici un mijloc ca să se sustragă de la obligaţia aceasta.

De altfel nu era oare datoria lui? Nu era prusac? Să dezerteze? Nu, aceasta nu se putea cu nici un chip.

Apoi şi asta era culmea nenorocirii, domnul Jean trebuia să-şi facă serviciul într-un regiment, comandat de colonelul von Grawert, tatăl locotenentului Frant, rivalul şi acum superiorul domnului Keller.

Oare ce ar fi putut face mai rău soarta pentru a copleşi familia Keller şi pe toţi acei care erau în legătură cu această familie?

Într-adevăr, era o adevărată binefacere că această căsătorie fusese amînată! Se putea oare o nenorocire mai mare decît să-l vezi pe domnul Jean, însurat de o zi numai, silit să se bată cu compatrioţii soţiei lui?

Foarte îndureraţi, am rămas cu toţii tăcuţi. Lacrimi mari curgeau din ochii domnişoarei Martha şi ai surorii mele. Doamna Keller nu plîngea. N-ar fi putut. Stătea nemişcată asemenea unei moarte. Domnul Jean, cu braţele încrucişate, privea în jurul lui cu resemnare. În schimb eu eram

nespus de mîniat. Oare oamenii care ne făceau atîta rău nu vor da niciodată socoteală pentru fărădelegile lor ?

Atunci domnul Jean, zise :

— Dragii mei, nu vreau să vă stric planurile. Trebuie să plecați mîine în Franța. Nu trebuie să mai rămîneți o oră în țara asta. Atît eu cît și mama, aveam de gînd să părăsim Germania. Acum nu mai e cu putință. Natalis, vei pleca cu sora d-tale...

— Voi rămîne la Belzingen, Jean... răspunse Irma. Nu pot să părăsesc pe mama d-tale !

— Cum ?...

— Și noi vom rămîne ! exclamă domnișoara Martha.

— Nu, răspunse doamna Keller, care se ridicase în picioare, plecați cu toții, eu voi rămîne însă aici... N-am de ce să mă tem de prusaci... oare nu sînt germană ?

Și ea se îndreptă spre ușă ca și cum contactul ei ne-ar fi scîrbit.

— Mamă ! exclamă domnul Jean, repezindu-se la ea.

— Ce vrei, dragul meu ?

— Vreau, răspunse Jean, vreau ca și tu să pleci. Vreau să te duci cu dînșii în Franța, în țara ta ! Eu sînt soldat ! Regimentul meu poate pleca dintr-o zi într-alta... Vei fi singură-singuratică aici și asta nu se poate...

— Voi rămîne, dragul meu... Voi rămîne, de vreme ce nu poți să mă însoțești...

— Și cînd voi pleca din Belzingen ce-o să faci ?... reluă domnul Jean care apucase brațul mamei lui.

— Am să te urmez, Jean.

Răspunsul acesta fu rostit pe un ton atît de hotărît încît domnul Jean nu mai zise nimic. Nu era momentul prielnic ca să discute cu doamna Keller. O va convinge a doua zi ca să renunțe la hotărîrea ei. Oare o femeie putea să însoțească o armată ? La cîte pericole nu s-ar fi expus ?

Repet însă că, în momentul de față doamna Keller nu trebuia contrazisă. Se va mai gîndi și poate că se va lăsa convinsă.

După scena asta toată lumea se despărți, foarte mișcată.

Doamna Keller nici nu o îmbrățișase măcar pe domnișoara Martha, pe care cu o oră înainte o considerase ca pe fiica ei.

M-am retras în odăița mea. Nu m-am culcat fiindcă nici n-aș fi putut să dorm. Nu mă gîndeam decît la Keller, înrolat în regimentul acesta și poate sub ordinele locotenentului Frantz. Fel de fel de scene de violență se perindau prin mintea mea. Cum le va suporta oare domnul Jean din partea acestui ofițer ? Va trebui totuși fiindcă va fi soldat... Nu se va putea împotrivi, nici nu va putea schița măcar un gest de revoltă ! Grozava disciplină prusacă îl va dobori sub greutatea ei !... Era îngrozitor pur și simplu.

Soldat ? Nu, încă nu e soldat, îmi spuneam. Nu va fi decît mîine, după îndeplinirea formalităților. Pînă atunci e liber.

Iată cum raționam, sau mai degrabă iată divagațiile care îmi treceau prin minte, cu duiumul.

Da, îmi repetam, mîine, la ora unsprezece cînd va fi încorporat, domnul Jean va fi soldat ! Pînă atunci are dreptul să se bată cu Frantz... Și-l va

ucide... Trebuie să-l ucidă, altminteri locotenentul va avea nenumărate prilejuri de a se răzbuna.

O ! ce noapte am petrecut. N-aş dori una la fel nici celui mai inverşunat duşman al meu !

Pe la ora trei dimineaţa, m-am trîntit îmbrăcat în pat. M-am sculat peste două ore şi fără să fac cel mai mic zgomot, m-am dus să trag cu urechea la uşa domnului Jean.

Şi dînsul era treaz. Mi se pare chiar că scria. Fără îndoială, ultimele-i dispoziţii în cazul că întîlnirea aceasta i-ar fi fatală ! Din cînd în cînd făcea cîţiva paşi, apoi se aşeza din nou la masă şi tocul îi luneca pe hîrtie. Nici un zgomot în casă. Pretutindeni domnea o linişte desăvîrşită.

Nevoind să-l tulbur pe domnul Jean, m-am retras în odaia mea şi, pe la şase, m-am coborît în stradă.

Ştirea despre încorporarea tinerilor se răspîndise în oraş şi a produs un efect neobişnuit. Măsura aceasta atingea aproape pe toţi tinerii din Belzingen, şi trebuie să mărturisesc, după cît am observat, că a fost primită cu o neplăcere vădită. În definitiv, măsura aceasta nu era plăcută mai ales că familiile nu erau de loc pregătite.

Nimeni nu se aştepta la dispoziţia aceasta că peste cîteva ore, tinerii trebuiau să plece cu raniţa la spate şi arma pe umăr.

M-am plimbat nu ştiu cît timp prin faţa casei. Am hotărît cu domnul Jean ca să-l luăm de-acasă pe domnul Lauranay pe la ora opt, ca să mergem apoi în păduricea unde trebuia să aibă loc duelul. Dacă domnul de Lauranay ar fi venit la noi s-ar fi putut isca vreo bănuială.

Am aşteptat pînă la ora şapte şi jumătate, domnul Jean nu ieşise încă din odaia lui.

De asemenea nici doamna Keller nu coborîse încă în salonul de jos.

În clipa aceea m-am pomenit de-odată cu Irma.

— Ce face domnul Jean ? am întrebat-o.

— Nu l-am văzut, îmi răspunse ea. Cu toate astea, nu cred să fi ieşit... N-ai face rău să te duci la el...

— Nu e nevoie, fiindcă l-am auzit plimbîndu-se prin odaie.

Şi atunci, am vorbit nu de duel, sora mea nu trebuia să ştie nimic, dar de situaţia atît de gravă pe care măsura aceasta a încorporării o crease lui Jean Keller. Irma era deznădăjduită, şi numai gîndul de a se despărţi astfel de stăpîna ei îîn sfîşia inima.

Deodată am auzit un zgomot la etajul de sus. Sora mea se înapoie şi-mi zise că domnul Jean era cu doamna Keller.

Mi-am închipuit că vrea s-o îmbrăţişeze aşa cum făcea în fiecare dimineaţă. Poate că-i trecuse prin minte că îmbrăţişarea aceasta era ultima şi că alcătuia astfel un ultim rămas bun.

Pe la ora opt, domnul Jean se ivi în pragul casei.

Irma plecase.

Domnul Jean veni spre mine cu mîna întinsă.

— Domnule Jean, i-am zis, e opt şi trebuie să mergem.

Îmi făcu un semn afirmativ cu capul, ca şi cum un răspuns l-ar fi costat prea mult.

Sosise timpul ca să mergem la domnul de Lauranay.

Am luat-o deci pe stradă, dar de-abia am făcut vreo trei sute de paşi, că ne-am pomenit cu un soldat care s-a oprit în faţa domnului Jean.

— D-ta eşti Jeanm Keller ? întrebă el.

— Da.

— Poftim !

Şi militarul îi înmînă o scrisoare.

— Cine te-a trimis ? l-am întrebat.

Domnul locotenent von Melhis.

Era unul din martorii locotenentului Frantz. Un fior mi-a străbătut trupul. Domnul Jean deschise scrisoarea.

Iată conţinutul ei :

„În urma noilor împrejurări, este exclus în prezent un duel între locotenentul Fratz von Grawert şi soldatul Jean Keller.

R. G. von Melhs.

Mi s-a urcat sîngele la cap ! Un ofiţer nu se poate bate cu un soldat, fie ! Dar Jean Keller nu era „soldat", cel puţin pentru cîteva ceasuri încă.

Ba nu zău ! Mi se pare că un ofiţer francez nu s-ar fi comportat astfel. Ar fi dat satisfacţie omului pe care l-a ofensat atît de grav ! Ar fi venit pe teren...

Mă opresc aici, altminteri aş spune prea multe... Şi totuşi, oare duelul acesta era cu putinţă ?

Domnul Jean rupse scrisoarea şi o aruncă cu un gest plin de dispreţ. După mişcarea buzelor lui am înţeles că a exclamat :

— Ticălosul !

Pe urmă mi-a făcut semn să-l urmez şi ne-am întors spre casă.

Eram atît de mîniat, încît am stat afară. Am plecat chiar fără să ştiu măcar încotro mă îndrep-

tam. Complicațiile acestea pe care ni le rezervă viitorul, mă frămîntau din cale afară. Tot ce știu e că m-am dus să-l previn pe domnul de Lauranay că duelul nu va mai avea loc.

Se vede că nu mai aveam noțiunea timpului, căci de-abia mi s-a părut că l-am părăsit pe domnul Jean, cînd deodată, pe la ora zece, m-am pomenit în fața casei doamnei Keller.

Domnul și domnișoara de Lauranay se aflau și ei acolo. Domnul Jean se pregătea să-i părăsească.

Trec peste scena care a urmat, fiindcă mi-ar lipsi mijloacele s-o descriu. Mă voi mărgini să spun că doamna Keller se arătă foarte energică, nevoind să dea fiului ei o dovadă de slăbiciune. La rîndul lui, domnul Jean se stăpîni îndeajuns încît să nu-și arate durerea, în prezența mamei sale și a domnișoarei de Lauranay.

În clipa în care se despărțiră, Jean și domnișoara Martha se aruncară încă o dată în brațele doamnei Keller... Apoi ușa casei se închise.

Domnul Jean plecase !... De-acum încolo era soldat prusac... Oare ne va fi dat să-l mai vedem vreodată ?

Chiar în seara aceea, regimentul colonelului von Grawert primise ordinul să se ducă la Borna, un sătuleț situat la cîteva leghii de Belzingen, lîngă frontiera districtului Postdam.

Voi spune acum că în ciuda tuturor sfaturilor pe care le-am dat cu toții doamnei Keller, n-am putut s-o convingem ca să nu-și urmeze fiul. Regimentul se ducea la Borna, spunea dînsa, voi merge și eu într-acolo. În privința asta, însuși domnul Jean n-a reușit s-o facă să părăsească planul ei.

Cît despre noi, plecarea noastră trebuia să se efectueze a doua zi. Mă aşteptam la o scenă sfîşietoare cînd sora mea îşi va lua rămas bun de la doamna Keller! Irma ar fi voit să rămînă, să însoţească pretutindeni pe stăpîna ei... Şi eu... n-aş fi avut tăria să mă împotrivesc. Doamna Keller refuză însă s-o ia, aşa că sora mea a fost nevoită să se supună.

După-amiază, ne-am terminat pregătirile. Pe la cinci, însă domnul de Lauranay primi vizita lui Kalkreuth în persoană.

Directorul poliţiei îi notifică în cîteva cuvinte că, planurile lui de călătorie fiind cunoscute, se vedea nevoit să-i dea ordin să le suspende deocamdată. Domnul de Lauranay trebuia să aştepte măsurile pe care guvernul urma să le ia cu privire la francezii care domiciliau în prezent în Prusia. Pînă atunci, Kalkreuth nu putea să elibereze paşaporte, aşa că o plecare era exclusă.

Cît despre numitul Natalis Delpierre, lucrurile se complicau. Se vede că fratele Irmei fusese denunţat că era spion şi Kalkreuth care atîta aştepta, se pregătea să mă trateze în consecinţă. La urma urmei, se poate să fi aflat că făceam parte din regimentul Royal-Picardie. Evident că pentru imperialişti era un succes arestarea unui soldat francez! În timp de război, forţele inamicului trebuie diminuate cu orice preţ.

Pentru acest motiv, am fost arestat chiar în seara aceea, cu toate rugăminţile surorii mele şi ale doamnei Keller şi am fost condus din etapă în etapă pînă la Postdam unde în cele din urmă am fost închis într-o fortăreaţă.

E de prisos să mai spun mînia care m-a cuprins. Despărțit de toți aceia pe care îi iubeam, neputînd să plec spre a mă duce la postul meu, la frontieră, tocmai în clipa izbucnirii războiului, aceasta era într-adevăr o situație nespus de neplăcută !...

La ce bun să mai înșir toate necazurile mele. Voi spune numai că n-am fost interogat, că am fost pus la secret, că n-am putut comunica cu nimeni și că șase săptămîni de-a rîndul n-am primit nici o știre de la nimeni. Dar istorisirea captivității mele m-ar duce prea departe. De aceea rog pe prietenii mei din Grattepanche să mă aștepte pînă ce le voi povesti verbal tot ce am îndurat. Pentru moment să se mulțumească să afle că timpul mi-a părut foarte lung și că orele se scurgeau cu o încetineală extraordinară. Cu toate astea eram mulțumit că n-am fost încă judecat, deoarece Kalkreuth îmi spusese că situația mea era gravă. Văzînd că nimeni nu pomenea de judecată, puteam să mă aștept să rămîn prizonier pînă la sfîrșitul campaniei.

Totuși, lucrurile nu s-au petrecut astfel. Peste o lună și jumătate, la 15 august, comandantul fortăreței m-a pus în libertate și am fost condus la Belzingen, fără să mi se fi spus măcar motivele pentru care am fost arestat.

Vă puteți închipui fericirea mea revăzînd pe doamna Keller, pe sora mea și tot astfel pe domnul și doamna de Lauranay, care nu plecaseră din Belzingen.

Fiindcă regimentul domnului Jean rămăsese tot la Born, doamna Keller nu se mișcase din Belzin-

gen. Domnul Jean îi scria uneori, firește oridecîteori putea. Și, cu toată rezerva scrisorilor lui, se simțea toată grozăvia situației prin care trecea.

Cu toate că fusesem pus în libertate, n-aveam însă voie să stau în Prusia, ceea ce nu-mi părea de loc rău.

Într-adevăr, guvernul votase o decizie prin care toți francezii erau expulzați de pe teritoriul german. În ce ne privea, ni s-a acordat douăzeci și patru de ore ca să părăsim orășelul Belzingen, și douăzeci de zile ca să plecăm din Germania.

Cu două săptămîni înainte, apăruse manifestul ducelui de Brunswick care amenința Franța cu invazia aliaților.

XIII

Nu trebuia să pierdem o clipă. Aveam aproape o sută cinzeci de leghe de făcut pînă să ajungem la granița franceză, o sută cincizeci de leghe într-o țară inamică pe niște drumuri tixite de trupe în marș, trupe călări și pedestre, fără să mai punem la socoteală convoaiele de tot felul. Cu toate că ne-am asigurat de mijloacele de transport, se putea întîmpla însă ca ele să ne lipsească într-o zi. În cazul acesta am fi fost nevoiți să mergem pe jos. Eram oare siguri de a găsi la fiecare popas hanuri ca să putem mînca și să ne odihnim ? Firește că nu. Sigur, obișnuit cu toate lipsurile și cu marșurile, aș fi putut ieși din încurcătură ! Dar cu domnul de Lauranay, un bătrîn de șaptezeci de ani și două femei, domnișoara Martha și sora mea, nu puteai cere imposibilul.

În sfîrşit, îmi voi da toate silinţele ca să ajungem cu bine, în Franţa.

Aşadar, după cum am spus, nu aveam timp de pierdut. De altfel poliţia era pe urmele noastre ca să vadă dacă executăm ordinul. Aveam douăzeci şi patru de ore ca să părăsim Belzingen şi douăzeci de zile ca să evacuăm Germania; ne ajungea în cazul însă că n-am fi fost opriţi pe drum. Paşapoartele pe care ni le-a dat Kalkreuth chiar în seara aceea, nu erau valabile decît pentru douăzeci de zile. Odată termenul acesta trecut, puteam fi arestaţi şi închişi pînă la sfîrşitul războiului! Cît despre paşapoarte, ele impuneau un itinerar de la care ne era interzis să ne depărtăm şi trebuiau vizate în satele şi oraşele indicate pe ele.

În afară de asta, era mai mult ca probabil că evenimentele se vor desfăşura cu o grabă nespusă. Poate că luptele începuseră chiar la frontieră.

La manifestul ducelui de Brunswick, naţiunea, prin gura deputaţilor ei, a răspuns aşa cum se cuvine, şi preşedintele Camerei rostise cuvintele acestea răsunătoare: „Patria este în pericol!"

În ziua de 16 august dis-de-dimineaţă, eram gata de plecare şi am pus în ordine toate afacerile noastre. Casa domnului de Lauranay trebuia să rămînă în grija unui servitor bătrîn, elveţian de origine şi care era de multă vreme în serviciul lui. Omul acesta cumsecade, pe devotamentul căruia domnul de Lauranay se putea bizui, va şti să facă pe inamic să respecte casa stăpînului său.

Cît despre casa doamnei Keller, pînă cînd va găsi un muşteriu care s-o cumpere, urma să

fie locuită de servitoarea, care era de naţionalitate prusacă.

Chiar în dimineaţa acelei zile, am aflat că regimentul domnului Jean părăsise Borna îndreptîndu-se spre Magdeburg.

Domnul de Lauranay, domnişoara Martha, eu şi sora mea am făcut o ultimă încercare ca să hotărîm pe doamna Keller să vină cu noi.

— Nu dragii mei, nu stăruiţi, răspunse ea. Chiar azi am să mă duc la Magdeburg. Am presimţirea că se va întîmpla o mare nenorocire şi vreau să fiu acolo !

Am înţeles că toate sforţările noastre vor fi zadarnice şi că, doamna Keller nu va reveni niciodată asupra hotărîrii pe care o luase. Nu ne mai rămînea decît să ne luăm rămas bun de la dînsa, după ce i-am indicat oraşele şi satele prin care poliţia ne silea să mergem.

Iată în ce condiţiuni trebuia să se efectueze călătoria noastră.

Domnul de Lauranay poseda o caretă veche de care nu se mai slujea. Careta aceasta îmi păruse convenabilă pentru parcursul acesta de o sută cincizeci leghe pe care trebuiam să le străbatem. Era uşor de călătorit în timp de pace din pricină că găseai cai la fiecare etapă, dar acum cu ocazia războiului, majoritatea cailor fiind rechiziţionaţi pentru serviciul armatei, nu mai puteai să te bizui pe ei, încît riscai să rămîi în loc.

De aceea, ca să înlăturăm inconvenientul acesta, am hotărît să procedăm altfel. Am fost însărcinat de domnul de Lauranay să cumpăr doi cai buni, fără să mă uit la preţ. Fiindcă mă pricepeam,

am făcut o achiziție bună. Apoi, ca să ne lipsim de oficiile unui vizitiu, am hotărît să îndeplinesc eu însumi serviciul acesta care, firește, a fost primit. Știam să mîn, așa că toată lumea putea fi liniștită.

La 15 august, la orele opt dimineața totul era gata. Nu mai aveam altceva de făcut, decît să mă urc pe capră. Ca arme posedam o pereche de pistoale cu care puteam ține în loc pe răufăcători, iar în privința merindelor aveam pentru cîteva zile. Se stabilise ca domnul și domnișoara de Lauranay să stea în fund, iar sora mea în față. Purtam o haină groasă și pe deasupra un palton cu care puteam să înfrunt fără grijă vremea rea.

Ne-am luat rămas bun pentru ultima oară de la doamna Keller, întrebîndu-ne îngrijorați dacă vom mai avea ocazia să ne întîlnim.

Timpul era destul de frumos, dar se anunța o căldură mare peste zi. De aceea am hotărît să aleg două ore cînd căldura va fi mai mare, spre a lăsa caii să se odihnească și să prindă astfel puteri noi.

Am plecat în cele din urmă, pocnind din bici ca să îndemn caii să alerge mai iute.

După ce am trecut porțile orașului, am mers destul de bine fiindcă drumurile nu prea erau tixite de trupele și convoiurile care se îndreptau spre Coblentz.

De la Belzingen, nu sînt decît două leghe pînă la Borna unde am ajuns peste o oră.

În orășelul acesta, stătuse în garnizoană cîteva săptămîni regimentul colonelului von Grawert. Acum însă regimentul plecase la Magdeburg, unde doamna Keller intenționa să se ducă spre a-l vedea pe domnul Jean.

Domnișoara Martha simți o emoție adîncă pe cînd străbăteam străzile orășelului Borna. Se gîndea la domnul Jean care, sub ordinele locotenentului Frantz, mergea probabil pe drumul de la care trebuia să ne îndepărtăm acum, conform itinerariului stabilit de Kalkreuth.

Nu m-am oprit la Borna, deoarece nu voiam să poposesc decît peste patru leghe mai departe, la granița care delimitează în prezent provincia Brandeburg. Dar, pe vremea aceea, după vechile împărțiri ale teritoriului german, porneam acum pe drumul Saxei.

Se făcuse orele douăsprezece cînd am ajuns la punctul acesta al frontierei. Cîteva detașamente de cavalerie se stabilise aici. La o cotitură a șoselei se afla un han unde am poposit trei ore.

Prima grijă pe care am avut-o ajungînd la han, a fost să dau de mîncare cailor. În timpul primei zile, mi se părea prudent să îngrijesc cît mai bine animalele ca să nu fie surmenate.

În același timp trebuia să ne vizăm aici pașapoartele. Calitatea noastră de francezi ne-a atras cîteva priviri piezișe. Dar ce ne păsa, de vreme ce aveam toate actele în regulă. De altfel, de vreme ce trebuia să părăsim țara într-un timp de, nu puteam fi arestați în drum.

Planul nostru era să rămînem noaptea la Zerbst. Afară doar de cazurile excepționale, ne-am hotărît în principiu, să nu călătorim decît peste zi. Drumurile nu păreau destul de sigure pentru ca să ne aventurăm noaptea pe ele. Prea mulți pungași străbăteau ținuturile așa că nu voiam să ne expunem.

Voi mai adăuga că în ţinuturile acestea care se apropie de nord, noaptea este scurtă în august. Soarele răsare înainte de orele trei dimineaţa şi apune la nouă. Popasul nu va dura deci prea mult, ci exact timpul necesar odihnei oamenilor şi animalelor. Evident că dacă va fi nevoie să punem umărul, vom face-o cu dragă inimă.

De la graniţă, unde trăsura noastră se oprise pe la douăsprezece, pînă la Zerbst, sînt şapte sau opt leghe. Putem face aşadar, drumul acesta între orele trei după-amiază şi opt seara.

Totuşi, mi-am dat bine seama că trebuie să ne aşteptăm şi la întîrzieri

Chiar în ziua aceea, am avut de furcă cu un fel de samsar de cai, un tînăr înalt şi slab, foarte vorbăreţ şi care voia cu orice preţ să rechiziţioneze trăsura şi caii noştri. Spunea că rechiziţia aceasta e pentru Stat. Ce farsă ! Îmi închipui că Statul era el, cum a zis Ludovic al XV-lea şi că samsarul voia să rechiziţioneze caii pentru el.

Dar oricine ar fi fost, individul acesta, trebuia mai întîi să respecte paşapoartele şi semnătura directorului poliţiei. Totuşi am pierdut aproape o oră ca să parlamentăm cu ticălosul acesta. În sfîrşit, trăsura porni la galop ca să cîştigăm timpul pierdut.

Ne aflam atunci pe teritoriul care formează azi principatul Anhalt. Drumurile erau mai puţin tixite, fiindcă grosul armatei prusace se îndrepta mai spre nord, spre Magdeburg.

Am ajuns fără prea multe dificultăţi la Zerbst, un fel de orăşel de mică importanţă, lipsit de aproape orice confort, unde am sosit la nouă seara. Se vedea cît de colo că tot felul de oameni fără

căpătii trecuseră pe acolo și că nu se sfiiseră să devasteze tot ce le ieșise în cale. Ori cît de puțin pretențios ar fi cineva, cred că nu înseamnă mare lucru să ceri un adăpost pentru noapte. Or, adăpostul acesta, — în mijlocul tuturor caselor, închise dintr-un sentiment de prevedere, — de abia dacă am putut să-l găsim. Am crezut chiar că vom fi nevoiți să rămînem în trăsură peste noapte. La urma urmei noi ca noi, dar caii ? Nu le trebuia oare de mîncare și un adăpost ? Mă gîndeam la ei înainte de toate și mă înfioram la gîndul că s-ar putea să ne lipsească pe drum !

Am propus deci să pornim mai departe ca să ajungem la altă haltă, — Aken, bunăoară, o localitate situată la vreo trei leghe jumătate de Zerbst. Puteam ajunge aici înainte de miezul nopții, cu riscul de a fi plecat a doua zi la zece spre a nu lua nimic din repausul cailor.

Cu toate astea, domnul de Lauranay ne-a atras atenția că va trebui să trecem Elba pe un pod foarte îngust și fără balustradă și că ar fi mai bine să procedăm la trecerea asta în timpul zilei.

Domnul de Lauranay nu se înșela. Trecerea Elbei ne putea procura oarecare dificultăți.

În afară de asta trebuie să mai menționez că domnul de Lauranay cunoștea foarte bine teritoriul german de la Belzingen pînă la granița franceză. Cîțiva ani în șir, pe cînd trăia încă fiul lui, făcuse în mai multe rînduri drumul acesta, pe care se orienta ușor cu ajutorul hărții. În schimb eu, călătoream pe drumul acesta de abia pentru a doua oară. Domnul de Lauranay, era așadar, o călăuză foarte prețioasă și care merita toată ascultarea.

În sfîrşit, tot căutînd cu punga în mînă un adăpost la Zerbst, am sfîrşit prin a găsi unul, atît pentru noi, cît şi pentru cai. Am mai găsit de mîncare, ceea ce ne-a bucurat mult fiindcă, ţineam să economisim proviziile pe care le aveam cu noi.

Am petrecut astfel noaptea, mai bine chiar de cît am sperat, în orăşelul Zerbst.

XIV

Cu puţin înainte de a ajunge la Zerbst, trăsura noastră a străbătut teritoriul care formează principatul Anhalt cu cele trei ducate ale lui. A doua zi, trebuia să ne îndreptăm spre sud ca să ajungem la orăşelul Acken situat în teritoriul Saxei — azi districtul Magdeburg. Pe urmă vom trece din nou prin Anhalt în timp ce vom porni spre Bernsburg, capitala ducatului cu acelaşi nume. De acolo ne vom înapoia pentru a treia oară în Saxa, de-a lungul districtului Merseburg. Iată ceea ce era pe atunci, confederaţia germanică cu sutele ei de state pe care le-ai fi putut străbate repede, firește, cu mijloace perfecţionate de comunicaţie.

Fără îndoială că itinerariul acesta, mi-a fost explicat de domnul de Lauranay. Dînsul îmi arăta harta, şi cu degetul îmi indica poziţia provinciilor, situaţia principalelor oraşe şi direcţia cursurilor de apă. Negreşit că nu la regiment am putut urma un curs de geografie. Şi apoi dacă aş fi putut citi măcar !

Vai ! am fost nevoit să-mi întrerup deodată lecţiile, tocmai cînd începusem să leg vocalele cu consoanele. Şi bietul meu profesor, domnul Jean,

care fusese luat în armată împreună cu toţi tinerii de vîrta lui !

În sfîrşit, să nu mai insistăm asupra acestor lucruri triste şi să ne reluăm călătoria.

Încă din ajun spre seară, timpul deşi era călduros, ameninţa a ploaie. Cerul era acoperit aproape în întregime de nori. De abia dacă pe alocuri se mai vedea un petec senin de cer. În ziua aceea, am mînat repede caii, deoarece voiam să ajungem înainte de ivirea nopţii la Bernsburg, — o etapă de vreo douăsprezece leghe. Puteam ajunge cu condiţia să nu se strice vremea sau să avem vreo piedică pe drum.

Or, tocmai Elba ne bara drumul, aşa că mă temeam să nu ne oprim acolo mai mult decît ar fi trebuit.

Am plecat din Zerbst la şase dimineaţa şi am ajuns peste două ore pe malul drept al Elbei, un fluviu mare şi frumos, cu malurile rîpoase şi acoperite de trestii.

Din fericire norocul ne-a favorizat. Am trecut cu bine podul în mai puţin de un sfert de oră. Îmi spuneam că dacă lucrurile vor merge astfel cu toate apele pe care le aveam de trecut, nu vom avea de ce să ne plîngem.

Am ajuns în orăşelul Acken pe care l-am străbătut fără să ne oprim şi am luat-o spre Bernsburg

Mă sileam să merg cît mai bine, pe drumurile acestea primitive care nu aduceau de loc cu acelea de azi. Şoselele acestea erau pe atunci nişte fîşii înguste care lăsau mult de dorit mai ales în timpul ploilor. Dar ce puteam să facem, aşa că am fost nevoiţi să ne acomodăm cu împrejurările.

Pînă la douăsprezece am mers bine. Cu toate astea, pe la unu după-amiază, din fericire în timpul popasului, ne-am pomenit cu un regiment de panduri. Pentru prima oară în viață mi-a fost dat să văd cavalerii acești austrieci, adevărat soi de barbari. Porneau în galop ridicînd în urma lor un nor uriaș de praf care se înălța spre cer, în vîrtejul acesta, nu vedeai decît mantalele lor roșii și căciulile lor negre.

Am avut noroc că ne aflam garați pe partea cealaltă a drumului, la adăpostul lizierii unei păduriei de plopi. Austriecii nu ne-au văzut, altminteri cine știe ceea ce s-ar fi putut întîmpla. Caii noștrii ar fi putut foarte bine să convină acestor panduri și tot astfel trăsura noastră ofițerilor lor.

Firește că dacă ne-am fi aflat în mijlocul șoselei, pandurii nu ar fi așteptat să le facem loc și ne-ar fi călcat pur și simplu.

Pe la orele patru după-amiază, am semnalat domnului de Lauranay un punct destul de ridicat, care domina cîmpia la vre-o leghe, în direcția vestului.

— Trebuie să fie castelul din Bernsburg, îmi răspunse el.

Într-adevăr, castelul acesta, situat în vîrful unei coline se vede de la o mare depărtare.

Am dat bice cailor și peste o jumătate de oră am străbătut orașul Bernsburg unde actele noastre au fost verificate. Apoi, foarte obosiți, după ce am trecut rîul Saale, am ajuns la Alstleben, pe la orele zece seara. Am petrecut o noapte bună. Eram găzduiți într-un hotel destul de confortabil, unde nu se aflau găzduiți ofițeri austrieci, ceea ce

ne-a făcut multă plăcere și am plecat a doua zi, precis la orele zece dimineața.

N-o să-mi pierd timpul să descriu orașele, tîrgurile și satele. Nu le vedeam decît în treacăt, deoarece nu călătoream de plăcere, ci, călătoream ca niște oameni expulzați dintr-o țară, pe care de altfel o părăsisem fără nici o părere de rău.

Ceea ce ne preocupa în aceste localități, era să nu ni se întîmple nimic supărător și să ne putem urma drumul în liniște.

În ziua de 18 august, am ajuns pe la amiază, la Hettstadt. Am trebuit să trecem rîul Wipper, căruia la regiment i-am fi spus Vipera, nu departe de o exploatare de mine de aramă. Pe la trei am sosit la Limbach, apoi după ce am trecut de Mansfeld, dominat de o colină înaltă pe care o dezmierda o rază de soare în mijlocul ploii și în sfîrșit Sangerhausen, pe Gera, trăsura noastră a străbătut un ținut bogat în mine. În sfîrșit, spre seară am ajuns la Artern.

Ziua aceasta de călătorie a fost într-adevăr obositoare, am făcut aproape cincisprezece leghe și abia un singur popas. De aceea am dat o îngrijire specială cailor, hrană din belșug și un bun culcuș pentru noapte. E drept că aceasta constituia o mare cheltuială dar, domnul de Lauranay nu se uita la bani în privința asta și avea perfectă dreptate. Într-o călătorie ca a noastră, caii jucau un rol primordial.

A doua zi, am plecat la opt după ce am avut cîteva dificultăți cu hangiul. Știu bine că nimic nu e mai adevărat ca vorba aceea, frate, frate, dar brînza-i pe bani ; totuși, proprietarul hotelului din

Artern, a fost cu adevărat cel mai mare exploatator pe care l-am văzut vreodată.

În timpul acestei zile vremea a fost cît se poate de rea. Furtuna a izbucnit cu puțin timp după plecarea noastră. Fulgerile ne orbeau iar tunetele îngrozeau caii, udați de ploaia torențială care cădea fără contenire.

A doua zi, la 19 august, vremea s-a mai liniștit deși era tot a ploaie. Cîmpul era scăldat de rouă și cu toată briza care adia, căldura era copleșitoare. Terenul era deluros și caii tot urcînd, începuseră să dea semne vădite de oboseală. Am prevăzut în curînd că va trebui să le dau un repaus de douăzeci și patru de ore ; speram însă, că înainte de a face acest popas să ajungem la Gotha.

De îndată ce-am ajuns la Heldmungen, situat pe rîul Schmuke, ne-am oprit.

În definitiv, am dus-o destul de bine de patru zile de cînd am părăsit Belzingen. Și îmi spuneam :

— Dacă am fi călătorit cu toții, cum ne-am fi stins în fundul trăsurii ca să facem loc doamnei Keller și fiului ei ! În sfîrșit !

Conform itinerariului nostru, treceam atunci prin ținutul care alcătuiește districtul Erfurth, unul din cele trei districte ale provinciei Saxa. Drumurile destul de bune, îngăduiau să mergem repede. Firește că aș fi mers și mai repede încă, dacă n-aș fi avut un accident la o roată, accident care n-a putut fi reparat decît la Weissensee de către un fierar nu tocmai de soi.

Dacă etapa a fost lungă în ziua aceea, în schimb eram susținuți de speranța de a ajunge spre seară la Gotha, unde trebuia să ne odihnim, cu condiția de a găsi un adăpost bun.

Nu pentru mine, Dumnezeule mare! Voinic cum eram, puteam să îndur multe, ci pentru domnul și domnișoara de Lauranay, care cu toate că nu se plingeau, păreau foarte obosiți. Sora mea Irma în schimb, părea că suportă bine călătoria.

De la cinci dimineața pînă la nouă seara, am făcut vreo opt leghe și am intrat în teritoriul Saxa Coburg. În sfîrșit, la orele unsprezece, trăsura noastră s-a oprit la porțile orașului Gotha. Am plănuit să poposim aci douăzeci și patru de ore. Bieții noștri cai aveau tot dreptul la o odihnă de o noapte și o zi. Se vede că atunci cînd i-am ales, am avut mîna fericită. Hotărît, e o mare satisfacție pe care o ai atunci, cînd ai nimerit un lucru bun!

Am spus că am sosit de-abia la unsprezece la Gotha. Cîteva formalități la porțile orașului, ne-au pricinuit o mică întîrziere. Nu mai încape îndoială că dacă n-am fi avut actele în regulă am fi fost arestați. Agenții civili și militari se întreceau care mai de care cu severitatea. Era un adevărat noroc că guvernul prusac, pronunțînd expulzarea noastră ne-a procurat și mijloacele de a o pune în aplicare. Am conchis de aici că dacă am fi voit să executăm primul nostru plan și anume să plecăm înainte de încorporarea domnului Jean, Kalkreuth nu ne-ar fi dat niciodată pașapoarte și n-am fi putut ajunge astfel la graniță.

Trebuia să mulțumim mai întîi lui Dumnezeu și pe urmă Majestății sale Frederic Wilhelm, că ne-a facilitat călătoria. Cu toate astea graba strică treaba, după cum glăsuiește un vechi proverb, așa că nu trebuia să ne bucurăm prea devreme.

Există hoteluri bune la Gotha. Am găsit ușor patru camere bune și un grajd pentru cai la ho-

telul „La Armata Prusacă". Cu toată părerea de rău pe care mi-o producea întîrzierea aceasta, trebuia să ne resemnăm. Din fericire din cele douăzeci de zile de călătorie care ne-au fost hărăzite de autorităţile germane, trecuseră de abia patru şi am făcut aproape un sfert din parcurs.

Prin urmare, dacă am fi mers tot aşa, trebuia să ajungem la graniţa franceză la termenul fixat. Nu doream decît un singur lucru şi anume ca, regimentul Royal-Picardie să nu intre în luptă decît în ultimele zile ale lunii august, ca să pot lua şi eu parte.

A doua zi pe la opt dimineaţa, m-am coborît în vorbitorul hotelului, unde mă aştepta sora mea.

— Domnule de Lauranay şi domnişoara Martha ?... am întrebat-o.

— Nu s-au dat încă jos, îmi răspunse Irma şi trebuie să-i lăsăm pînă la ora prînzului...

— Prea bine, Irma ! Dar tu unde te duci ?

— Nicăieri, Natalis. După masă însă am să ies puţin în oraş ca să fac diferite cumpărături... Dacă ai vrea să mă însoţeşti ?...

— Cu plăcere, dragă. Pînă atunci am să mai hoinăresc pe străzi.

Şi iată că m-am dus în oraş.

Ce să vă spun de Gotha. Nu prea am văzut lucru mare. În schimb am văzut trupe de toate armele şi convoiuri cîte poftiţi. Goarnele sunau neîncetat. La gîndul că toţi soldaţii aceştia vor porni împotriva Franţei, mi se strîngea inima. Era dureros să te gîndeşti că pămîntul patriei va fi poate cotropit de aceşti străini ! Cîţi camarazi nu vor muri oare în vreme ce vor apăra pămîntul Franţei ? Da, trebuia să fiu la postul meu ca să pot

lupta cu ei, fiindcă sergentul major Delpierre nu voia să fie o curcă plouată sau un sedentar!

Dar să revin la orașul Gotha. Am străbătut cîteva cartiere și am văzut diferite biserici frumoase, ale căror clopotnițe se profilau în zare. Hotărît însă, erau prea mulți soldați pe străzile orașului, așa că aveam impresia că mă aflam într-o cazarmă.

M-am întors la unsprezece, după ce am avut grijă să vizez pașapoartele, așa cum glăsuia ordinul. Domnul de Lauranay era încă în odaia lui cu domnișoara Martha. Biata fată era prea îndurerată ca să simtă nevoia de a se plimba în oraș. Și era și firesc!

De altfel ce ar fi văzut? Numai lucruri care i-ar fi amintit situația domnului Jean. Dar unde era dînsul? Doamna Keller putuse da de el, sau cel puțin putuse să urmeze regimentul lui? Cum călătorise oare femeia aceasta curajoasă? Ce ar putea face dînsa în cazul că s-ar fi întîmplat vreo nenorocire? Vai! era un lucru îngrozitor să te gîndești că domnul Jean, soldat prusac, s-ar fi luptat împotriva unei țări pe care o iubea, pe care ar fi fost fericit să aibă dreptul s-o apere și pentru care și-ar fi vărsat bucuros sîngele!

Nu mai încape îndoială că masa a fost tristă. Domnul de Lauranay voise ca să mîncăm în odaia lui. Într-adevăr, cîțiva ofițeri germani veneau regulat să ia masa în restaurantul hotelului „La Armata prusacă", așa că era bine să-i evităm.

După-masă, domnul și domnișoara de Lauranay rămăseseră cu sora mea la hotel, în vreme ce m-am dus să văd dacă nu lipsea nimic cailor. Hoteliierul m-a însoțit la grajd. Am văzut că omul aces-

ta voia să mă facă să vorbesc mai mult decît trebuia, în privința domnului de Lauranay, a călătoriei noastre și a unor lucruri care nu-l priveau. Aveam de-a face cu un palavragiu, dar ce mai palavragiu !... De aceea am fost foarte rezervat și nu i-am spus mai nimic.

La orele trei am ieșit împreună cu sora mea, pentru cumpărături. Deoarece Irma vorbea bine limba germană, se simțea în largul ei pretutindeni — atît pe străzi cît și în prăvălii. Cu toate astea se cunoștea imediat că eram francezi, ceea ce făcea ca să nu fim bine primiți.

Între trei și cinci, am făcut o sumedenie de cumpărături încît am cutreierat aproape în întregime orașul.

Deoarece aș fi voit mult să aflu ceea ce se petrecea în Franța, am sfătuit-o pe Irma să tragă cu urechea la tot ce se vorbea pe străzi și în prăvălii. Și cu toate că nu era de loc prudent, nu șovăiam să ne apropiem de grupurile în care se vorbea cu o oarecare însuflețire.

Într-adevăr, ceea ce am putut afla nu era defel plăcut pentru noi francezii. La urma urmei, era însă mai bine să aflăm vești, fie chiar rele, decît să trăim într-o ignoranță desăvîrșită.

Am mai văzut de asemenea o sumedenie de afișe lipite pe zidurile caselor. Majoritatea nu anunțau decît mișcări de trupe sau rechiziții pentru armată. În răstimpul acesta, sora mea se oprea din cînd în cînd în dreptul lor spre a citi primele rînduri.

Unul din aceste afișe mi-a atras deodată atenția. Era scris cu litere mari negre. Parcă-l văd

și azi, cu hîrtia-i galbenă lipit pe zidul prăvăliei unui cizmar.

— Ia vezi, Irma, ce este cu afișul acesta. Ceea ce se vede acolo nu sînt cifre ?...

Sora mea se apropie de prăvălia cizmarului și începu să citească...

O ! ce strigăt a mai scos ea ! Din fericire că eram singuri și că nu ne-a auzit nimeni.

Iată ce cuprindea afișul :

„1000 fiorini recompesă aceluia care va preda pe soldatul Jean Keller din Belzingen, condamnat la moarte pentru că a lovit un ofițer din regimentul Leib, în vreme ce regimentul se afla în marș spre Magdeburg".

XV

Cum ne-am înapoiat, eu și sora mea, la hotelul „La Armata Prusacă", ceea ce ne-am vorbit, iată lucruri pe care nu mi le mai aminti ! Poate, că nu ne-am vorbit de loc ? S-ar fi putut observa tulburarea noastră și atunci cine știe ce s-ar fi întîmplat. Atît ne mai trebuia, ca să ajungem în fața autorităților germane. Am fi fost interogați, arestați poate, dacă s-ar fi aflat legăturile care ne uneau de familia Keller !...

In sfîrșit am ajuns în odaia noastră, fără să întîlnim pe nimeni. Eu și sora mea voiam mai întîi să luăm o hotărîre înainte de a revedea pe domnul și pe domnișoara de Lauranay, astfel ca să ne înțelegem în privința atitudinei noastre.

Amîndoi stăteam acum în odaia Irmei, privindu-ne foarte îndureraţi, fără să îndrăznim să ne spunem o vorbă.

— Nenorocitul !... Nenorocitul !... Ce a făcut ! exclamă în sfîrşit sora mea.

— Ce a făcut ? i-am răspuns. A făcut ceea ce aşi fi făcut şi eu în locul lui ! Probabil că domnul Jean a fost maltratat, înjurat de ticălosul acesta de Frantz ... Domnul Jean l-o fi bătut... ceea ce trebuia să se întîmple mai curînd sau mai tîrziu... Da şi eu aşi fi procedat la fel.

— Bietul Jean !... Bietul Jean !... îngînă sora mea, în vreme ce-o podidiră lacrimile.

— Vino-ţi în fire, Irma,... Nu-ţi face inimă rea !

— Condamnat la moarte !...

— Ce are de-aface, de vreme ce a fugit. Acum a scăpat de urmăritorii lui şi ori unde ar fi te rog să crezi c-o duce mai bine decît în regimentul ticăloşilor de Grawert, tatăl şi fiul !

— Şi recompensa de o mie de fiorini care se făgăduieşte aceluia care îl va preda...

— O ! suma asta nu e încă în buzunarul nimănui, Irma, şi probabil că nimeni nu va pune vreodată mîna pe ea !

— Şi cum va putea să scape, bietul Jean ! Fapta lui este cunoscută în toate satele şi oraşele Germaniei ! Există doar atîţia ticăloşi care nu aşteaptă altceva decît să-l denunţe ! Cei mai buni n-ar voi să-l găzduiască măcar pentru o oră !

— Nu-ţi face inimă rea, draga mea ! i-am răspuns. Totul nu este pierdut, atîta timp cît n-a fost prins încă...

— Natalis ! Natalis...

— Şi apoi chiar dacă ar fi prins, poate scăpa... În afară de asta domnul Jean a putut foarte bine să fugă şi să se afle acum într-un adăpost sigur... Trăieşte şi nu e omul care să se lase prins aşa cu una cu două.

Dacă vorbeam astfel, n-o faceam, mărturisesc, numai în scopul de a linişti pe Irma. Nu, eram convins de cele ce spuneam. Firesc că partea cea mai grea pentru domnul Jean, după ce l-a lovit pe Frantz, a fost fuga. Ei bine, izbutise, şi se vede că nu era uşor de pus mîna pe el, de vreme ce afişele făgăduiau o recompensă de o mie de fiorini oricui va reuşi să-l predea autorităţilor germane. Nu, nu voiam să-mi pierd speranţa, cu toate că sora mea era foarte îngrijorată.

— Dar doamna Keller ? zise ea.

— Da ! Ce se făcuse doamna Keller ?... Putuse să ajungă la Magdeburg ? Ştia ea ce se petrecuse cu fiul ei ?... Însoţea ea oare pe domnul Jean în fuga lui ?

— Sărmana femeie !... Sărmana mamă !... repetă sora mea. De vreme ce s-a dus la Magdeburg, nu se poate să nu fi aflat că fiul ei a fost condamnat la moarte... Vai Doamne ! Dumnezeule ! Cîte dureri îi mai hărăzeşte !

— Irma, i-am răspuns, linişteşte-te, te rog. Dacă te-ar auzi cineva ? Ştii doamna Keller este o femeie energică. Poate că domnul Jean e cu dînsa.

Dacă vorbeam aşa liniştit, lucrul e totuşi firesc fiindcă de felul meu nu mă las niciodată pradă deznădejdii.

— Dar Martha ?... întrebă sora mea.

— Părerea mea e să nu-i spunem nimic, i-am răspuns. E mai bine așa, Irma. Vorbindu-i am risca s-o facem să-și piardă curajul. Călătoria va mai dura încă mult, și domnișoara Martha are nevoie de curaj. Dacă ar afla ce s-a petrecut, că domnul Jean este condamnat la moarte, că a fugit, că s-a fixat premiu pentru capul lui, biata fată n-ar mai trăi... Ar refuza chiar să ne mai urmeze.

— Da, ai dreptate, Natalis ! Trebuie să păstrăm însă taina aceasta și față de domnul de Lauranay ?

— Firește, Irma. La ce ne-ar folosi dacă i-am împărtăși-o. A ! dacă ne-ar fi cu putință să regăsim pe doamna Keller și pe domnul Jean. Dar timpul nostru este măsurat. În curînd am fi arestați, și nu văd întrucît arestarea noastră i-ar folosi domnului Jean... Haide, Irma, trebuie să ne împăcăm cu situația noastră și deocamdată, fă în așa fel, încît domnișoara Martha să nu observe că ai plîns !

— Dar dacă iese în oraș, Natalis și citește afișul ?

— Irma, i-am răspuns, este prea puțin probabil că domnul și domnișoara de Lauranay să iasă seara în oraș de vreme ce n-au ieșit peste zi... De altfel, seara e cam greu să poți citi un afiș. Nu avem deci de ce să ne temem. Și acum draga mea, fă-ți curaj și procedează astfel ca să nu se știe nimic.

— Da, Natalis, simt că ai dreptate !... Da, o să țin închisă înlăuntrul meu toată suferința mea adîncă... E greu, dar ce să-i faci...

La cinci dimineața eram în picioare. Am trezit pe oameni să nu poată bănui nimic.

După masa de seară, în timpul căreia am vorbit verzi și uscate pentru ca să nu se observe figura tristă a Irmei, domnul și domnișoara de Lauranay rămă-

seseră în odaia lor. Prevăzusem aceasta și îmi părea bine. După o vizită la grajd, m-am dus din nou în odaia lor și i-am îndemnat să se culce devreme. Voiam să plecăm la cinci dimineața, deoarece trebuia să facem un drum dacă nu foarte lung, cel puțin foarte obositor, de-a lungul unui ținut muntos.

Ne-am culcat. În ce mă privește am dormit prost. Toate întîmplările zilei mi s-au perindat prin minte. Încrederea pe care am simțit-o cînd a fost vorba să ridic moralul surorii mele, îmi lipsea acum... Lucrurile mergeau prost... Jean Keller era urmărit... Oare nu ești veșnic demoralizat cînd nu poți dormi ?

La cinci dimineața eram în picioare. Am trezit pe toți și ne-am dus să înhămăm caii la trăsură. Ardeam de nerăbdare să părăsesc orașul acesta.

La șase ne-am suit în trăsură și am pornit, caii fiind odihniți, au făcut cinci leghe fără să facem vreun popas, după care am ajuns în regiunea muntoasă a Turingiei.

Aici drumul se îngreună și trebuia să mergem încet.

Nu că munții ar fi fost grozav de înalți, bunăoară ca Pirineii sau Alpii, totuși drumul era anevoios în special pentru cai. Aproape că nici nu exista șosea pe vremea aceea, ci numai niște defileuri strîmte de-a lungul unor păduri de brazi sau de stejari. Uneori drumurile erau atît de înguste, încît păreau adevărate poteci, pe care trăsura noastră de-abia dacă avea loc.

Din cînd în cînd, mă coboram de pe capră ca să mîn caii de căpăstru, deoarece șoseaua pe care mergea trăsura noastră, era brăzdată de ambele părți de prăpăstii adînci, în fundul cărora șerpuiau cîteva pîrîiașe. Ori de cîte ori drumul era prea anevoios, domnul

de Lauranay, nepoata lui și sora mea se dădeau jos din trăsură și o luau pe jos. Mergeau cu toții, plini de curaj, fără să se plîngă. Dealtfel, trebuia să facem popasuri dese ca să lăsăm caii să răsufle.

Imi părea bine că nu spusesem nimic domnului de Lauranay despre domnul Jean căci, dacă sora mea în ciuda raționamentelor mele s-a lăsat pradă deznădejdii, oricine își poate închipui ceea ce ar fi îndurat domnișoara Martha și tot astfel și bunicul ei.

În ziua asta de 21 august, n-am făcut nici cinci leghe, în linie dreaptă bineînțeles, căci drumul făcea atîtea înconjururi, încît uneori aveam impresia că ne întoarcem de unde am venit.

Poate că ne-ar fi fost necesară o călăuză ? Dar n-aveam în cine să ne încredem ! În împrejurarea de față ar fi fost mai mult decît o imprudență. Nu, era de o mie de ori mai bine să ne bizuim pe noi înșine.

De altminteri, domnul de Lauranay străbătuse în atîtea rînduri Turingia încît se orienta fără prea multă bătaie de cap. Partea cea mai grea era să te orientezi în mijlocul pădurilor. Reușeai totuși călăuzindu-te după soare, fiindcă soarele este o călăuză sigură și apoi nu e de origine germană.

Trăsura noastră s-a oprit pe la ora opt seara, la liziera unei păduri de fagi ce acoperea lanțul munților Thuerienger — Walks. Ar fi fost o imprudență să înaintăm mai departe.

Prin locurile acestea, nu se află nici un han, nici măcar o colibă de pădurari. Trebuia să dormim în trăsură, sau sub primii copaci ai pădurii.

Am cinat cu proviziile pe care le-am luat cu noi. Am deshămat caii. Fiindcă iarba creștea din belșug la poalele munților i-am lăsat să pască în

voie, întrucît intenționam să veghez noaptea asupra lor. Am sfătuit pe domnul de Lauranay, pe domnișoara Martha și pe sora mea să se ducă în trăsură unde cel puțin aveau un adăpost, deoarece începuse să cadă o ploaie subțire și rece.

Domnul de Lauranay se oferi să vegheze cu mine noaptea. Am refuzat. Veghiile astea nu sînt bune pentru un om de vîrsta lui. De altfel, eu ce treabă aveam? Înfășurat în paltonul meu, nu eram de compătimit. Am trecut prin situații mult mai grele, în cîmpiile din America unde iarna este nespus de aspră, așa că nu mă îngrozea perspectiva unei nopți albe sub cerul liber.

În sfîrșit, totul a mers de minune. Liniștea noastră n-a fost tulburată o clipă. În definitiv trăsura prezenta același confort pe care îl avea o cameră de hotel în ținuturile acestea. Bine învelit, puteai dormi comod de n-ar fi fost grija care frămînta pe toți în privința celor dragi care erau departe...

Pe cînd se lumină de ziuă, pe la orele patru domnul de Lauranay părăsi trăsura, propunîndu-mi să vegheze în locul meu, astfel ca să mă pot odihni și eu o oră două. Temîndu-mă să nu-l supăr dacă l-aș refuza din nou, am primit și după ce m-am înfășurat bine în paltonul meu, am tras un pui de somn strașnic.

La șase jumătate eram cu toții în picioare.

— Trebuie să fii obosit, domnule Natalis? mă întrebă domnișoara Martha.

— O! nu, domnișoară, am dormit foarte bine în vreme ce bunicul d-tale veghea!

— Natalis cam exagerează, răspunse domnul de Lavranay zîmbind și noaptea viitoare o să-mi dea voie...

— Nu se poate, domnule de Launaray, i-am răspuns pe un ton voios. Asta ar mai trebui, ca stăpînul să veghieze pînă în zori în vreme ce sluga...

— O ! slugă ! exclamă domnișoara Martha.

— Da, slugă, vizitiu... Oare nu sînt vizitiu, dar un vizitiu îndeminatic în orice caz ! Hai să spun poștaș dacă vrei cu orice chip să-mi menajezi amorul propriu, ceea ce nu înseamnă însă că nu sînt servitorul d-voastră...

— Nu ești prietenul nostru, răspunse domnișoara Martha întinzîndu-i mîna, și încă cel mai devotat pe care ni l-a dat Dumnezeu ca să ne ducă în Franța.

— O ! cît ești de bună domnișoară. Ce n-ai face oare pentru niște oameni care îți spun cuvinte care îți merg drept la inimă ! Da, am putea ajunge cu bine la graniță și tot astfel doamna Keller și fiul ei...

Cît despre mine, dacă ocazia se va ivi să mă devotez din nou pentru ei... *Sufficit !*... și dacă va trebui să-mi dau viața... *Amen !* cum zice preotul din satul meu.

La șapte am pornit din nou. Oricîte obstacole s-ar fi prezentat în ziua aceasta de 21 august, trebuia, să fac în așa fel încît să străbatem Turingia înainte de ivirea nopții.

Primele ore ale călătoriei s-au efectuat destul de greu, deoarece din pricina urcușurilor trebuia la tot pasul să ne dăm jos din trăsură. În definitiv mergeam mai mult pe jos.

Pe la douăsprezece am ajuns în punctul cel mai înalt al muntelui căruia, dacă nu mă înșel, i se spune Gebauer. În prezent nu ne mai rămăsese decît să ne coborîm spre vest. De aci încolo drumul era în pantă. Firește că n-ar fi trebuit să mergem prea repede din pricina accidentelor ce s-ar fi putut produce la coborîș.

Vremea era tot a ploaie. În schimb dacă nu plouase încă, cerul era acoperit în întregime cu nori deși și grei. Mă temeam, și pe drept, de o furtună.

Într-adevăr, pe la orele șase după-amiază, cîteva fulgere despicară aerul. În depărtare se auzea tunetul și furtuna se apropia din ce în ce.

Domnișoara Martha, ghemuită în fundul trăsurii, adîncită în gînduri, nu prea părea speriată. Sora mea închidea ochii și stătea nemișcată.

— N-ar fi mai bine să facem un popas? mă întrebă domnul de Lauranay.

— Ba da, i-am răspuns și m-aș opri cu condiția însă să găsim un loc prielnic pentru ca să putem sta peste noapte. Pe panta asta e cu neputință.

— Fii prudent, Natalis.

— N-avea nici o grijă, domnule de Lauranay.

Nici n-am terminat bine vorba, că un fulger uriaș înfășură caii și trăsura, izbind un plop care se află la dreaptă noastră. Din fericire, arborele căzuse în direcția pădurii.

Caii se speriară și am simțit că nu mai eram stăpîn pe ei. Cu toate sforțările pe care le-am făcut, coborîră în galop panta. Eram orbiți acum de fulgere, iar tunetele ne asurzeau pur și simplu. Dacă bietele animale zăpăcite ar fi deviat puțin din drum, trăsura ar fi căzut imediat în prăpăstiile care brăzdau șoseaua.

Deodată se rupse frînă. Caii mai liberi porneau acum cu mai multă furie. O catastrofă inevitabilă ne amenința.

Deodată se produse o ciocnire.

Trăsura se izbise de trunchiul unui copac. Hățurile și oișteа s-au rupt, iar caii se avîntaseră în prăpastie.

Trăsura, spre norocul nostru fusese oprită în loc de trunchiul copacului. Din fericire nu s-a întîmplat nici un accident de persoane. Deși fusesem trîntit de pe capră, n-am pățit nimic. M-am dus să examinez trăsura ale cărei roți din față erau sfărîmate.

Ce situație tristă! Ce să ne facem acum, lipsiți de mijloacele de locomoție, în mijlocul acestui ținut pustiu? Ce noapte grozavă am petrecut!

A doua zi, la 23 august, am trebuit să pornim înainte, după ce am părăsit trăsura, pe care n-o mai puteam întrebuința chiar dacă alți cai ar fi înlocuit pe aceia pe care i-am pierdut.

Am făcut un pachet cu proviziile și efectivele noastre pe care le purtam acum pe umăr cu ajutorul unui băț și am pornit cu toții, eu în frunte și în urma mea Irma, domnișoara Martha și bunicul ei. Nu cred că am făcut mai mult de trei leghe în ziua aceea. Cînd ne-am oprit spre seară, soarele care apunea, lumina cîmpiile care se întind spre vest, la poalele munților Turingiei.

XVI

Situația era gravă și trebuia să se mai agraveze încă, dacă nu găseam o trăsură și niște cai de vînzare.

Înainte de toate, trebuia să găsim însă un adăpost pentru noapte. Pe urmă vom vedea ce e de făcut.

Mă simțeam foarte stînjenit. Prin împrejurimi nu se afla nici o colibă. Nu știam ce să fac, cînd deodată, luînd-o spre dreapta, am zărit un fel de colibă care se afla în mijlocul pădurii.

Coliba aceasta nu avea nici uși nici ferestre, totuși oricît de puțin confortabilă era, constituia însă un adăpost.

Cerul, care fusese pînă acum senin, se înnoră deodată. Vă puteți închipui bucuria mea găsind coliba aceasta care în lipsa trăsurii, era un adăpost prețios pentru noi.

Domnul de Lauranay fusese foarte afectat de accidentul întîmplat, mai ales din pricina nepoatei lui. Pînă la graniță mai aveam încă de umblat. Cum se va sfîrși călătoria noastră? Vom avea oare timpul să părăsim Germania, la termenul fixat, acum cînd eram nevoiți să mergem pe jos? În prezent însă principalul lucru era adăpostul, vom avea pe urmă tot timpul să discutăm în vederea măsurilor ce trebuiau luate.

În interiorul colibei, care părea că nu mai fusese locuită de mult, pămîntul era acoperit cu un strat de iarbă. Probabil că într-insa se refugiau din cînd în cînd, păstorii care își duceau turmele la pășunat în munții Turingiei. Jos se vedeau cîmpiile Saxei, în direcția orășelului Fulga, de-alungul teritoriilor Rinului de Sus.

Sub razele soarelui care apunea, cîmpiile acestea păreau oarecum roditoare. Cu toate că nu erau înținse ca în palmă, se vedea cît colo, că erau mai

ușoare de străbătut decît drumul pe care l-am făcut din Gotha pînă aici.

Odată instalați în colibă, am pregătit împreună cu sora mea, masa de seară. Domnul și domnișoara de Lauranay, foarte obosiți de drum de-abia dacă mîncaseră. Irma deasemenea nu se atinse de cina asta modestă.

— Rău faceți că nu mîncați, le repetam într-una. Întîi hrana și apoi odihna, iată metoda soldatului în campanie. Trebuie să prindem puteri, așa că e necesar să mănînci, domnișoară Martha.

— Chiar dacă aș vrea să mănînc, dragul meu Natalis, îmi răspunse ea, mi-ar fi cu neputință... Mîine dimineață, înainte de plecare, voi încerca să mănînc ceva.

— Rău faci, domnișoară, i-am răspuns.

— Fii pe pace, n-o să te fac de rîs mîine în timpul drumului, fiindcă n-o să rămîn în urmă.

Toată stăruința mea a fost în zadar deși mîncam de zor ca să slujesc de exemplu. Eram hotărît să prind puteri, ca și cum m-aș fi pregătit pentru o muncă foarte grea a doua zi.

În apropierea colibei, se afla un pîriu cu apă limpede. Cîteva picături din apa aceasta amestecată cu rachiu, era de-ajuns să facă o băutură răcoritoare.

Domnișoara Martha consimți să bea două, trei picături. Domnul de Lauranay și sora mea, o imitară, ceea ce le-a prins bine.

Apoi cîte trei se duseră în colibă unde se culcară și adormiră în curînd.

Am făgăduit că mă voi culca și eu, dar cu intenția de a nu-mi ține făgăduiala. Dacă am spus că

mă voi culca, e că domnul de Lauranay ar fi voit să vegheze cu mine și nu trebuia să-i impun acest surplus de oboseală.

Iată-mă deci plimbîndu-mă de colo pînă colo, asemenea unei santinele. Ori cine își poate închipui că a sta de veghe nu e un lucru nou pentru un soldat. Luasem două pistoale cu mine, fiindcă paza bună trece primejdia rea.

De aceea hotărîsem să mă împotrivesc somnului, deși îmi simțeam pleoapele grele. Uneori cînd eram prea obosit, veneam să mă mai întind puțin în colibă, cu urechia ațintită la cele mai mici zgomote.

Noaptea era foarte întunecoasă. Nici o stea nu se vedea pe bolta cerească. Luna dispăruse și ea printre nori.

Totuși, dacă un foc s-ar fi aprins undeva în pădure, l-aș fi zărit imediat de la o leghe depărtare, fiindcă aveam niște ochi buni care scrutau întunericul.

Nici un suflu nu tulbura firea ; afară era o liniște desăvîrșită ca atunci cînd vremea e a ploaie.

Cu toate astea trebuie să mărturisesc că liniștea nu era însă atît de desăvîrșită, de vreme ce se auzea un zgomot, un fel de șuierat continuu care reproducea semnalele regimentului Royal-Picardie. Oricine își poate închipui că cel care fluera astfel, nu era altul decît sergentul major Natalis Delpierre, care se lăsa pradă obiceiurilor lui.

Și pe cînd fluieram astfel, mă gîndeam la trecut. Mă gîndeam la tot ce se petrecuse la Belzingen de cînd am sosit acolo, amînarea căsătoriei în clipa cînd trebuia să se săvîrșească, eșuarea duelului cu locotenentul von Grawert, incorporarea domnului Jean, expulzarea noastră din Germania. Pe urmă,

întrezăream, în viitor, o sumedenie de dificultăţi : Jean Keller al cărui cap fusese pus la preţ, fugind de teama condamnării lui, doamna Keller care îl căuta, neştiind unde să-l găsească !...

Şi, dacă fusese descoperit, dacă fusese denunţat de nişte ticăloşi care voiau să ia prima de o mie de florini ?... Nu, nu-mi venea să cred aşa ceva. Îndrăzneţ şi hotărît, domnul Jean nu era omul care să se lase prins aşa, cu una cu două.

În vreme ce mă gîndeam la toate astea, simţeam că mi se închid pleoapele. M-am sculat atunci, nevoind să adorm. Îmi părea rău că firea era atît de liniştită în timpul acestei nopţi şi întunericul atît de nepătruns. Şi-mi trebuia o sforţare constantă a voinţei ca să nu cedez oboselii.

În răstimpul acesta, orele treceau. Cît putea să fie ceasul ? Trecuse oare de miezul nopţii ? Probabil, căci noaptea e scurtă în epoca aceea a anului. Mă uitam pe cer doar doar oi vedea vreun punct luminos. Dar nimic nu semnala încă ivirea zorilor. Se vede deci că mă înşelasem şi că era mai devreme decît îmi închipuiam.

Mi-am adus atunci aminte că, în timpul zilei, domnul de Lauranay, după ce a consultat harta, mi-a spus că primul oraş principal prin care vom trece era Tann, situat în districtul Cassel, în provincia Hesse-Nassau. Acolo ne-ar fi cu putinţă să înlocuim trăsura. Ne trebuia un mijloc de locomoţie cu care să putem ajunge în Franţa. Totuşi, ca să ajungem la Tann mai aveam de făcut vreo douăsprezece legne. Pe cînd mă gîndeam astfel, am tresărit de-odată.

M-am sculat numaidecît și am tras cu urechea. Mi s-a părut că am auzit o detunătură. Era oare un foc de armă ?

Aproape imediat, am auzit o a doua detunătură. Nu mai încăpea îndoială că era un foc de armă. Ba chiar mi s-a părut că am văzut o flacără spintecînd întunericul.

În situația în care ne aflam, în mijlocul unui ținut aproape pustiu, ne puteam teme de orice. O bandă de hoți putea să ne atace și atunci cum să ne împotrivim ?

Trecuse un sfert de oră. N-am voit să trezesc pe domnul de Lauranay. Era posibil însă că focul acesta de armă să fi fost al unui vînător... În tot cazul, după scînteia pe care a produs-o arma, am socotit distanța la vreo jumătate de leghe.

Am rămas în picioare, nemișcat, cu privirea țintită în direcția aceasta. Nemaiauzind nimic, am început să mă liniștesc și m-am întrebat chiar dacă n-a fost jocul unei iluzii a auzului sau a ochiului. Uneori crezi că nu dormi și totuși dormi. Ceea ce iei drept o realitate nu este decît impresia fugară a unui vis.

Hotărît să înfrunt cu orice preț somnul, am început din nou să mă plimb în lung și în lat, fluierînd fără să-mi dau seama, semnalele regimentului meu. Am înaintat chiar vreo sută de pași în pădure.

În curînd mi s-a părut că aud un fîșîit ușor. Deoarece credeam că e o vulpe sau un lup, am scos pistolul de la briu gata să trag.

De-o dată, însă, mi s-a părut că văd o umbră care se repede spre mine... Am tras la întîmplare.

Dar o dată cu detunătura armei, am văzut un om în fața mea...

L-am recunoscut numaidecît : era Jean Keller

XVII

La zgomotul detunăturii, domnul de Lauranay, domnișoara Martha și sora mea se trezirā imediat și ieșirā din colibā. În omul care venea cu mine din pādure, nu putuserā ghici pe domnul Jean, nici pe doamna Keller care venea și ea după noi. Domnul Jean se repezi la ei. Înainte de a fi rostit vreo vorbā, domnișoara Martha îl recunoscuse și îl îmbrățișā.

— Jean, inginā ea.

— Da, Martha !... Eu și mama.. În sfîrșit.

Domnișoara de Lauranay se aruncā în brațele doamnei Keller.

Deoarece nu trebuia sā sāvîrșim vreo imprudențā :

— Sā mergem în colibā, i-am zis. E în joc persoana d-tale.

— Cum !... Știi, Natalis P... îmi rāspunse el.

— Da, eu și sora mea știm totul.

— Și tu Martha, și d-ta domnule de Lauranay ?... întrebā doamna Keller.

— Dar de ce ? întrebā domnișoara Martha.

— Veți afla imediat, deocamdatā sā intrām în colibā.

Peste o clipā, ne aflam cu toții într-însa. Dacā nu ne vedeam, cel puțin auzeam totul. Eu stāteam în fața ușii și cu toate cā eram atent la convorbire supravegheam în același timp șoseaua.

Și iată ce ne-a povestit domnul Jean, întrerupîndu-se din cînd în cînd spre a asculta afară.

Povestirea aceasta, ne-a fost istorisită de domnul Keller, în fraze scurte și întretăiate, ca și cum dînsul de-abia ar mai fi putut răsufla.

— Dragă Martha, zise el... trebuia să se întîmple... și e mai bine că sînt ascuns aici... în coliba asta... decît acolo, sub ordinele colonelului von Grawert... în compania locotenentului Frantz.

Și atunci în cîteva cuvinte, Martha și sora mea aflară ceea ce se petrecuse înainte de plecarea noastră din Belzingen : provocarea insultătoare a locotenentului, întîlnirea fixată, refuzul de a se bate după încorporarea domnului Jean Keller în regimentul colonelului von Grawert.

— Da, zise domnul Jean, eram să fiu sub ordinele acestui ofițer ! Se putea răzbuna în voie, în loc să mă vadă în fața lui cu o spadă în mînă... A ! omul acesta care te-a insultat Martha, l-aș fi ucis fără nici o remușcare...

— Jean, sărmanul meu Jean, îngînă domnișoara de Lauranay.

— Regimentul a fost trimis la Borna reluă Jean Keller. Acolo, timp de o lună am fost supus la cele mai grele corvezi am fost umilit, pedepsit pe nedrept și tratat în sfîrșit de nemernicul acesta de Frantz, cum nu se tratează un cîine !... M-am abținut însă... Am îndurat totul gîndindu-mă la tine, Martha, la mama, la toți prietenii mei... Vai ! cît am suferit !... În sfîrșit regimentul a plecat la Magdeburg... unde mama a putut să-l ajungă. Dar tot acolo, într-o seară, acum cinci zile, locotenentul Frantz, pe cînd mă aflam singur cu el pe o stradă, după ce m-a înjurat, m-a lovit cu cravașa. Cred că

aveam dreptul să mă revolt !... M-am repezit la el și l-am lovit la rîndul meu...

— Jean, bietul meu Jean !... îngină mereu domnișoara Martha.

— Eram pierdut dacă nu reușeam să fug... reluă domnul Jean... Din fericire am putut găsi hanul în care locuia mama... Peste cîteva clipe am lepădat uniforma, m-am îmbrăcat țărănește, și-am plecat din Magdeburg... A doua zi am aflat imediat că eram condamnat la moarte de consiliul de război. Capul meu era pus la preț ! Se acordă un premiu de o mie de florini aceluia care va pune mîna pe mine... Cum să scap ?... Nu știam... Dar voiam să trăiesc Martha... să trăiesc ca să vă revăd pe toți.

În clipa aceea, domnul Jean își întrerupse povestirea.

— Nu se aude nimic ? întrebă el.

M-am furișat din colibă. Șoseaua era liniștită și pustie. Mi-am lipit urechea de pămînt. Nu se auzea nici un zgomot suspect din direcția pădurii.

— Nu e nimic, i-am spus întorcîndu-mă în colibă.

— Mama și cu mine, reluă domnul Jean, am luat-o prin cîmpiile Saxei, în speranța de a vă întîlni, de vreme ce mama cunoștea itinerariul pe care vi l-a impus poliția... Umblam mai ales noaptea, cumpărînd prin casele retrase de-ale mîncării ; și, culmea ironiei, străbăteam sate în care citeam afișul cu premiul ce se acorda pe capul meu...

— Da, am zis, afișul acela pe care l-am citit împreună cu Irma, la Gotha.

— Planul meu, reluă domnul Jean, era să încerc să ajung în Turingia, unde am calculat că trebuie să vă mai aflați încă... De altfel acolo puteam fi

oarecum in siguranță... În sfîrșit am ajuns in munți!... Cred că știi, Natalis cît e de greu drumul acesta, de vreme ce ați făcut o parte din el pe jos...

— Da, domnule Jean, dar cum de-ai aflat ?...

— Ieri seară, ajungind in dreptul Trecătoarei Gebeuer, răspunse domnul Jean, am văzut o trăsură sfărîmată care se afla părăsită in drum... Am recunoscut trăsura domnului de Lauranay... Mă intrebam dacă ați avut un accident, dacă ați scăpat... Vai, cît eram de ingrijorați... Am umbat cu mama toată noaptea... Pe urmă, de-ndată ce s-au ivit zorile am fost nevoiți să ne ascundem...

— Să vă ascundeți, intrerupse sora mea. Și pentru ce ? Erați urmăriți.

— Da, răspunse domnul Jean, erați urmăriți de trei ticăloși pe care i-am intilnit mai jos de trecătoarea Gebauer, braconierul Buch din Belzingen impreună cu cei doi băieți ai lui. I-am mai văzut la Magdeburg, urmind regimentele cu alți tilhari de teapa lor. Fără indoială că știau că, dacă puneau mina pe mine trebuiau să incaseze o mie de florini. De aceea m-au urmărit și acum două ore, am fost atacați la vreo jumătate de leghe de aici... la liziera pădurii.

— Va să zică cele două impușcături pe care le-am auzit, au fost trase de ei ? am intrebat pe domnul Jean.

— Da, Natalis... Un glonte mi-a trecut prin pălărie... Totuși am reușit să ne refugiem intr-un tufiș, astfel că am putut scăpa de ticăloșii aceștia... Probabil că ei își inchipuie că am luat-o pe alt drum, deoarece s-au indreptat in direcția munților... Atunci, noi am luat-o pe cimp și cind am ajuns in dreptul pădurii, te-am recunoscut după șuierat, dragul meu Natalis.

— Și cu care am tras în d-ta, domnule Jean.

— Ce-are de-a face, Natalis! se poate însă ca împușcătura dată de să fi fost auzită, așa că trebuie să plec numaidecît.

— Singur? întrebă domnișoara Martha. Nu, vom pleca cu toții! răspunse domnul Jean. Dacă ne va fi posibil ar trebui să călătorim împreună pînă la granița franceză.

Știam acum tot ceea ce era mai însemnat, și anume că viața domnului Jean era în pericol, dacă braconierul Buch și cei doi fii ai lui ar pune mîna pe el. Firește că trebuie să ne apărăm cu îndîrjire împotriva acestor ticăloși. Dar ce s-ar întîmpla oare în cazul că Buch ar mai veni cu cîțiva păcătoși de tagma lui?

I-am povestit apoi pe scurt domnului Jean, tot ceea ce s-a petrecut de la plecarea noastră din Belzingen și cît de primejdioasă ne-a fost călătoria pînă la accidentul de la Giebauer.

Acum lipsa cailor și a trăsurii ne stînjenea mult.

— Trebuie să vă procurați cu orice preț mijloace de transport, zise domnul Jean.

— Nădăjduiesc că vom putea găsi la Tann, răspunse domnul de Lauranay. În tot cazul, dragul meu Jean, nu trebuie să mai rămînem în coliba asta... Poate că Buch și fiii lui sînt pe urmele noastre... Trebuie să ne folosim de întuneric...

— Poți să ne urmezi, Martha? întrebă domnul Jean.

— Sînt gata! zise domnișoara de Lauranay.

— Și tu mamă, tu care ai îndurat atîtea oboseli?

— Să mergem, dragul meu.

Mai aveam provizii exact cît ne trebuia pînă la Tann, ceea ce ne evita popasurile în satele în care Buch și fii lui puteau să treacă.

Iată așadar hotărîrea pe care am luat-o, înainte de a porni la drum, fiindcă în primul rînd trebuia să luăm toate măsurile dictate de împrejurări.

Atîta timp cît nu va exista nici un pericol, eram decișI să nu ne mai despărțim. Fără îndoială, ceea ce era relativ ușor pentru noi care aveam pașapoarte, era mai greu pentru doamna Keller și pentru fiul ei. De aceea, ei nu trebuiau să intre în orașele în care ne era impus să trecem și trebuiau să ne aștepte într-un loc fixat mai dinainte. În felul acesta poate că puteam călători împreună.

Să mergem deci, am răspuns. Dacă pot cumpăra o trăsură și cai la Tann, vom putea cruța multe oboseli tuturor. Cît despre noi, domnule Jean, cred că nu te-ar îngrozi o călătorie pe jos și cîteva nopți petrecute în cîmp la lumina stelelor, vei vedea totodată cît sînt de frumoase stelele care strălucesc pe cerul Franței.

Spunînd acestea, am făcut vreo douăzeci de pași pe șosea. Era ora două dimineața. Un întuneric adînc învăluia firea. Totuși se simțea că în curînd se va lumina de ziuă.

Dacă nu puteam vedea nimic, în schimb puteam auzi foarte bine. Era atîta liniște afară încît nu mi-ar fi scăpat nici cel mai mic zgomot...

Nu auzem nimic, de unde am conchis că Buch și fiii lui pierduseră urma lui Jean Keller.

Am părăsit cu toții coliba. Am luat proviziile care nu alcătuiau, vă rog să credeți, un pachet tocmai mare și din cele două pistoale pe care le aveam, am dat unul domnului Jean.

In clipa aceea, Jean luă mîna domnișoarei de Lauranay și îi zise cu o voce mișcată :

— Martha, cînd am voit să te iau de nevastă, viața mea îmi aparținea !... Acum nu mai sînt decît un fugar, un osîndit la moarte... Nu mai am dreptul să-mi leg viața mea de a ta !...

— Jean, răspunse domnișoara Martha, sîntem uniți înaintea lui Dumnezeu, care să ne aibă în paza lui.

XVIII

Voi povesti pe scurt, primele două zile în care am călătorit împreună cu doamna Keller și cu domnul Jean. Părăsind Turingia, am avut norocul să nu ne întîlnim cu nimeni.

Foarte surescitați de altminteri, am mers repede. Ai fi spus că nu știm ce înseamnă oboseala. Doamna Keller, Martha și sora mea ne dădeau cu adevărat o pildă rară de energie. De obicei, după ce umblam patru ore în șir ne odihneam cîte un ceas.

Ținutul, prea puțin roditor, avea o sumedenie de prăpăstii. Satele puțin numeroase, erau situate la distanțe foarte mari. Cu toată energia de care dădeau dovadă tovarășele noastre, se vedea cît de colo că ele erau obosite și că aveau nevoie de odihnă. La 24 august, după un marș zdrăvan, am ajuns la Tann, pe la ora zece seara.

Acolo după cum ne-am înțeles, domnul Jean și mama lui s-au despărțit de noi. N-ar fi prudent să străbatem acest oraș, în care domnul Jean ar fi putut fi recunoscut.

Ne-am înțeles să ne întîlnim a doua zi pe la opt, pe șoseaua orașului. Dacă nu eram exacți la întîlnire, înseamnă că am fost reținuți din pricină că n-am putut găsi un cal și o trăsură. Dar, sub nici un pretext, doamna Keller și fiul ei nu trebuia să intre în oraș. Măsura aceasta a fost foarte înțeleaptă, deoarece agenții se arătară de o severitate excepțională la cercetarea pașapoartelor. Am crezut că ne vor opri de a merge mai departe. Am trebuit să spunem cum călătoream și în ce împrejurare am pierdut trăsura, etc...

Lucrul acesta ne-a folosit însă. Unul din agenți, în speranța unei bune răsplate, s-a oferit să ne ducă la un negustor care vindea trăsuri. Propunerea lui a fost primită. După ce a condus pe domnișoara Martha și pe sora mea la hotel, domnul de Lauranay, care vorbea foarte bine limba germană, a mers cu mine la negustorul acesta.

N-avea trăsură, în schimb avea numai o șaretă cu două roți acoperită cu o pînză impermeabilă și un singur cal. E de prisos să adaug că domnul de Lauranay a trebuit să plătească de două ori valoarea calului și de trei ori aceea a șaretei.

A doua zi, la ora opt, am regăsit pe șosea pe doamna Keller și pe fiul ei. O cîrciumă proastă le slujise de adăpost în timpul nopții. Domnul Jean petrecuse noaptea pe un scaun, în vreme ce mama lui dormise pe jos, pe o saltea de paie.

Domnul și domnișoara de Lauranay, doamna Keller și Irma se urcară în șareta, în care am așezat proviziile cumpărate la Tann. Strîngîndu-te bine mai rămînea un al cincilea loc. L-am oferit domnului Jean. Dînsul refuză. În cele din urmă, am că-

zut de acord să ne instalăm cu rîndul, dar de cele mai multe ori ni se întîmpla să mergem amîndoi pe jos, ca să nu obosim calul. Ce vreţi, nefiind alţi cai, a trebuit să mă mulţumesc cu acesta. Ce mult regretam acum caii pe care i-am cumpărat la Belzingen !

La 26 august, spre seară, am ajuns la Fulda, după ce am văzut de departe turnul catedralei şi, pe un deal, o mînăstire de franciscani. La 27 am străbătut orăşelele Schlinchtern, Sodon şi Salmunster, situat pe rîul Salza. La 28 am ajuns la Geluhausen şi, dacă am fi călătorit de plăcere ar fi trebuit să vizităm castelul oraşului acesta care a fost locuit, după cum am aflat mai tîrziu, de Frederic Barbarosa. Dar nişte fugari ca noi, aveau altceva de făcut.

Cu toate astea, nu mergeam atît de repede cum aş fi voit, din pricina drumurilor rele. Nu mai mergeam decît la pas ceea ce mă neliniştea deoarece peste şapte zile, conform termenului fixat de autorităţi, trebuia să părăsim Germania.

Doamna Keller era foarte obosită. Ce s-ar întîmpla, dacă forţele părăsind-o ar fi trebuit s-o lăsăm într-un sat, într-un oraş oarecare ? Firește că fiul ei n-ar fi putut rămîne cu dînsa, căci, atîta timp cît domnul Jean nu se afla pe teritorul francez, risca în orice clipă să fie prins şi omorît.

Am întîmpinat multe dificultăţi în vreme ce am străbătut pădurea Lomboy care se întinde la stînga şi la dreapta rîului Kinzig pînă în munţii Hesse Darmstatd. Am crezut că n-o s-o mai trecem niciodată.

În sfîrşit la 29 august ne-am oprit puţin înainte de porţile oraşului Hanau. A trebuit să rămînem

peste noapte aici, unde era o mișcare mare de trupe. Deoarece domnul Jean și mama lui, trebuia să facă un drum de două leghe ca să ocolească orașul, domnul Lauranay și domnișoara Martha rămaseră cu ei în șaretă. Sora mea și cu mine, ne-am dus singuri în oraș, ca să reînnoim proviziile. Ne-am regăsit a doua zi, pe 30, pe șoseaua care duce la Viesbaden. Am ocolit pe la amiază orășelul Offenbach, și spre seară am ajuns la Frankfurt pe Main.

De orașul acesta, n-am să spun nimic altceva decît că e situat pe malul drept al rîului și că e plin de evrei. După ce am trecut rîul Main, am luat-o pe șoseaua care cobora pe la Mayența. Deoarece trebuia să intrăm în oraș pentru vizarea pașapoartelor, imediat după îndeplinirea acestei formalități, ne-am dus să căutăm pe domnul Jean și pe mama lui. Așadar, în noaptea aceea n-am fost nevoiți să ne despărțim, dar ceea ce ne-a interesat și mai mult e că am putut găsi un adăpost, modest e drept, dar convenabil, în foburgul Salhsenhausen, pe malul stîng al Uleinului.

După o cină, luată în comun, toată lumea s-a culcat afară de mine și de sora mea. Ne-am dus în oraș ca să mai tîrguim diferite obiecte.

Și iată, între alte lucruri, ceea ce a auzit Irma, la un brutar, unde cîteva persoane vorbeau de soldatul Jean Keller. Se spunea că fusese prins la Salmunster și amănuntele acestei capturări nu lipseau. Într-adevăr, dacă momentul ar fi fost mai prielnic am fi rîs cu poftă.

Totuși, ceea ce mi s-a părut cu mult mai grav, e că se spunea de asemenea că în curînd regimentul Leib va sosi în localitate, de unde va fi îndreptat la Mayența și apoi la Thionville.

Dacă spusele acestea erau adevărate, colonelul von Grawert și cu fiul lui vom urma același drum cu noi. În vederea acestei întîlniri, nu era oare mai bine să modificăm itinerariul nostru și să ne îndreptăm mai spre sud spre a evita orașele indicate de poliția prusacă ?

A doua zi, la 31 august, am comunicat știrea asta rea domnului Jean. Dînsul m-a rugat să nu spun nimic, atît mamei lui cît și domnișoarei Martha care, și așa erau destul de îngrijorate. După ce vom trece de Mayența vom vedea ce e de făcut și dacă va fi necesar să ne despărțim pînă la graniță. Grăbindune am putea poate s-o luăm înaintea regimentului și să ajungem astfel netulburați de nimeni, în Lorena.

Am plecat la ora șase dimineața. Din nefericire, drumul era greu și obositor. Trebuia să trecem prin pădurile de la Neibruh situate în apropierea orașului Frankfurt. Am mai întîrziat apoi, fiindcă am ocolit cîteva cătunuri ale căror șosele erau tixite de soldați și de furgoane. În sfîrșit, deși de la Frankfurt pînă la Mayența nu erau decît vreo cincisprezece leghe, am ajuns deabia spre seară. Eram atunci la frontiera provinciei Hesse-Darmstadt.

Oricine își poate închipui că doamna Keller și fiul ei aveau tot interesul să evite Mayența. Orașul acesta este situat pe malul sting al Rinului și față în față cu foburgul Cassel, de care Mayența se leagă printr-un pod de vase, lung de vreo șase sute de picioare.

Deci, pentru a regăsi drumurile care duc spre Franța, trebuie neapărat să treci Rinul, fie deasupra fie dedesubtul orașului, cînd nu vrei s-o iei pe pod.

Iată-ne deci în căutarea unei luntre care să transporte pe domnul Jean și pe mama lui. A fost în zadar însă, deoarece luntrile erau suspendate din ordinul autorităților militare.

Pe la opt seara nu știam ce să facem.

— Trebuie, cu toate astea, să trecem Rinul, zise Jean Keller.

— În ce loc și unde ? l-am întrebat.

— Pe podul de la Mayența, de vreme ce nu-l putem trece în altă parte.

Și iată planul pe care l-am adoptat.

Domnul Jean luă paltonul meu cu care se înfășură, apoi, apucînd calul de căpăstru, se îndreptă spre poarta Cassel.

Doamna Keller se ascunsese în fundul șaretei acoperindu-se cu hainele prietenilor noștri. Domnul și domnișoara de Lauranay, sora mea și cu mine ne aflam de asemenea în șaretă. Am ajuns astfel pînă în fața postului de soldați care păzea podul.

Domnul Jean, cu o îndrăzneală uluitoare, se apropie atunci de noi și ne zise :

— Pașapoartele d-voastră ?

I-am întins pașapoartele pe care le înmînă el însuși șefului de post.

— Cine sînt oamenii aceștia ?

— Niște francezi pe care îi duc pînă la graniță.

— Și cine ești d-ta ?

— Nicolas Friedel, căruțaș din Hochst.

Pașapoartele noastre au fost examinate cu o atenție deosebită. Cu toate că actele noastre erau în regulă, oricine își poate închipui spaima care ne-a cuprins.

— Pașapoartele astea nu mai sînt valabile decît patru zile! observă șeful de post. Prin urmare în patru zile, posesorii lor trebuie să părăsească Germania.

— Firește, răspunse Jean Keller, de-aceea trebuie să ne grăbim.

— Puteți să vă duceți.

Peste o jumătate de oră, după ce am trecut Rinul ne aflam la Hotelul Anhalt, unde domnul Jean urma să joace pînă la urmă rolul de căruțaș. Multă vreme o să-mi aduc aminte de sosirea noastră în Mayența.

Ce înseamnă și lucrurile! Ce primire diferită ne-ar fi așteptat cîteva luni mai tîrziu cînd Mayența s-a predat francezilor. Ce bucurie am fi simțit găsind aici pe compatrioții noștri. Cum ne-ar fi primit — nu numai pe noi care eram goniți din Germania, — dar și pe doamna Keller și pe fiul ei, de îndată ce ar fi aflat povestea lor.

Dar nu sosești cînd vrei, după cum nu poți pleca după bunul tău plac.

De-ndată ce doamna Keller, domnișoara Martha și Irma se retraseră în camerele lor de la hotelul Anhalt, domnul Jean se duse la grajd ca să vadă de cal, iar eu cu domnul Lauranay ne-am dus în oraș ca să aflăm știri din Franța.

Cel mai nimerit lucru era să te instalezi într-o berărie și să ceri ultimele ziare. Într-adevăr, meritau toată atenția evenimentele care s-au petrecut în Franța după plecarea noastră. Era mai întîi ziua grozavă de la 10 August, invadarea Tuileries-ilor, măcelul paznicilor și al gărzii, întemnițarea familiei

regale și suspendarea provizorie de la tron a lui Ludovic al XVI-lea.

Iată cîteva fapte care erau de natură să precipite masa aliaților spre granița franceză.

De aceea Franța întreagă era gata să respingă invazia.

Erau tot trei armate : Luckner la nord, Lafayette, în centru, Montesquieu la sud. Cît despre Dumouriez, slujea sub Luckner ca general de brigadă.

Dar, știrea asta nu data decît de trei zile, Lafayette urmat de cîțiva din tovarășii lui, se dusese la cartierul general austriac, unde cu toate împotrivirile lui, fusese tratat ca prizonier de război.

De aici se poate vedea cum se purtau inamicii față de tot ce era francez și ce soartă ne aștepta, dacă agenții militari ne-ar fi prins fără pașapoarte.

Fără îndoială că informațiile ziarelor prezentau multe lacune. Totuși, iată situația exactă :

Dumouriez, comandantul suprem al armatelor de la nord și din centru, era, după cum se știe, un om și jumătate. De aceea, spre a-i da o lovitură, regii Prusiei și Austriei, se duseră la Maventa. Ducele de Brunswick conducea armatele aliate care, după ce au pătruns în Franța prin Ardeni, trebuiau să înainteze spre Paris pe drumul de la Châlons. O coloană de saizeci de mii de prusaci porni de la Luxemburg spre Longwy. Treizeci și șase de mii de austrieci, împărțiți în două corpuri de armată, sub ordinele lui Clairfayt și prințului de Hohenlohe, flancau armata prusacă. Acestea erau masele grozave care amenințau Franța.

Vă spun imediat lucrurile acestea pe care le-am aflat mai tîrziu, pentru că ele vă vor explica situația exactă.

Cît despre Dumouriez, era la Sedan cu douăzeci și trei de mii de oameni ; Kellerman, care înlocuia pe Luckner ocupa Metz, cu douăzeci de mii de soldați. Cinci mii la Landau, sub Custine, treizeci de mii în Alsacia, sub Biron, erau gata să se alipească, după nevoie, fie de Dumouriez, fie de Kellerman.

În sfîrșit, la ultimele știri, ziarul înștiința că prusacii ocupaseră Longwy, că blocau Thionville și că grosul armatei înainta spre Verdun.

Ne-am întors la hotel ; de îndată ce a aflat ultimele evenimente, doamna Keller, deși foarte obosită, refuză să mai stea încă douăzeci și patru de ore la Mayența, cu toate că avea mare nevoie de odihnă. Dar îi era teamă că fiul ei să nu fie descoperit. Am plecat deci a doua zi, la 1 Septembrie. Mai aveam încă treizeci de leghe pînă la graniță.

Calul nostru, cu toate îngrijirile pe care i le-am dat, nu mergea deloc repede. O ! Și cît am fi voit cu toții să înaintăm mai iute spre a ne apropia odată de granița franceză. Deabia spre seară, am zărit în vîrful muntelui Schloss ruinele unui castel întărit. Jos la poalele muntelui se afla orașul Creuznach, oraș însemnat în districtul Coblentz, situat pe rîul Nahe și care, după ce a aparținut Franței în 1801, a fost dat Prusiei în 1815.

A doua zi, am ajuns la Kirn și peste douăzeci și patru de ore, la Birkenfeld. Din fericire că proviziile nu ne lipseau, așa că am putut ocoli orășelele care nu erau prevăzute în itinerarul nostru. În schimb, a trebuit să ne mulțumim cu șareta drept

orice adăpost și nopțile petrecute în condițiile astea, erau extrem de penibile.

Același lucru s-a petrecut și în seara zilei de 3 Septembrie. A doua zi, la miezul nopții, expira termenul care ne fusese acordat ca să evacuăm teritoriul german. Și mai aveam încă două zile de umblat pînă să ajungem la graniță. Ce era să ne facem dacă ne opreau în drum agenții prusaci ?

Poate că am fi putut să ne îndreptăm spre sud, spre Sarrelouis, orașul francez cel mai apropiat de graniță ? Riscam să cădem atunci în mîinile prusacilor care se îndreptau spre Thionville. De aceea, am socotit că era preferabil să lungim drumul, spre a evita întîlnirea aceasta periculoasă.

În definitiv, nu mai eram decît la vreo cîteva leghe de Franța. Nu era de mirare că domnul, domnișoara de Lauranay, eu și sora mea, am ajuns în Franța ; ceea ce constituia însă o adevărată favoare, era faptul că au mai ajuns deasemenea doamna Keller și fiul ei. Cînd ne-am întîlnit cu domnul Jean în munții Turingii, nu credeam c-o să ne strîngem mîna la granița franceză.

Totuși, trebuia să evităm Saarbrük-ul ; nu numai în interesul domnului Jean și al doamnei Keller, ci chiar în interesul nostru. Orașul acesta ne-ar fi oferit mai de grabă ospitalitatea într-o închisoare decît într-un hotel.

Ne-am dus deci la un han, unde pasagerii obișnuiți nu prea erau oameni de soi. În mai multe rînduri hangiul ne-a aruncat o privire ciudată. Ni s-a părut chiar, în clipa în care am plecat, că a spus cîteva cuvinte unor indivizi care stăteau la o masă în fundul unei săli.

În sfîrșit, la 4 august dimineața, am luat-o pe drumul care trece între Thionville și Metz, cu riscul de a ne îndrepta la nevoie, în orașul acesta pe care îl ocupau atunci francezii.

Ce drum penibil de-a lungul acestei mase de păduri împrăștiate de-a lungul ținutului. Bietul căluț de-abia dacă mai putea merge. De aceea, pe la ora două după amiază, la poalele unei coaste, a trebuit să ne dăm cu toții jos, afară de doamna Keller, care era foarte obosită.

Mergeam încet, ținînd calul de dîrlogi. Sora mea mergea lîngă mine. Domnul de Lauranay, domnișoara Martha și domnul Jean, veneau mai în urmă. Afară de noi, nu se mai afla nimeni pe șosea. În depărtare, la stînga, se auzeau cîteva focuri de armă. Fără îndoială că se dădea o luptă la porțile orașului Thionville.

Deodată, un foc de armă omorî calul nostru, care căzu imediat. În același timp, am auzit niște strigăte :

— Am pus mîna pe el !

— Da, e Jean Keller.

— Încasăm premiul.

— Încă nu ! exclamă domnul Jean.

O nouă detunătură. De data asta domnul Jean trăsese și un om se rostogoli la picioarele calului nostru.

Toate astea s-au petrecut cît ai clipi din ochi.

— Sînt cei trei Buch ! îmi strigă domnul Jean.

— Ei bine, să-i „bușim“ atunci.

Într-adevăr, ticăloșii aceștia se aflau la hanul unde am dormit noaptea. După cîteva cuvinte schimbate cu hangiul, se luaseră după noi.

Dar din cei trei Buch nu mai rămăseseră acum decît doi : tatăl și fiul lui mai mic. Celălalt, cu inima străpunsă de un glonte, murise pe loc.

Partida era egală acum, fiindcă eram doi contra doi. Am tras la rîndul meu asupra fiului Buch, dar n-am făcut decît să-l rănesc. Atunci, amîndoi, tatăl și fiul, au lat-o la fugă prin desișul pădurii.

Am vrut să mă iau după ei, dar domnul Jean m-a oprit. Poate că a făcut rău ?

— Nu, zise el, principalul lucru e să trecem granița. Să mergem deci !

Deoarece calul nostru fusese omorît, a trebuit să lăsăm în drum șareta. Doamna Keller se dădu jos, rezemîndu-se de brațul fiului ei.

Încă vreo cîteva ceasuri și nu mai aveam nevoie de pașapoarte.

Am mers astfel pînă noaptea tîrziu și am poposit noaptea în pădure. În sfîrșit, a doua zi, la 5 septembrie, spre seară, am trecut granița.

Da, era pămîntul francez pe care îl călcam atunci, dar pămîntul francez năpădit de soldați străini.

XIX

Am ajuns deci la sfîrșitul acestei călătorii pe care declarația de război ne silise s-o facem de-a lungul unei țări inamice. Dacă drumul acesta greu spre Franța l-am făcut cu prețul unor oboseli nesfîrșite, am fost scutiți în schimb de pericole. Afară de două sau trei împrejurări, între altele cînd ne-au atacat cei trei Buchi, viața și libertatea noastră n-au fost niciodată amenințate.

Ceea ce spun de noi, se aplică de asemenea și domnului Jean, bineînțeles, după întîlnirea noastră din munții Turingiei. Acum nu-i mai rămînea decît să se refugieze într-un oraș din Țările de Jos, unde să aștepte în siguranță, desfășurarea evenimentelor.

Cu toate astea, granița era ocupată de dușmani. Austriecii și prusacii, stabiliți în regiunea aceasta care se întinde pînă la pădurea Argonne, constituiau pentru noi un mare pericol. De aceea, după oboselile din trecut, viitorul ne rezerva o situație destul de gravă. Ce vreți ? Te crezi ajuns și de-abia ai pornit.

Într-adevăr, ca să trecem de avant-posturile inamicului nu ne mai rămîneau decît vreo douăzeci de leghe. Din pricina ocolurilor, cu cît se va mai lungi oare parcursul acesta ?

Poate că ar fi fost mai prudent să ne întoarcem în Franța prin sudul sau nordul Lorenei. Totuși, obosiți cum eram, lipsiți de orice mijloace de transport, fără nici o speranță de a ne putea procura vreunul, trebuia să ne gîndim mai bine înainte de a face un asemenea înconjur.

Propunerea asta fusese dezbătută între mine și între domnul de Lauranay și domnul Jean. După o lungă discuție, am hotărît să alegem drumul cel mai scurt.

Era opt seara cînd am ajuns la graniță. În fața noastră se aflau cîteva păduri uriașe, în care nu era bine să te aventurezi în puterea nopții.

Am făcut deci un popas ca să ne odihnim pînă a doua zi. Din fericire vremea era frumoasă, dar din pricina înălțimii, era foarte frig.

Nu voiam să facem focul deoarece ne era teamă să nu ne vadă cineva, așa că ne-am ghemuit cu toții sub crengile joase ale unui fag. Am mîncat ușor, am băut puțină apă de izvor, apoi după ce am lăsat pe domnul de Lauranay, pe doamna Keller, pe domnișoara Martha și pe sora mea să se odihnească, m-am dus împreună cu domnul Jean să stăm la pîndă în pădure.

Domnul Keller, îngîndurat, nu rosti o vorbă. Într-un tîrziu, mi-a zis :

— Ascultă, dragă Natalis, și nu uita niciodată ceea ce-ți spun. Nu putem ști ce-o să se întîmple, mie mai ales. Pot să fiu nevoit să fug... Ei bine, mama nu trebuie să te părăsească... Biata femeie este istovită și dacă voi fi nevoit să mă despart de d-voastră, nu vreau să mă urmeze. Ai văzut în ce hal a ajuns, cu toată energia și curajul ei. Ți-o încredințez deci, Natalis, cum îți încredințez pe Martha, adică tot ce am mai scump pe lume.

— Bizuie-te pe mine, domnule Jean, i-am răspuns. Nădăjduiesc însă că nu ne vom despărți... Totuși, dacă s-ar întîmpla așa ceva, voi face tot ce va fi omenește cu putință ca nimeni să nu sufere...

Domnul Jean îmi strînse mîna.

— Natalis, reluă el, dacă voi fi prins, știu ce mă așteaptă. În privința asta nu-mi fac iluzii. Prin urmare, dacă voi fi omorît, mama nu mai trebuie să se întoarcă niciodată în Prusia. Mama, după cum știi, înainte de a se mărita, era franceză, prin urmare, odată ce bărbatul și fiul ei au murit, trebuie să-și sfîrșească zilele în țara în care s-a născut.

— Spui că „era" franceză, domnule Jean ? Nu, mama d-tale n-a încetat o clipă de a fi franceză.

— Da, Natalis, s-o duci în Picardia, pe care n-am văzut-o niciodată și pe care aș dori atît de mult s-o văd. Vreau să sper că biata mama va fi fericită cel puțin în ultimii ani ai vieții.

— Să sperăm că vei scăpa, domnule Jean.

— Ah Franța ! reluă el. Dacă am putea să ne retragem cu toții într-insa. Ce viață am duce și cum am uita toate suferințele trecute. Dar nu sînt oare nebun să mă gîndesc că o asemenea fericire îmi poate fi făgăduită, mie, care nu sînt decît un fugar, un condamnat care poate fi prins și ucis dintr-o clipă într-alta ?

— O ! nu vorbi așa, domnule Jean. N-ai fost prins încă și nu-mi vine să cred că te vei lăsa prins așa, cu una cu două.

— Firește, Natalis, că voi lupta cu îndîrjire pînă la capăt...

— Și eu te voi ajuta !

— Știu, dragul meu... Vino să te îmbrățișez. Este întîia oară că mi-e îngăduit să string în brațe un francez pe pămîntul Franței.

— Dar nu va fi ultima oară, i-am răspuns.

Da, încrederea mea nu slăbise o clipă, în ciuda împrejurărilor critice. Aveau deci dreptate locuitorii din Grattepanche cînd mă considerau ca unul din cei mai încăpățînați locuitori ai Picardiei.

În răstimpul acesta, noaptea trecea. Pe rînd, eu și domnul Jean ne odihneam cîte o oră. Era atît de întuneric afară, încît nu puteai vedea la un pas.

În vreme ce stăteam de pază îmi încordam auzul, pentru că mă temeam nu atît de soldații prusaci, cît de oamenii fără căpătîi care mișunau în preajma armatelor.

Și mă teneam mai ales de cei doi Buch, a căror primă grijă era să pună mina pe noi; aceștia se puteau asocia foarte bine cu cițiva ticăloși de tagma lor, spre a incasa prima de o mie de florini.

Gindurile astea mă frămintau și mă ținean astfel treaz. În afară de asta mă gindeam că, in cazul că regimentul Leib a părăsit orașul Frankfurt după douăzeci și patru de ore în urma noastră, trebuie să fi trecut granița. În cazul acesta regimentul nu era oare in apropiere, in pădurea de la Argonne?

Temerile acestea fără indoială erau exagerate, in schimb era justificate, deoarece mă simțeam foarte tulburat. Mi se părea că aud umblind sub copaci și că văd umbre prin tufișuri. Amindoi — eu și domnul Jean — eram inarmați și hotărîți in consecință să nu lăsăm pe nimeni să se apropie de noi.

În definitiv, noaptea asta s-a petrecut in liniște. E drept că am auzit in mai multe rinduri goarnele sunind. Toate zgomotele acestea veneau de la sud, ceea ce dovedea că trupele inamice cantonau prin partea locului.

Probabil că trupele acestea erau coloanele austriece care trebuiau să se indrepte spre Thionville sau mai la nord la Montmedy. După cum am aflat mai tirziu, toate trupele astea intenționau să străbată teritoriul Ardennes.

Riscam deci să ne intilnim cu una din aceste coloane, ceea ce n-ar fi fost deloc plăcut.

Am hotărit prin urmare s-o luăm mai spre nord, la Stenay, sau chiar la Sedan, astfel ca să pătrundem in Argonne, evitind drumurile pe unde trebuiau să treacă imperialiștii.

Am plecat de indată ce s-a luminat de ziuă.

Afară era o vreme minunată. Păsările cîntau în luminișuri iar greierii țîrîiau vestind o zi călduroasă.

Mergeam repede și doamna Keller la fel, în ciuda oboselii care o istovise cu totul. Din pricina frunzișului des al copacilor, nu simțeam arșița soarelui. Ne odihneam la fiecare două ore. Ceea ce mă neliniștea însă, e că proviziile noastre erau pe sfîrșite și nu știam cum să ne procurăm altele.

După cum ne-am înțeles, am luat-o spre nord, evitînd orașele și cătunele prin care putea să treacă inamicul.

Nici un incident nu s-a petrecut în dimineața aceea. După amiază însă, am constatat cu multă părere de rău, că doamna Keller de-abia dacă se mai ținea pe picioare. Femeia aceasta pe care o cunoșteam la Belzingen dreaptă ca un brad, avea spinarea adusă acum și picioarele îi tremurau la fiecare pas. Mă temeam chiar că la un moment dat nu va mai putea merge.

În timpul nopții, artileria germană trăgea în continuu în direcția Verdun-ului.

Ținutul pe care îl străbăteam era alcătuit din păduri mici și cîmpii udate de pîrîiașe. Majoritatea acestor ape erau secate așa că le puteam trece ușor. Pe de altă parte mergeam de-a lungul copacilor spre a nu fi văzuți.

Cu patru zile mai înainte, la 2 septembrie, după cum am aflat mai tîrziu, Verdun-ul apărat cu atîta îndîrjire de eroicul Beaurepaire, care a preferat mai degrabă să se sinucidă decît să se predea, și-a deschis porțile lăsînd să intre cincizeci de mii de

prusaci. Ocupația asta a Verdun-ului ingăduia astfel aliaților să se imobilizeze cîteva zile pe cîmpiile Meusei. Brunswick, trebuia să se mulțumească să ocupe Stenay, în vreme ce Dumouriez, — un viclean și jumătate, — pregătindu-și în taină planul de rezistență, rămînea la Sedan.

Ca să ne întoarcem la cele ce ne priveau, trebuie să spun că la 30 august, lucru pe care îl ignoram, Dillon se strecurase cu opt mii de oameni între Argonne și Meusa. După ce alungase de partea cealaltă a fluviului pe Clairfayt și pe austriecii, care ocupau atunci cele două maluri, Dillon se îndreptă spre sudul pădurii.

Dacă am fi știut aceasta, ne-am fi îndreptat și noi spre sud, în loc s-o luăm spre nord, căci cel puțin în mijlocul soldaților francezi, salvarea noastră era asigurată.

Din nefericire n-aveam de unde să știm manevra asta, așa că a trebuit să îndurăm încă multe.

A doua zi, la 7 septembrie, am terminat ultimele noastre provizii. Cu orice preț, trebuia să ne procurăm altele. Spre seară, am zărit o casă izolată, situată la liziera unei păduri, lîngă un puț. Nu trebuia să șovăim. Am bătut la ușă. Ni s-a deschis și am intrat. Mă grăbesc să spun că proprietarii casei erau niște țărani cinstiți.

Mai întîi, oamenii aceștia cum se cade ne-au înștiințat că dacă prusacii rămîneau liniștiți în cantonamentele lor, se aștepta în schimb sosirea austriecilor. Printre francezi se zvonea că Dumouriez părăsise în sfîrșit Sedan și că se îndrepta spre Meusa, ca să-l alunge pe Brunswick de la graniță.

Aceasta era o eroare, după cum se va vedea mai tirziu, — eroare care din fericire nu ne-a pricinuit nici un prejudiciu.

Acestea spuse, trebuie să mărturisesc că ospitalitatea pe care ne-au dat-o țăranii a fost cit se poate de largă, în tristele imprejurări în care ne aflam. Au aprins focul în vatră și ne-au servit o masă compusă din ouă proaspete, cîrnați fripți, pîine de secară, turtă și mere, precum și o sticlă de vin.

Am mai luat de asemenea provizii pentru cîteva zile și n-am uitat de asemenea tutunul de care începusem să duc lipsă. Domnul de Lauranay de-abia dacă putu să convingă pe acești oameni cum se cade să primească ceea ce li se cuvenea. Bunătatea lor impresionă mult pe domnul Jean Keller. În sfîrșit, după o noapte de odihnă, am plecat a doua zi în zori.

Aveam impresia că natura îngrămădise toate greutățile posibile pe drumul pe care îl urmam acum, deoarece terenul era nespus de accidentat. Nu exista nici o potecă sigură, pretutindeni numai gropi pe care le masca iarba și tufișuri pline de mărăcini. Din cînd în cînd întîlneam fie cîte un păstor care ducea caprele la păscut, fie vreun pădurar cu tolba lui de piele, fie vreun porcar care mîna o turmă de porci. Toți oamenii aceștia, de îndată ce ne zăreau se afundau în pădure, și rar dacă vreunul din ei se îndura să ne dea vreo lămurire.

Din cînd în cînd se auzea cîte o împușcătură, ceea ce indica o luptă la avant-posturi.

Oboselile și obstacolele erau atît de mari, încît de-abia dacă faceam două leghe pe zi. Aceeași distanță am făcut-o și în zilele de 9, 10 și 11 septembrie. Dacă drumul era anevoios, în schimb ne aflam în siguranță. Nu ne-am întîlnit cu prusacii și am fost scutiți să auzim grozavul „Ver da“: „Cine-i ?“ nemțesc.

Am sperat, luînd direcția aceasta, să ne întîlnim cu armata lui Dumouriez. Ori, ceea ce nu puteam ști, e că el se îndreptase acum spre sud, ca să ocupe trecătoarea Grand-Pré, din pădurea Argonne.

Între timp, o repet, împușcăturile ajungeau pînă la noi. Cînd erau prea apropiate ne opream. Firește, nici o luptă nu se încinsese pe-atunci pe malurile Meusei. Erau niște simple atacuri care se ghiceau după luminile ce se vedeau pe întuneric în pădure.

În sfîrșit, în seara de 11 septembrie ne-am hotărît să întrerupem drumul nostru spre Stenay și să ne avîntăm de-a dreptul în Argonne.

A doua zi, am și pus în aplicare planul acesta. Ne tîram sprijinindu-ne unul pe altul. Vederea sărmanelor femei, atît de curajoase odinioară, dar atît de istovite acum, cu figura palidă, cu hainele rupte din pricina mărăcinilor, era un spectacol demn de milă.

Pe la amiază am ajuns într-un luminiș unde de curînd avusese loc o luptă. Cîțiva soldați zăceau întinși cu fața la pămînt. Am recunoscut imediat pe morții aceștia, după uniforma lor frumoasă atît de diferită de aceea a prusacilor sau a austriecilor.

Erau francezi, voluntari francezi. Se vede că au fost surprinși de vreo coloană a trupelor lui

Clairfayt sau Brunswick. Vai, da ! bieţii oameni nu muriseră fără să se apere. Cîţiva germani zăceau intinşi lîngă ei.

M-am apropiat şi am privit îngrozit îngrămădirea asta de cadavre, căci niciodată n-am putut să mă obişnuiesc cu vederea morţilor.

Deodată am scos un strigăt. Domnul de Lauranay, doamna Keller, domnul Jean, domnişoara Martha şi Irma, care se aflau la vreo cincizeci de paşi în urma mea, mă priveau cu îngrijorare, neîndrăznind să înainteze.

În cele din urmă, domnul Jean veni spre mine :

— Ce este Natalis ?

A ! cît îmi pare de rău acum că nu m-am stăpînit. Aş fi voit să-l îndepărtez pe domnul Jean. Era prea tîrziu. Într-o clipă, ghicise pentru ce am strigat.

Un cadavru care zăcea la picioarele mele a fost recunoscut numaidecît de domnul Jean.

— Să nu afle niciodată mama şi Martha, zise el cu o voce gravă.

Dar doamna Keller se tîrise pînă la noi, şi dînsa văzu ceea ce am fi vrut să-i ascundem, cadavrul unui soldat prusac, al unui sergent din regimentul colonelului von Grawert, întins pe jos, în mijlocul cîtorva camarazi de-ai lui. Aşadar, cu cîteva ceasuri mai înainte, regimentul Leib trecuse pe-aici şi acum se afla prin împrejurimi.

Niciodată pericolul nu fusese atît de mare pentru Jean Keller. Dacă ar fi văzut, va fi imediat identificat şi ucis fără multă vorbă.

Trebuia, aşadar, să fugim cît mai repede din ţinutul acesta periculos şi să ne afundăm în partea

cea mai deasă a pădurii, unde o coloană în marș n-ar putea pătrunde. Cu riscul de a ne fi ascuns multe zile în șir, nu trebuia să șovăim. Era ultima noastră șansă de scăpare.

Am mers toată ziua, am mers toată noaptea, am mers, sau mai degrabă ne-am tirit în ziua următoare, și la 13 septembrie, spre seară am ajuns în inima celebrei păduri din Argonne, de care Dumouriez spusese : „Iată Termopilele Franței, dar voi fi mai fericit ca Leonidas !"

Într-adevăr, a fost mai norocos. Și iată cum mii de ignoranți de tagma mea au aflat de existența lui Leonidas și a Termopilelor.

XX

Pădurea din Argonne ocupă un spațiu de treisprezece pînă la optsprezece leghe de la Sedan, la nord, pînă în sătulețul Passavant la sud și are o lățime de două pînă la trei leghe. Ea acoperă granița noastră de răsărit cu copacii ei lipiți aproape unul de altul. În afară de asta, terenul este atît de accidentat încît o coloană n-ar putea străbate prin ea.

Pădurea aceasta se află între două rîuri. Rîul Aisne o mărginește pe stînga, începînd de la primele lăstare de la sud, pînă în satul Semuy la nord. Rîul Aire o înconjoară începînd de la Fleury pînă la defileul Grands-Pré. Deacolo, face o cotitură bruscă și se întoarce spre rîul Aisne, în care se varsă, nu departe de Senuc.

De-a lungul rîului Aire, principalele orașe sînt Clermont, Varennes, unde Ludovic al XVI-lea a

fost arestat în clipa fugii lui, Buzancy, Le Chêne-Populeux, iar de-a lungul Aisnei, Sainte Menehould, Ville-sur-Tourbe, Monthois, Vouziers.

În ce privește forma acestei păduri, n-aș putea s-o compar decît cu o insectă, cu aripile strînse, nemișcată sau adormită între două cursuri de apă. Abdomenul ei ar fi toată partea inferioară care este și cea mai însemnată. Toracele și capul sînt reprezentate prin partea superioară, care se deplasează deasupra defileului Grand-Pré, de-a lungul căruia curge rîul Aire.

Dacă, aproape în toată întinderea ei, pădurea din Argonne este întretăiată de ape repezi și e acoperită prin diferite locuri, strîmte fără îndoială, chiar și perită cu lăstărișuri dese, ea poate fi străbătută de un regiment.

Trebuie să indic aceste locuri, pentru ca să se înțeleagă mai bine cum s-au petrecut lucrurile.

Cinci defileuri străbat pădurea. În abdomenul insectei mele, defileul situat cam spre sud e acela de la Islettes și merge de la Clermont la Sainte-Menehould, celălalt defileu, acela de la Chalade nu este decît un fel de poteca ce dă spre rîul Aisne în direcția Vienne-le-Château.

În partea superioară a pădurii sînt trei defileuri. Cel mai larg și cel mai însemnat, care desparte toracele de abdomen, este defileul de la Grand Pré. Rîul Aire îl parcurge în întregime de la Saint-Juvin, trece apoi între Termes și Senuc, apoi se varsă în rîul Aisne, la o leghe și jumătate de Monthois. Deasupra defileului de la Grand-Pré, cam la vreo două leghe, defileul de la Croir-aux-Bois, reți-neți, vă rog acest nume, străbate pădurea de la

Boult-aux-Bois la Longwé, și nu e decît o poteca pentru pădurari. În sfîrșit, cu două leghe mai sus, defileul Chêne-Populeux, pe unde trece drumul de la Rhetel la Sedan.

Ori, numai prin pădurea aceasta puteau înainta imperialiștii spre Châlons-sur-Marne. De-acolo aveau drumul deschis pînă la Paris.

Prin urmare, cel dintîi lucru care trebuia făcut acum era să oprești pe Brunswick și pe Clairfayt să treacă pădurea, închizîndu-le cele cinci defileuri care le puteau da acces la coloanele lor.

Dumouriez, un strateg de frunte, pricepuse îndată aceasta. Într-adevăr, lucrul poate părea simplu dar e ca și oul lui Columb — trebuia să te gîndești la el și aliaților nu le trecuse încă prin minte să se ocupe de defileurile acestea.

Un alt folos, pe care îl mai oferea planul lui Dumouriez, e că n-aveam nevoie să ne retragem pînă la Marna, — care era ultima noastră linie de apărare situată înainte de Paris. În același timp, aliații vor fi nevoiți să rămînă în partea săracă a Champagniei, unde orice fel de resurse le-ar fi lipsit, în loc să pornească în cîmpiile bogate și roditoare, situate dincolo de Argonne, spre a sta iarna în cazul că le-ar fi convenit să ierneze.

Așadar, planul acesta a fost studiat într-un chip foarte amănunțit. Și, ceea ce constituia un început de executare la 30 august, Dillon în fruntea unei oștiri de opt mii de oameni, executase o mișcare îndrăzneață în timpul căreia austriecii, după cum am spus, au fost respinși pe malul drept al Meiusei. Apoi, coloana aceasta ocupase defileul

de la sud de Islettes, după ce a avut grijă să păzească defileul de la Chalade.

Intr-adevăr, mișcarea asta nu era lipsită de îndrăzneală. În loc să se efectueze spre rîul Aisne, unde pădurea ar fi fost un adăpost prețios, se efectuase în direcția Meusei. Procedînd astfel, Dumouriez derutase pe aliați.

Planul lui a reușit.

La 4 septembrie, Dillon ajunse la defileul Islettes. Dumouriez care plecase după el cu cincisprezece mii de soldați, ocupase defileul Grand-Pré, închizînd astfel principalul defileu al pădurii.

Peste patru zile în urmă, generalul Dubourg se îndreptă spre Chêne-Populeux, ca să apere nordul pădurii împotriva invaziei imperialiștilor.

Imediat s-au săpat tranșee și s-au adus tunuri spre a închide defileurile. Acela de la Grand-Pré, era acum o adevărată tabără cu trupele orînduite în amfiteatru.

Toate aceste cinci defileuri erau barate acum, asemenea unor cetăți întărite, așa că dușmanul nu putea pătrunde prin ele.

Totuși, mai rămase un alt defileu. Acesta era însă atît de puțin practicabil încît Dumouriez nu se grăbise să-l ocupe. Și, trebuie să adaog că tocmai în defileul acesta ne-a îndreptat nenorocul nostru.

Intr-adevăr, prin defileul de la Croix-aux-Bois, situat între defileele de la Grand-Pré și de la Chêne-Populeux, la distanță egală unul de altul aproximativ zece leghe, trebuiau să intre coloanele dușmane în Argonne.

Și acum revin la cele ce ne privesc direct.

La 13 Septembrie, spre seară, am ajuns pe panta laterală a Argonnei, după ce am evitat să trecem satele Briquenay și Boult-aux-Bois care erau ocupate de austrieci.

Deoarece cunoșteam defileurile de aici, fiindcă le-am trecut în mai multe rînduri, pe cînd eram în garnizoană în ținuturile de est, am ales tocmai defileul de la Croix-aux-Bois, fiindcă mi se părea mai sigur. Ba chiar, dintr-un exces de prudență n-am vrut s-o iau prin defileu ci, am luat-o pe o poteică ce se apropie de el și care pornește de la Briquenay la Longwé. Luînd-o pe drumul acesta, trebuia să străbatem pădurea într-unul din punctele cele mai dese, la adăpostul copacilor de tot soiul. În afară de asta, aici nu aveam ocazia să ne întîlnim cu fel de fel de tîlhari așa că puteam ajunge cu bine pe malul sting al rîului Aisne, spre Vouziers.

Noaptea de 13 spre 14 am petrecut-o ca de obicei, în cîmp sub un copac.

În fiecare clipă riscam să ne întîlnim cu vreun soldat prusac, astfel încît ardeam de nerăbdare să intrăm în inima pădurii. Am respirat ușurat, a doua zi cînd urcam poteca ce duce la Longwé, lăsînd la dreapta noastră satul Croix-aux-Bois.

Am mers însă foarte greu în ziua aceea din pricina urcușurilor anevoioase și a drumului presărat la fiecare pas cu bolovani și cu copaci dărîmați, care ne stînjeneau la mers.

Domnul la Lauranay, cu toată oboseala și cu toată vîrsta lui înaintată, mergea destul de repede. Domnișoara de Lauranay și sora mea, la gîndul că acesta era ultimul nostru drum, erau hotărîte să nu se lase pradă oboselii. În schimb doamna Keller

era istovită. Trebuia s-o sprijinim, altminteri ar fi căzut. Şi totuşi biata femeie nu se văita de loc. Dacă trupul era uzat, sufletul rămăsese acelaşi, plin de curaj şi de energie. Cu toate acestea mă temeam că nu va putea rezista pînă la capăt.

Seara, am poposit, ca de obicei. Sacul cu provizii ne-a indestulat şi după ce toată lumea s-a culcat, m-am apropiat de domnul Jean şi i-am vorbit de starea mamei lui, stare care-mi părea destul de îngrijorătoare.

— Ar trebui s-o lăsăm să se odihnească vreo două-trei zile fiindcă prea e obosită.

— Da, Natalis, răspunse domnul Jean. Fiecare pas pe care îl face mama mă îndurerează cum nu poţi să-ţi închipui. Dar ce e de făcut ?

— Trebuie să ajungem în satul cel mai apropiat, domnule Jean şi să rămînem acolo. Niciodată austriecii sau prusacii nu se vor aventura aici şi, acolo adăpostiţi în vreo casă, am putea aştepta ca evenimentele să se mai liniştească.

— Da, Natalis, ai dreptate, dar putea-vom oare să ajungem la Longwé ?

Satul acesta este prea departe, domnule Jean, şi mama d-tale nu va putea să meargă pînă acolo.

— Atunci, încotro să mergem ?

— Aş propune s-o luăm la dreapta, de-alungul lăstărişurilor şi să ne ducem în satul Croix-aux-Bois.

— Cam ce distanţă e pînă acolo ?

— Cel mult o leghe.

— Să mergem deci mîine în zori la Croix-aux-Bois, răspunse domnul Jean.

Eram convins că asta era cea mai bună cale de urmat, deoarece nu vroiam să cred că inamicul ar putea năvăli în nordul Argonnei.

Totuși, toată noaptea, am auzit împușcături și la un moment dat am auzit și bubuituri de tun. Deoarece însă împușcăturile astea erau foarte îndepărtate și fiindcă le auzeam în spatele nostru, mi-am închipuit că Brunswick sau Clairfayt căutau să pătrundă în defileul de la Grand-Pré, singurul defileu care era destul de încăpător pentru coloanele lor. Atît eu cît și domnul Jean n-am putut să ne odihnim o clipă. Trebuia să fim în permanență cu ochii în patru, cu toate că ne aflam în inima pădurii, la o depărtare destul de mare de poteca ce ducea la Briquenay.

Am plecat a doua zi în zori. Am făcut un fel de targă din crengi uscate ; am rugat-o apoi pe doamna Keller să se suie pe targă spre a-i evita astfel greutățile drumului.

Dar doamna Keller a înțeles cît de greu ne va fi s-o ducem.

— Nu, zise ea, nu pot să primesc, așa că voi merge pe jos.

— Nu poți mamă, răspunse domnul Jean.

— Într-adevăr, doamnă, am adăugat, nu puteți merge. Intenția noastră e de a ajunge în satul cel mai apropiat unde trebuie să vă odihniți. La urma urmei sîntem în Franța și nimeni nu ne poate refuza ospitalitatea.

Doamna Keller nu voi cu nici un preț să primească propunerea noastră. După ce se ridicase, încercă să facă vreo cîțiva pași, și ar fi căzut, dacă

domnul Jean și sora mea nu s-ar fi repezit ca s-o sprijine.

— Doamnă, i-am zis atunci, ceea ce voim este salvarea noastră a tuturor. Peste noapte am auzit impușcături la liziera pădurii. Inamicul nu e departe. Sper că nu va veni aici. La Croix-aux-Bois, nu putem fi surprinși, așa că trebuie să ajungem acolo chiar azi.

Domnișoara Martha și sora mea se rugară deasemenea de ea și, deabia în urma intervenției domnului de Lauranay, doamna Keller sfirși prin a primi.

Am urcat-o deci pe targa pe care o duceam eu și domnul Jean și am pornit astfel spre nord.

Nu mai stăruiesc asupra greutăților nenumărate pe care le-am indurat, căutind să ne croim un drum printre mărăcinii și bolovanii care brăzdau drumul. Pe la amiază, în ziua de 15 septembrie, am ajuns la Croix-aux-Bois. Am făcut o leghe și jumătate în cinci ore.

Spre marea mea mirare ca și spre marea mea decepție, am văzut că satul era pustiu. Toți locuitorii fugiseră, fie la Vouziers, fie la Chêne-Populeux. Ce se petrecuse oare ?

Ușile și ferestrele caselor erau închise. Oare ajutoarele pe care ne bizuisem ne vor lipsi aici ?

— Uite o casă locuită, zise sora mea, arătindu-ne o căsuță care se afla la capătul satului și din hornul căreia ieșea fum.

Am alergat în direcția casei și peste cîteva clipe am bătut la ușă. În pragul ei apăru un bărbat cu o figură foarte primitoare și simpatică. Se vedea cît de colo că era un om cumsecade.

— Ce dorești ? mă întrebă el.

— Să ne găzduiești pe mine și pe tovarășii mei.

— Cine sînteți ?

— Niște francezi goniți din Germania și care nu știu unde să se adăpostească.

— Intrați !

Țăranul acesta se numea Hans Stenger. Locuia în casa aceea cu soacra și cu nevasta lui. Dacă nu părăsise satul, e că soacra lui nu putea să se ridice de pe fotoliul pe care o pironise de ani întregi paralizia.

Și atunci Hans Stenger ne-a comunicat pentru ce satul era părăsit. Toate defileurile Argonnei fuseseră ocupate de trupele franceze. Numai defileul de la Croix-aux-Bois era deschis. Deaceea tuturor le era teamă ca imperialiștii să nu-l ocupe, ceea ce ar fi pricinuit un adevărat dezastru. După cum se vede, nenorocul ne-a adus tocmai acolo unde nu trebuia să mergem. Ca să plecăm de-aici și să ne infundăm din nou în pădurea de la Argonne era exclus, avînd în vedere starea doamnei Keller. Ba ceva mai mult, trebuia să ne mulțumim că am nimerit într-o casă de oameni cumsecade.

Gazdele noastre erau niște țărani chivernisiți, care păreau mulțumiți că au putut fi de folos unor compatrioți în nevoie. Firește că nu le-am spus naționalitatea lui Jean Keller, ceea ce ar fi complicat situația.

Ziua de 15 septembrie s-a terminat în liniște și tot astfel ziua de 16 ; în noaptea aceea nici n-am auzit măcar impușcăturile obișnuite. Poate că aliații ignorau că defileul de la Croix-aux-Bois nu era ocupat de trupe franceze. În orice caz, eram liniștiți

deoarece știam cît de strîmt era defileul acesta, așa că eram convinși că inamicul ar forța mai degrabă defileurile de la Grand-Pré sau de la Islettes. Am prins așadar din nou curaj. De altfel odihna și bunele îngrijiri au ameliorat simțitor starea doamnei Keller. Biata femeie ! Era forța fizică ce-i lipsea și nici decum energia morală !

Ticăloasă soartă ! Iată că în după amiaza zilei de 16 Septembrie, cîteva figuri suspecte își făcură apariția în sat.

Toți acești indivizi fără căpătîi, care se vedeau cît de colo că erau germani, se îndeletniceau cu furtul și cu spionajul.

Spre marea noastră îngrijorare, domnul Jean trebui să se ascundă, de teamă să nu fie recunoscut. Deoarece situația asta putea părea ciudată familiei Stenger, am fost cît pe-aci să le mărturisesc totul, cînd de-odată, seara pe la cinci, Hans Stenger se înapoia acasă strigînd :

— Austriecii ! Austriecii !...

Într-adevăr, imperialiștii, alcătuiți din cîteva mii de soldați pe chipurile cărora se putea vedea vulturul cu două capete, năvăliseră prin defileul de la Croix-aux-Bois, făcîndu-și apariția în sat. Fără îndoială că ei aflaseră, mulțumită spionilor, că defileul nu fusese ocupat de trupele franceze. Cine știe dacă restul inamicului nu va năvăli acum prin același punct !

La strigătul pe care îl scosese Hans Stenger, domnul Jean își făcu apariția în odaia în care era culcată mama lui.

Îl văd încă. Stătea în fața sobei. Aștepta. Dar ce aștepta oare ?... Să fie încercuit ? Dar dacă ar

fi fost capturat de austrieci, prusacii l-ar fi lăsat în pace ? Evident că nu.

Doamna Keller se ridică în capul oaselor.

— Jean, zise ea, fugi... fugi imediat !

— Fără tine, mamă ?

— Da, dragul meu.

— Fugi Jean ! zise domnișoara Martha... Mama ta e și a mea... N-o s-o părăsim !

— Martha !...

— Fugi !

În fața acestor două voinți, domnul Jean trebuia să se supună. În răstimpul acesta, austriecii se apropiau și în curînd trebuiau să ocupe casa lui Hans Stenger.

Domnul Jean îmbrățișă pe doamna Keller și după ce o sărută pe domnișoara Martha, dispăru pe ușă.

Și atunci am auzit-o pe doamna Keller înginind cu o voce stinsă :

— Fiul meu !... Fiul meu... singur prin locurile astea pe care nu le cunoaște !... Natalis...

— Natalis !... repetă domnișoara Martha, arătîndu-mi ușa.

Am înțeles îndată ceea ce bietele femei așteptau din partea mea.

— Rămîneți cu bine, am exclamat.

Peste cîteva clipe am părăsit satul.

XXI

Iată-ne despărțiți ! Despărțiți după o călătorie de trei săptămîni pe care am fi putut s-o ducem la bun sfîrșit, dacă norocul nu ne-ar fi părăsit deodată. Despărțiți, cînd peste cîteva leghii, am fi fost salvați !

Despărțiți cu teama de a nu ne mai revedea niciodată !

Și femeile acestea, părăsite în casa unui țăran, în mijlocul unui sat ocupat de inamic, neavînd alt apărător decît un bătrîn de șaptezeci de ani !

La drept vorbind n-aș fi trebuit să rămîn cu ele ? Dar gîndindu-mă la sărmanul fugar care trebuia să rătăcească într-un ținut pe care nu-l cunoștea, puteam eu oare să-l las singur mai ales cînd aveam posibilitatea să-i fiu de folos ? Domnul de Lauranay și tovarășele lui puteau fi arestate cel mult, în schimb domnul Jean ar fi fost ucis. Numai gîndul acesta m-ar fi oprit în cazul că aș fi fost ispitit să mă reîntorc la Croix-aux-Bois.

Iată de altfel ceea ce s-a petrecut, și iată pentru ce satul a fost invadat în ziua de 16 septembrie.

Se știe că din toate defileurile pădurii din Argonne unul singur, acela de la Croix-aux-Bois, nu fusese ocupat de trupele franceze.

Totuși spre a evita orice surpriză, Dumouriez trimisese la Longwé un colonel cu două escadroane și două batalioane. Longwé fiind situat la o depărtare bună de sat, Hans Stenger nu putea să aibă cunoștință de acest fapt. De altminteri era atît de înrădăcinată convingerea că imperialiștii nu se vor aventura prin defileul acesta încît nu s-a luat nici o măsură de apărare. În consecință nici nu s-au făcut tranșee ; convins că ținutul nu era amenințat aici, colonelul a cerut, ceea ce i s-a acordat de altfel, ca o parte a trupelor să fie trimise la cartierul general.

Atunci austriecii care erau mai bine informați, au trimis cîțiva soldați în recunoaștere, spre a examina defileul. Datorită acestui fapt am avut ocazia să ve-

dem la Croix-aux-Bois spionii aceştia, care mişunau acolo toată ziua. Şi iată cum datorită unui calcul greşit, inamicul a putut pătrunde în Argonne.

De îndată ce Brunswick a aflat că trecătoarea de la Croix-aux Bois era liberă, a dat ordin să fie ocupată. Şi aceasta s-a întîmplat chiar în clipa cînd, comandantul, foarte stînjenit, se pregătea s-o ia spre Sedan ca să intre pe la nord în Argonne. Totuşi fiindcă i se părea greu să ocupe defileul, a trimis aşa dar o coloană austriacă împreună cu emigraţii comandaţi de prinţul de Ligne.

Colonelul francez şi soldaţii lui, surprinşi de atacul acesta neaşteptat, au trebuit să cedeze şi să se retragă spre Grand-Pri, aşa că inamicul deveni stăpîn pe poziţie.

Iată ceea ce s-a petrecut în clipa în care am fost nevoiţi să fugim. E drept că Dumouriez a încercat să repare greşeala aceasta atît de gravă, trimiţînd pe generalul Chazot cu două brigăzi, şase escadroane şi patru tunuri de calibru mare, ca să-i gonească pe austrieci înainte să devină stăpîni pe poziţie.

Din nefericire, la 14 septembrie, Chazot n-a fost în măsură să opereze şi tot astfel nici în ziua de 15. Cînd a atacat în seara de 16 a fost prea tîrziu.

Într-adevăr, dacă a respins mai întîi pe austrieci din defileu, omorînd chiar pe prinţul de Ligne, a avut de susţinut un atac cu forţe superioare, aşa că, cu toate sforţările eroice, defileul a fost iremediabil pierdut.

Greşeala aceasta a fost foarte regretabilă pentru Franţa şi trebuie să spun şi pentru noi, căci fără eroarea asta implorabilă, puteam fi încă de la 15 septembrie în mijlocul francezilor.

Acum lucrul acesta nu mai era cu putință, căci Chazot văzînd că nu poate alunga pe austrieci, se retrase spre Vouziers, în vreme ce Dubourg care se afla la Chêne-Populeux, temindu-se să nu fie învăluit, se întoarse spre Attigny.

Granița Franței era deci deschisă trupelor imperialiste. Dumouriez riscă să fie încercuit și constrins să lepede armele.

Și atunci situația ar fi fost deznădăjduită.

Cît despre mine și domnul Jean Keller, mărturisesc că eram într-o situație critică.

Aproape numai decît după ce am părăsit casa lui Hans Senger, m-am întîlnit cu domnul Jean în inima pădurii.

— D-ta... Natalis ? exclamă el.

— Da... ! eu !..

— Dar unde ți-e făgăduiala pe care mi-ai făcut-o de a nu părăsi niciodată pe mama și pe Martha ?...

— Îngăduie-mi să-ți spun, domnule Jean.

Atunci i-am spus totul, i-am spus că știam foarte bine ținutul ale cărei poziții el le ignora cu desăvîrșire, că doamna Keller și domnișoara Martha mi-au dat, ca să spun astfel, ordinul de a-l urma, că n-am șovăit...

— Și dacă am greșit, domnule Jean, să mă pedepsească Dumnezeu !

— Vino atunci !

Acum nu mai era vorba s-o luăm de-alungul defileului pînă la granița Argonnei. Austreiecii puteau să părăsească trecătoarea Croix-aux-Bois, așa că trebuia s-o luăm spre sud-vest, în așa fel încît să trecem linia rîului Aisne.

Am pornit în direcția aceasta pînă ce s-a înnoptat. Să ne aventurăm în întuneric nu era cu putință fi-

indcă n-aveam cum să ne orientăm. Am poposit deci.

La început împușcăturile nu conteniseră o clipă. Erau voluntarii din Longwé, care încercau să reia defileul din mîinile austriecilor. Dar neputînd, au fost nevoiți să se împrăștie. Din nefericire nu au trecut prin pădure, unde am fi putut să-i întîlnim și să aflăm astfel de la ei că Dumouriez își avea cartierul general la Grand-Pré. I-ar fi urmat. Acolo, după cum am aflat mai tîrziu, aș fi regăsit bravul meu regiment Royal-Picardie care plecase din Charleville ca să se unească cu armata din centru. Dacă aș fi ajuns împreună cu domnul Jean la Grand-Pré, am fi fost în mijlocul prietenilor noștri, am fi fost salvați și am fi văzut totodată ceea ce trebuia să facem pentru salvarea ființelor dragi, părăsite la Croix-aux-Bois.

Dar voluntarii evacuaseră Argonne îndreptîndu-se spre cartierul lor general.

Am dus-o rău peste noapte. Ploaia care începuse să cadă ne pătrundea pînă la oase. Hainele noastre sfîșiate de spini erau aproape numai zdrențe. Nici măcar paltonul meu nu fusese cruțat. Dar ceea ce era mai grav, e că ghetele noastre se rupseseră cu desăvîrșire. Oare eram să fim reduși să mergem ca apostolii ? În sfîrșit eram uzi leoarcă, fiindcă apa pătrundea prin frunzișul copacilor. În zadar am căutat un adăpost unde să ne putem odihni. Adăugați la toate mizeriile astea, spaima și neliniștea. Uneori împușcăturile erau atît de apropiate încît ni se părea că ele erau trase în spatele nostru. În afară de asta ni se părea de asemenea că auzim strigătul de victorie al prusacilor. Trebuia să fugim atunci ca să nu fim prinși. Vai ! și zorile care nu mai veneau !

De îndată ce se lumină de ziuă, am pornit din nou cît puteam mai repede, orientîndu-ne după soare.

Deoarece nu mîncasem nimic, ne era o foame strașnică. Fugind din casa familiei Stenger, domnul Jean n-a avut timp să ia ceva de-ale mîncării și tot astfel și eu. Trebuia așa dar să răbdăm de foame. Dacă pădurea era plină de ciori și alte păsări de pradă, în schimb vînatul era rar. De-abia dacă vedeam din cînd în cînd un iepure care fugea printre picioarele noastre. Dar n-aveam posibilitatea să-i prindem. Din fericire castanii nu lipseau aici. Am cules cîteva și după ce am făcut focul le-am copt, așa că ne-am putut astîmpăra întru cîtva foamea care ne chinuia.

Se întunecase ; era o noapte rece și fără stele. Din pricina greutăților drumului, am mers foarte puțin în ziua aceea. Cu toate astea liziera pădurii nu era îndepărtată, deoarece auziam goarnele. Ne mai trebuiau încă douăzeci și patru de ore ca să putem găsi un adăpost în partea cealaltă a rîului Asine, fie la Vouziers, fie într-un sat pe malul stîng.

N-am să vorbesc de oboselile îndurate. Nu aveam timp să ne gîndim la ele. În seara aceea, cu toate că eram frămîntat de mii de gînduri, fiindcă mi-era somn, m-am culcat sub un copac. Mi-aduc aminte că-n clipa cînd am ațipit, m-am gîndit la regimentul colonelului von Grawert care lăsase vreo treizeci de morți, în luminișul pădurii. După ce am blestemat în gînd regimentul, am adormit un somn adînc și greu.

De dimineață cînd m-am trezit, am observat că domnul Jean nu dormise toată noaptea. Firește că

nu era preocupat de soarta lui ci de aceea a mamei lui și a domnișoarei Martha. Gîndul că toți ai lui, se aflau la Croix-Bois, în mîinile Austriecilor, expuși la injurii, brutalizați poate, îl muncea din cale afară.

În definitiv, în noaptea aceea, domnul Jean veghiase. După cum am spus, am adormit foarte greu, deoarece n-am auzit împușcăturile care nu conteniseră toată noaptea. Fiindcă nu mă trezisem, domnul Jean voise să mă lase să dorm.

În clipa cînd ne pregăteam de plecare, domnul Jean îmi zise :

— Ascultă-mă, Natalis.

Domnul Keller rostise cuvintele acestea pe un ton hotărît. Am ghicit numaidecît despre ce era vorba, și i-am răspuns fără să mai aștept propunerea lui :

— Nu, domnule Jean, n-am să te ascult dacă este vorba să vrei să te desparți de mine.

— Natalis, reluă el, știu că ai venit, din pur devotament...

— Să lăsăm asta...

— Nu, fiindcă atîta vreme cît a fost vorba numai de oboseală, n-am zis nimic. Acum însă cînd e vorba de pericol, nu pot să mă mai dau în lături. Dacă vom fi prinși să știi că germanii n-or să ne cruțe... Vei fi omorît... și lucrul acesta, dragul meu, nu pot să-l primesc... Pleacă deci... Treci granița... La rîndul meu voi încerca s-o trec și eu... și dacă n-o să ne mai revedem...

— Domnul Jean, să lăsăm toate astea. Vom pleca împreună, și atunci sau scăpăm, sau murim amîndoi !

— Natalis...

— Îți jur că n-am să te părăsesc.

Spunînd acestea am plecat. Bubuitul tunurilor se îmbină cu împușcăturile de armă. Era un nou atac care se dădea la defileu Croix-aux-Bois.

Pe la opt canonada încetă. Nu se mai auzea nici o împușcătură. Nesiguranța asta era grozavă pentru noi. Nu mai încăpea nici o îndoială că avusese loc o luptă în defileu. Dar care fusese rezultatul ei ? Ce trebuia să facem acum ? Am simțit din instinct că cel mai bun lucru de făcut era să înaintăm în direcția rîului Aisne spre Vouziers.

La douăsprezece am mai mîncat niște castane coapte. Pădurea era atît de deasă încît de-abea dacă puteam face cinci sute de pași pe oră. În afară de asta, împușcăturile care se auzeau în toate direcțiile și în sfîrșit clopotele care sunau în satele din Argonne — toate astea contribuiau la starea de îngrijorare care ne deprima.

Spre seară ne aflam la o leghe de rîul Aisne. A doua zi, în cazul că nu s-ar ivi vreo piedică, am putea ajunge pe malul celălalt al fluviului. N-aveam decît să coborîm timp de o oră malul drept și să-l trecem fie pe podul de la Senuc fie pe podul de la Grand-Ham, — două poduri pe care Clairfayt și Brunswich nu erau încă stăpîni.

La ora opt seara am poposit într-un tufiș. Era o tăcere desăvîrșită în pădure. Afară de picăturile de ploaie care picurau pe frunzele copacilor, nici un zgomot nu tulbură liniștea. Nu știu de ce, dar tăcerea aceasta mă neliniștea grozav.

Deodată, am auzit niște glasuri în spatele nostru. Domnul Jean îmi strînse mîna.

— Da, spunea o voce necunoscută, îl urmărim de la Croix-aux-Bois.

— N-o să ne mai scape.
— Încasăm premiul.
— Firește !
Domnul Jean îmi stringea acum cu putere mîna.
— Asta e vocea lui Buch, îmi șopti el la urechie.
— Ticăloșii ! i-am răspuns. Sînt mai mulți. Să nu-i așteptăm...
Am părăsit tufișul pe brinci, dar o creangă uscată ne-a trădat prezența. Aproape numaidecît o împușcătură lumină pentru o clipă ascunzătoarea noastră.
— Vino, domnule Jean, vino ! am exclamat.
— Nu, trebuie să ucid mai întîi pe unul din acești ticăloși.
Și el descărcă pistolul în direcția grupului care se repezea spre noi.
Mi se pare că unul din urmăritorii noștri căzu. Dar aveam altceva de făcut decît să mă uit după ei.
Alergam acum cît puteam mai repede. Buch și tovarășii lui fugeau după noi. Eram istoviți.
Peste un sfert de oră banda a reușit să pună mîna pe noi. În total erau vreo șase sau șapte oameni, toți înarmați pînă-n dinți.
Cît ai clipi din ochi ne-au legat mîinile, și ne-au îmbrîncit fără să ne cruțe loviturile.
Peste o oră, eram în mîinile austriecilor care se aflau la Longwé. Aici am fost întemnițați și puși sub o supraveghere severă într-o căsuță retrasă.

XXII

Oare numai întîmplător reușise Buch să pună mîna pe noi ? Îmi venea să cred, căci de cîtva timp

soarta nu prea ne era favorabilă. În urmă însă am aflat ceea ce nu puteam ști atunci. După ultima noastră intîlnire, tînărul Buch nu contenise cu cercetările, nu atît, vă rog să credeți, ca să se răzbune pe fratele lui, cît spre a cîștiga premiul de o mie de florini. Dacă pierduse urmele noastre, din ziua în care am ajuns în Argone, în schimb le regăsise în satul Croix-aux-Bois. Făcuse parte din spionii care intraseră în sat în ziua de 16 septembrie. În casa familei Stenger el recunoscuse imediat pe domnul și pe domnișoara de Lauranay și tot astfel pe doamna Keller și pe sora mea. Aflase deasemenea că am plecat cu domnul Jean. Numaidecît s-a luat după noi, împreună cu cîțiva ticăloși de tagma lui. Restul se știe.

Acum eram păziți în așa fel încît orice evadare era exclusă. Știam ce ne așteaptă și nu ne mai rămînea decît să ne pregătim de moarte.

Primul lucru pe care l-am făcut a fost să cercetez amănunțit odaia care ne slujea de închisoare. Ea ocupa jumătatea parterului unei case scunde. Odaia era luminată de două ferestre, una dădea în stradă, cealaltă într-o curte situată în dosul casei.

După toate probabilitățile acestea era ultima noastră locuință înainte de a fi executați : domnul Jean pentru îndoita acuzație de a fi omorît un ofițer și de a fi dezertat în timp de-război, iar eu în calitate de complice și spion în favoarea Franței.

Și am auzit pe domnul Jean îngînind :

— De data asta s-a sfîrșit cu noi.

N-am răspuns. Mărturisesc că în ciuda optimismului meu obișnuit, îmi pierdusem de data asta încrederea și situația îmi părea deznădăjduită.

— Da, s-a sfîrșit ! repetă domnul Jean. Și ce o să se facă mama, Martha și toți care ne sînt dragi, atunci cînd nu vom mai fi, cînd sprijinul nostru le va lipsi ? Ce s-or fi făcut ? Or mai fi în satul acesta în mijlocul austriecilor ?...

Admițînd chiar că prietenii noștri se aflau tot acolo și că n-au fost capturați de dușmani, mă temeam însă ca să nu fi aflat de arestarea noastră. Eram doar atît de aproape de ei. De la Croix-aux-Bois pînă la Longwé e de-abia o leghe și jumătate.

Numai gîndul că bunii noștri prieteni aflaseră de arestarea noastră, mă frămînta și mă chinuia adînc. Știrea asta ar fi fost o lovitură de moarte pentru doamna Keller. Da, doream chiar că austriecii să-i fi luat ducîndu-i la avant-posturi. Totuși doamna Keller de-abia dacă putea merge ; putea să cadă pe drum, așa că îi trebuiau îngrijiri serioase.

Noaptea trecu fără ca să fi adus vreo modificare situației noastre. Ce gînduri triste te mai năpădesc, cînd îți simți moartea apropiată ! Toată viața ți se perindă în cîteva clipe pe dinaintea ochilor.

Trebuia să adaug că foamea ne chinuia cumplit deoarece de două zile n-am mîncat nimic decît cîteva castane. Și nimeni nu se gîndise să ne aducă ceva de mîncare. Ei drace ! valoram o mie de florini pentru ticălosul acesta de Buch, așa că putea să ne dea ceva să mîncăm.

E drept că nu l-am mai revăzut. Fără îndoială că se dusese să înștiințeze pe prusaci de capturarea noastră. M-am gîndit atunci că lucrurile or să mai dureze încă, deoarece dacă austriecii ne păzeau, prusacii trebuiau să se rostească în privința soartei noastre. Sau vor veni prusacii la Croix-aux-Bois, sau vom

fi conduşi la cartierul lor general. Din pricina asta trebuia să se producă vreo intîrziere, afară doar de cazul cînd ordinul de executare ar sosi la Longwé. Oricare ar fi fost însă situaţia nu trebuiam lăsaţi să murim de foame.

La ora şapte dimineaţa, un soldat ne-a adus o strachină de ciorbă, apă goală în definitiv şi o bucată de pîine. N-aveam dreptul să fim prea pretenţioşi şi am îmbucat cu poftă pîinea şi ciorba.

Aş fi voit să întreb pe soldatul acesta ceea ce se petrecea la Longwé şi în special la Croix-aux-Bois, dacă se vorbea de sosirea prusacilor, dacă aceştia intenţionau să intre în Argonne, în sfîrşit cum stăteau lucrurile. Dar nu cunoşteam limba germană, astfel că nu puteam sta de vorbă cu el. Domnul Jean adîncit pe gînduri, nu rosti o vorbă. Nu mi-aş fi permis să-l tulbur, aşa că orice discuţie era imposibilă.

În dimineaţa aceea nu s-a produs nimic nou. Eram păziţi, totuşi ni se dădea voie să ne plimbăm în curtea din spatele casei, unde austriecii ne examinau cu mai multă curiozitate decît simpatie. Mă sileam să par cît mai liniştit, de aceea mă plimbam în faţa lor, cu mîinile în buzunar, fredonînd cele mai voioase marşuri ale regimentului Royal-Picardie.

Puteam să-mi spun :

— Fă-ţi curaj, dragul meu, căci mîine tîlharii ăştia te vor omori.

La prînz ni s-a servit deasemenea o ciorbă şi o felie de pîine neagră. Nu era variată masa noastră şi începusem să regret chiar castanele din pădure. A trebuit totuşi să ne mulţumim cu ceea ce

ni s-a dat, cu atît mai mult cu cît soldatul care ne-a adus mîncarea părea că spune : — „Și asta e prea bun pentru voi !“

Pe legea mea îmi venea să-i dau cu strachina în cap. Dar m-am abținut gîndindu-mă că trebuie să mîncăm spre a recăpăta forțele pierdute, ca să nu fim prea istoviți în ultimul moment.

L-am convins chiar pe domnul Jean să mănînce. Dînsul, după cum am mai spus, era adîncit în gînduri. Se gîndea la mama lui, la logodnica lui, la toate făpturile dragi cărora le rostea cu înfrigurare numele. Uneori, într-un acces de enervare, se repezea la ușă ca și cum ar fi voit să fugă. Nu mai era stăpîn pe el. Dacă nu plîngea e că nu putea și asta mă îndurera fiindcă lacrimile l-ar fi ușurat.

În răstimpul acesta au trecut prin fața noastră cîteva coloane de soldați. Toți oamenii aceștia mergeau în neregulă, cu arma în bandulieră. Inamicul se strecura acum fără zgomot spre a ajunge la linia rîului Aisne. Aș fi dorit mult să știu dacă soldații aceștia erau prusaci sau austrieci. În același timp nu se mai auzea nici o împușcătură pe partea apuseană a Argonnei. Poarta Franței era deschisă larg... Nu mai era apărată.

Spre ora zece seara o căprărie de soldați apăru în camera noastră. De astă dată erau prusaci. Și ceea ce mă increment era că am recunoscut uniforma regimentului Leib, venit la Longwé după întîlnirea cu voluntarii din Argonne.

Am fost scoși afară, domnul Jean și eu, după ce ni s-au legat mîinile la spate.

Domnul Jean se adresă caporalului care comandă grupa :

— Unde ne duc ? întrebă el.

Drept răspuns acest golan ne îmbrînci înainte. Aveam înfățișarea unor nenorociți care trebuia să fie executați fără judecată. Și, cu toate astea eu n-am fost prins cu mîna pe armă. Dar păs de spune lucru acesta unor sălbatici. Ți-ar fi ris în nas că niște huligani ce erau.

Căprăria care ne ducea o luă pe ulița satului care coboară spre liziera pădurii.

După vreo cinci sute de pași, căprăria s-a oprit în mijlocul unui luminiș unde cantona regimentul Leib.

Peste cîteva clipe am fost conduși în fața colonelului von Grawert.

Aceasta se mulțumi doar să se uite la noi și nu rosti o vorbă. Apoi, făcînd stînga împrejur, dădu semnalul plecării și regimentul porni.

Am priceput atunci că trebuia să apărem în fața unui consiliu de război înainte de a fi împușcați ; de altfel am fi fost imediat executați, dacă regimentul ar fi rămas la Longwé.

După cum se vede lucrurile trebuiau făcute repede, fiindcă aliații nu aveau timp de pierdut, în cazul că voiau să ajungă înaintea francezilor pe Aisne.

Într-adevăr, Dumouriez aflînd că imperialiștii erau stăpîni pe defileul de la Grand- Croix executase un nou plan. Planul acesta consta în coborîrea trupelor pe liziera stîngă pînă în dreptul defileului de la Islettes. În felul acesta, soldații noștri trebuiau să facă față coloanelor lui Clairfayt ce veneau de la frontieră și coloanelor lui Brunswich, care veneau din direcția Franței. Era de așteptat într-adevăr că prusacii să străbată Argonna spre a tăia drumul de la Châlons.

De aceea Dumouriez evacuase fără zgomot, cartierul lui general în noaptea de 15 spre 16 septembrie. După ce trecuse ambele poduri ale rîului Aisne, se opri cu trupele lui pe colinele de la Autry, la patru leghe de Grand-Pré. De acolo, cu toată panica ce cuprinse în două rînduri pe soldații noștri, Dumouriez se îndreptă spre Dammartin-sur-Hans, astfel ca să ajungă la pozițiile de la Saint-Menehould, care sînt situate la extremitatea trecătorii de la Islettes.

În același timp, deoarece prusacii trebuiau să năvălească din Argonne prin defileul de la Grandé Pré, generalul își luase toate măsurile astfel că tabăra de la Epine, instalată pe drumul de la Châlons, să nu poată să se îndrepte spre Sainte-Menehould.

În aceeași clipă, generalii Beurnoville, Chazot și Dubouquet primeau ordinul să se unească cu armata lui Dumouriez, și aceasta îndemnă pe Kellermann, care plecase din Metaz pe ziua de 4 să-și grăbească marșul înainte.

Dacă toți generalii aceștia ar fi fost exacți la întîlnire, Dumouriez ar fi avut cu el peste treizeci și cinci de mii de oameni, așa că ar fi putut ține piept imperialiștilor.

Într-adevăr, Bunswich și prusacii lui șovăiseră cîtva timp înainte de a-și fi fixat definitiv planul lor de luptă. În cele din urmă se hotăriseră să străbată defileul de la Grand-Pré, ca să ocupe drumul de la Châlons, să învăluiască armata franceză la Saint-Menehould și s-o silească să se predea.

Iată de ce regimentul Leib, părăsise cu atîta grabă Longwé.

Afară era o vreme urîtă, ceţoasă şi ploioasă. Drumurile erau numai bălţi şi intrai în noroi pînă la glezne. Oricine îşi poate închipui ce penibilă era situaţia noastră, escortaţi şi cu mîinile legate. Am fi preferat moartea de o mie de ori.

Nu mai vorbesc de tratamentul prost la care ne supuneau prusacii şi tot aşa insulte de tot felul care ne gratificau aşa, din senin.

Şi ticălosul de Frantz von Grawert, care ne înjura în fiecarece clipă. Domnul Jean nu se putea abţine şi îmi dădeam seama că dacă ar fi fost liber şi-ar fi înfipt unghiile în gîtul locotenentului, omorîndu-l ca pe o fiară sălbatică.

Am pornit în marş forţat de-a lungul rîului Aisne. A trebuit să trecem cu apa pînă la brîu pîraiele Dormoise, Tourbe şi Bionne. N-am făcut nici un popas fiindcă trebuia să sosim la timp ca să ocupăm coloniile de la Sainte-Menehould. Dar coloana nu putea să meargă repede deoarece se înnămolea la tot pasul. Nădăjduiam însă că atunci cînd prusacii s-ar afla în faţa lui Dumouriez, trupele franceze vor ocupa trecătoarea de la Islettes.

Am mers astfel pînă la zece seara. Dacă germanilor le lipseau proviziile, oricine îşi poate închipui cum am dus-o noi în privinţa mîncării.

Eu şi domnul Jean de-abia dacă puteam să ne adresăm vreun cuvînt. De altminteri ori de cîte ori ne vorbeam, prusacii ne înghionteau sălbatec. Într-adevăr, oamenii aceştia sînt de o cruzime înspăimîntătoare. Fără îndoială că voiau să fie pe placul locotenentului Frantz von Grawert, ceea ce le reuşise pe deplin.

Noaptea asta de 19 spre 20 septembrie, a fost una din cele mai grozave pe care le-am petrecut.

Regretam popasurile noastre din pădure de cînd eram niște simpli fugari. În sfîrșit, cu puțin inainte de ivirea zorilor, am ajuns pe un teren mlăștinos cam spre stînga de Sainte-Menechould, unde am poposit. Cu tot frigul prusacii n-au aprins nici un foc deoarece nu voiau să-și semnalizeze prezența.

Oamenii aceștia îngrămădiți acolo de-a valma în noroi, răspîndeau un miros dezgustător.

În sfîrșit se lumină de ziuă. Eram convins că în ziua aceea va începe lupta. Poate chiar că regimentul meu era acolo ! Și eu care nu eram în mijlocul camarazilor mei !

Se făcuse acum o mare mișcare printre soldați. Ofițerii treceau de colo pînă colo, dînd ordine. Goarnele sunau, tobele băteau... Se mai auzeau de-asemenea cîteva împușcături spre dreapta noastră.

Era aproape unsprezece cînd o grupă de soldați veni să ne caute pe mine și pe domnul Jean. Mai întîi am fost conduși în fața unui cort unde se aflau vreo șase ofițeri, prezidați de colonelul von Grawert. Da, el însuși prezidă acest consiliu.

Formalitățile n-au durat mult, — s-a stabilit doar identitatea noastră. De altfel Jean Keller care mai fusese condamnat odată la moarte pentru că a lovit pe un ofițer, a mai fost osîndit și a doua oară ca dezertor, și eu, ca spion francez !

Nu mai încăpea nici o discuție și după ce colonelul adăugase că execuția va avea loc îndată :

— Trăiască Franța ! am exclamat.

— Trăiască Franța ! repetă Jean Keller.

XXIII

De data asta totul era sfirşit. Se poate spune că armele erau ţintite asupra noastră. Aşteptam doar comanda

Ei bine, Jean Keller şi Natalis Delpiere vor şti să moară

Dincolo de cort se afla un pluton care trebuia să ne impuşte vreo doisprezece soldaţi din regimentul Leib comandaţi de un locotenent.

Nu eram legaţi. La ce bun? Nu puteam fugi.Cel mult cîţiva paşi inainte de a fi ucişi. A ! ce n-aş fi dat să mor în plină bătaie, ciuruit de gloanţele duşmanului. Dar să mori fără să te poţi apăra, e grozav !

Eu şi domnul Jean mergeam fără să ne spunem vreo vorbă. Dînsul se gîndea la Martha pe care nu o va mai vedea şi la mama lui pe care lovitura aceasta trebuia s-o zdrobească.

Eu mă gîndeam la sora mea Irma, la Firmina, la părinţii mei... Revedeam pe tata, mama, toate făpturile care-mi erau dragi,. mă gîndeam la regiment, la satul meu...

Nu ne uitam unde ne duceau soldaţii. De altfel ce ne păsa. Era să fim ucişi ca nişte ciini şi atita tot.

Fireşte însă că de vreme ce vă povestesc eu însumi păţania asta scrisă de mîna mea, înseamnă că am scăpat. Dar deznodămîntul acestei istorisiri, oricît de bogată ar fi fost imaginaţia mea, nu mi l-aş fi putut închipui niciodată. O să vedeţi şi d-voastră.

La vreo cinzeci de paşi mai departe, trebuia să trecem prin faţa regimentului Leib. Toţi cunoşteau pe Jean Keller. Ei bine, nimeni n-a manifetat pentru

el vreun sentiment de milă, mila aceea pe care n-o refuzi niciodată acelora care vor muri! Ce mai firi și prusacii aceștia! Meritau cu adevărat să fie comandați de niște ofițeri de tagma celor doi Grawert! Locotenentul ne-a văzut. Se uita la domnul Jean care nu plecă privirea. La unul vedeai satisfacția, la celălalt nu vedeai decît dispreț...

Am crezut o clipă că ticălosul acesta va merge cu noi. Mă întrebam chiar dacă nu va comanda el însuși execuția... Deodată însă am auzit o goarnă sunînd și Frantz se pierdu în mijlocul soldaților.

Ne aflam atunci în spatele unei colibe care domina orașul și care era ocupată de ducele de Brunswich. La poalele acestei coline se află șoseaua de la Châlnos. Cît despre francezi ei se aflau mai sus pe colinele învecinate.

Dedesubtul acestor coline, se aflau numeroase coloane germane, gata să cucerească pozițiile noastre astfel ca să domine Sainte-Menehould. Dacă planul prusacilor reușea, Dumourriez ar fi fost compromis în fața unui inamic superior ca număr.

Dacă vremea ar fi fost senină aș fi putut să văd uniformele franceze. Dar totul dispărea încă în mijlocul ceței pe care soarele nu reușise pentru un moment s-o împrăștie. Se auzeau de pe acum cîteva împușcături...

O speranță vagă începuse să încolțească în inima mea sau, mai degrabă, mă sileam să nu disper încă. încă.

Și totuși era aproape imposibil să dobîndim vreun ajutor de undeva. Toate trupele, mobilizate de Dumouriez, nu erau oare la Sainte-Menehould? Dar ce vreți, dorința de a scăpa de moarte e atît de mare încît făurești atunci cele mai neînchipuite planuri!

Era aproximativ ora unsprezece și un sfert. Probabil că la douăsprezece nu vor mai fi !

Intr-adevăr am ajuns la locul execuției. Grupa părăsise șoseaua de la Châlons. Ceața era încă destul de deasă pentru ca să nu poți vedea la o sută de metri. Ghiceai totuși că în curînd toată ceața asta se va împrăștia.

Am intrat într-o pădurice unde trebuia să aibă loc execuția.

În depărtare se auzeau goarnele al căror sunet se îmbina cu bubuituri de tun și focuri de salvă.

Încercam să-mi dau seama de ceea ce se petrecea în jurul meu, ca și cum lucrul acesta m-ar fi putut interesa. Am observat că zgomotele astea veneau de la dreapta și că păreau că se apropie. Avusese loc oare o luptă la Châlons ? Oare prusacii fuseseră luați pe flanc ? Nu înțelegeam nimic.

Dacă vă spun toate astea cu oarecare precizie, e că țin să vă fac cunoscută starea mea de spirit. Cît despre detalii toate mi-au rămas întipărite adînc în minte. De altfel asemenea lucruri nu se uită și am impresia că ele s-au petrecut ieri.

Am intrat deci în pădurice. După cîțiva pași grupa s-a oprit în fața unui stejar.

Aici, în locul acesta trebuia să fim executați.

Ofițerul care comanda, un militar cu fața aspră, dădu ordin de oprire. Soldații se rînduiră la cîțiva pași de noi și parcă aud și acum zăngănitul armelor.

— Aici ! zise ofițerul.

— Bine, răspunse Jean Keller.

El rosti cuvîntul acesta cu o voce clară care nu tremura : ținea capul sus și părea liniștit.

Și, atunci, apropiindu-se de mine, îmi vorbi în limba franceză, în limba aceea pe care o iubea atît de mult și pe care eram s-o aud pentru ultima oară.

Natalis, îmi zise el, vom muri. Ultimul meu gînd se îndreptă spre mama și spre Martha, pe care le-am iubit din adîncul sufletului! Bietele femei! Dumnezeu să le aibă în paza lui. Cît despre d-ta, Natalis, iartă-mă...

— Să te iert, domnule Jean, dar pentru ce?...

— Da, de vreme ce din cauza mea...

— Domnule Jean, i-am răspuns, nu am pentru ce să te iert. Ceea ce am făcut, am făcut-o de bunăvoie. Și aș face-o și azi încă! Lasă-mă să te îmbrățișez și să murim ca doi viteji!

— Ne-am îmbrățișat strîngîndu-ne cu putere la piept.

Și nu voi uita niciodată, atitudinea lui Jean Keller cînd, după ce s-a întors spre ofițer, i-a spus cu o voce hotărîtă:

— La dispoziția d-voastră!

Ofițerul făcu un semn. Patru soldați ne conduseră în dreptul stejarului unde ne-am oprit. Trebuia să fim uciși în același timp.

Parcă văd și acum stejarul acesta al cărui trunchi era cojit pe alocuri. Ceața începuse să se împrăștie...

Eu și domnul Jean stăteam în picioare, ținîndune de mînă și privind plutonul care se afla în fața noastră.

Ofițerul se dădu puțin la o parte, în vreme ce soldații încărcau armele. Strîngeam mîna domnului Jean Keller și vă jur că mîna lui nu tremura.

Soldații erau acum în poziție de tragere și nu așteptau decît comanda.

Deodată se auziră niște strigăte, în pădure, în spatele grupei.

Doamne ! Dumnezeule ! Ce văd oare ?... Doamna Keller, sprijinită de domnișoara Martha și de sora mea Irma. De-abia dacă puteai auzi glasul ei. Ținea în mînă o hîrtie, și domnișoara Martha, sora mea și domnul de Lauranay repetau cu ea :

— Francez ! Francez !

— În aceeași clipă se auziră cîteva împușcături puternice și am văzut pe doamna Keller împleticindu-se.

Cu toate astea nici eu nici domnul Jean n-am căzut. Va să zică nu erau soldații plutonului de execuție care au tras ?...

Nu, fiindcă vreo șase din ei zăceau întinși pe jos în vreme ce ceilalți fugeau cît îi țineau picioarele.

În același timp am auzit în pădure strigătele astea care îmi răsună și azi în ureche :

En avant ! En avant !... [1].

Era într-adevăr melodiosul strigăt francez și nu asprul „*Vorwaertz*" al prusacilor.

Un detașament de soldați francezi năvălise în pădure, tocmai la timp, după cum vedeți... Împușcăturile lor precedaseră numai cu cîteva clipe acelea ale plutonului de execuție... Era de-ajuns ! Cum se face însă că vitejii noștri compatrioți veniseră aici tocmai la momentul oportun. Am aflat aceasta de-abia mai tîrziu.

Domnul Jean se repezise la mama lui pe care o susțineau domnișoara Martha și sora mea. Nefericita femeie, crezînd că împușcătura de adineauri ne omorîse pe noi, leșinase.

---

1. Înainte ! Înainte !

In curind isi reveni insă in fire şi parcă o aud şi acum, rostind cu un accent pe care n-o să-l uit niciodată :

— Francez !... E francez !

Ce insemnau oare cuvintele ei ?... M-am uitat la domnul de Lauranay... Nici el nu putea vorbi insă.

Domnişoara Martha luă atunci hirtia pe care doamna Keller o ţinea in mina-i incleştată şi o intinse domnului Jean.

Hirtia aceasta era un ziar german : *Zeitblat*.

Domnul Jean il luă, şi in vreme ce citea, lacrimi mari ii brăzdau faţa. Doamne, ce binefacere e să ştii carte in asemenea imprejurări !

Şi atunci domnul Jean rosti acelaşi cuvint. Aveam impresia că innebunise brusc. Din pricina emoţiei care il năpădise nu puteam inţelege sensul cuvintelor lui.

— Francez !... Sint francez !... exclamă el !... A ! mamă... Martha, sint francez !

Apoi ingenunche intr-un avint de pietate.

Dar doamna Keller se ridicase la rindul ei in picioare şi rosti cu o voce gravă :

— De-acum incolo, dragul meu Jean, nu vei mai fi silit să te lupţi impotriva Franţei !

— Nu mamă, acum am dreptul şi indatorirea să mă bat pentru ea.

XXIV

Domnul Jean mă tiri după el, fără să-mi dea măcar o explicaţie. Ne-am alăturat de francezii care se avintau afară din pădure, in vreme ce tunurile bubuiau necontenit.

Am încercat în zadar să reflectez. Cum oare, Jean Keller, fiul doamnei Keller, german de origine, era francez ? Mi-era cu neputință să înțeleg ! Tot ce puteam să spun e că amândoi ne-am avîntat în luptă.

Trebuie să povestesc acum evenimentele petrecute în dimineața zilei de 20 septembrie și cum s-a făcut că un detașament de francezi venise la timp în pădăricea care brăzdează șoseaua de la Châlons.

Vă aduceți aminte că în noaptea de 16 septembrie, Dumouriez plecase din Grand-Pré spre a se avînta pe pozițiile de la Sainte-Menehould, unde ajunsese a doua zi, după un marș de patru sau cinci leghe.

Aici la Sainte-Menehould se aflau diferite coline, despărțite prin prăpăstii adînci.

La poalele colinelor există niște bălți formate de rîul Aure pînă în locul unde apa aceasta se varsă în rîul Aisne.

Colinele acestea sînt următoarele : Colinele de la Hyron, așezate în fața colinelor Lunii, unde ne aflam noi, iar la stînga colinele de la Gizancourt. Între colinele acestea și Sainte-Menehould, se întinde un fel de bazin mlăștinos pe care îl străbate șoseaua de la Châlons. La suprafață, bazinul acesta e presărat cu cîteva ridicături, nu tocmai însemnate. Pe una din aceste înălțimi se află moara de la Valmey, care domină satul cu același nume, și care a devenit celebru în ziua de 20 septembrie 1792.

De îndată ce a sosit aici, Dumouriez a ocupat Sainte-Menehould. În spatele lui se aflau trupele generalului Dillon care erau gata să apere defileul de la Islettes, împotriva oricărei coloane austriece sau prusace, ce ar fi intenționat să cuprindă Argonne. Acolo

soldații lui Dumouriez, bine aprovizionați, primiră cu urale pe generalul lor. Trebuie să spun că disciplina care domină printre soldații aceștia era foarte severă ; severitatea asta era îndreptată mai ales împotriva voluntarilor veniți din Châlons, care, în majoritate erau oameni fără căpătii.

În răstimpul acesta, Kellermann, după ce părăsise tabăra de la Grand-Pré prea încet, astfel că la 19 septembrie era încă la două legile de Sainte-Menehould în timp ce Beurnoville se afla acolo cu nouă mii de soldați din armata care venise de la Maulde.
Dumouriez își închipuise că Kellerman se va stabili pe colinele de la Gizancourt, care domină pe acelea ale Lunei, colinele spre care se îndreptau acum prusacii. Dar ordinul fiind rău înțeles, Kellermann ocupă platoul de la Valmy cu generalul Valence și cu ducele de Chautres, care în fruntea a douăsprezece batalioane și douăsprezece baterii, s-a distins în lupta aceasta.

Între timp, sosi și Brunswick cu intenția de a tăia drumul de la Châlons și de a alunga pe Dillon din defileul de la Islettes. Înconjurînd Sainte-Menehould cu opt zeci de mii de oameni la care s-a mai adăugat cavaleria emigranților, germanii sperau că Dumouriez și Kellermann se vor preda.

Predarea lor era de așteptat, de vreme ce colinele de la Gizancourt nu erau în mîinile francezilor, așa cum dorise Dumouriez. Într-adevăr dacă prusacii care erau stăpîni pe colinele Lunii ocupau și colinele de la Gizancourt, artileria lor putea să nimicească ușor toate pozițiile franceze.

Situația asta o pricepuse și regele Prusiei. De aceea în loc să îndrepte spre Châlons, cu tot sfatul

lui Brunswick, dădu ordinul de atac în speranța de a respinge pe Dumouriez și pe Kellerman la Sainte-Menehould.

În clipa aceea, adică la începutul bătăliei, o coloană prusacă se întîlni pe drumul de la Châlons cu ariergarda lui Kelerman, din care cîteva companii năvăliră în pădure, punînd astfel pe fugă plotonul nostru de execuție.

Acum eu și domnul Jean, ne aflam în locul unde lupta era mai năprasnică, acolo unde tocmai regăsisem pe camarazii regimentului Royal-Picardie.

— Delpierre ?... exclamase unul din ofițerii escadronului meu, zărindu-mă în clipa cînd obuzele începeau să secere rîndurile noastre.

— Prezent, domnule căpitan, i-am răspuns.

— Ai venit la timp.

— După cum vedeți.

— Dar ești pe jos ?

— Da, domnule căpitan, dar asta nu înseamnă că n-am să fiu la înălțime.

Ni s-au dat arme, mie și domnului Jean, cîte o pușcă și o spadă de fiecare. Și era un spectacol de toată nostimada văzîndu-ne în haine civile și cu armele astea în mînă.

Trebuie să spun că la începutul luptei, francezii au fost respinși ; dar infanteriștii generalului Valence sosiră în fugă și restabiliră imediat coloana care fusese tulburată o clipă.

Și deodată ceața se împrăștie ca prin farmec. Ne băteam în plin soare. În două ore s-au tras douăzeci de mii de obuze. Am spus douăzeci de mii ? Fie, deși cred că s-au tras mai multe.

În răstimpul acesta poziția noastră pe colina de la Valmy era destul de critică. Obuzele măcinau șiruri întregi de soldați. Calul lui Kellermann fusese ucis. Nu numai că colinele Lunii erau în mîinile prusacilor, dar aceștia erau cît pe-aci să ocupe și acelea de la Gizancourt. E drept că aveam acelea de la Hyron pe care Claifayt încercă să le cucerească cu douăzeci și cinci de mii de austrieci, ceea ce, în cazul că ar fi reușit, ar fi fost un dezastru pentru francezi.

Dumouriez văzuse pericolul acesta. Trimise deci pe Stengel cu șaisprezece batalioane, ca să respingă pe Clairfayt și pe Chazot ca să ocupe Gizancourt înaintea prusacilor. Chazot a sosit prea tîrziu. Gizancourt fusese ocupat și Kellermann a trebuit să se apere la Valmy împotriva artileriei care îl încadrase. Un obuz explodase lîngă moară. S-a produs o panică grozavă. Mă aflam și eu acolo cu domnul Jean și e o adevărată minune că am scăpat cu viață.

În clipa aceea, sosi ducele de Chartres cu cîteva tunuri așa că francezii au putut răspunde cu succes tunurilor germane de pe colinele Lunii și Gizancourt.

Totuși, situația nu se îmbunătățise. Prusacii se năpustiră acum asupra morii spre a ne alunga.

Parcă-l văd și-l aud încă pe Kellermann. A dat ordin ca să-l lăsăm mai întîi pe inamic să înainteze pe creastă și apoi să ne năpustim asupra lui. Eram gata și așteptam atacul doar să se sune atacul.

La momentul oportun, Kellermann strigă din răsputeri :

— Trăiască națiunea !

— Trăiască națiunea ! am răspuns și noi.

Am strigat cuvintele acestea cu atîta putere, încît ele s-au auzit, în ciuda bubuiturilor de tun.

Prusacii ajunseseră pe creasta colinei. Cu coloanele lor bine aliniate, cu pasul lor cadenţat, cu sîngele lor rece de care dădeau pururi dovadă, nu prea erau uşor de înfruntat. Dar avîntul francez a fost mai mare. Ne-am năpustit asupra lor. Lupta a fost într-adevăr năprasnică şi de ambele părţi înverşunarea a fost cum nu se poate mai cruntă.

Deodată, în mijlocul fumului împuşcăturilor care nu mai conteneau în jurul nostru, am văzut pe Jean Keller avîntîndu-se cu spada în mînă. Recunoscuse unul din regimentele prusace pe care începusem să-l respingem pe pantele de la Valmy.

Era regimentul colonelului von Grawert. Locotenentul Frantz se luptă cu mult curaj, căci ofiţerii germani sînt foarte viteji.

Jean şi Frantz se aflau acum faţă în faţă.

Locotenentul îşi închipuise că am fost executaţi de germani şi cînd colo ne aflam în faţa lui... Oricine îşi poate închipui uimirea care l-a cuprins... Dar mirarea i-a fost de scurtă durată, fiindcă dintr-un salt, domnul Jean se repezi la el şi îi zdrobi ţeasta cu spada...

Locotenentul muri imediat şi mereu îmi spun că justiţia cerească a voit ca el să fie omorît de însuşi domnul Jean.

Cu toate astea, prusacii se sileau mereu să cucerească platoul. Atacau cu o vigoare nespusă. Dar şi noi nu ne-am lăsat mai prejos şi pe la orele două după-amiază, prusacii au trebuit să înceteze lupta şi să se retragă pe cîmpie.

Totuşi bătălia fusese suspendată numai. La orele patru insuşi regele Prusiei luă comanda trupelor şi porni cu ele la atac. Dar o baterie de douăzeci şi patru de tunuri instalată la poalele morii, zdrobi cu atita violenţă pe prusaci incit aceştia nu mai putură să inainteze. Apoi, odată cu ivirea serii, se retraseră.

Kelermann rămăsese stăpin pe platou şi numele de Valmy făcu ocolul Franţei, chiar in ziua in care Convenţia ţinîndu-şi a doua şedinţă, decretă republica.

XXV

Am ajuns la deznodămintul acestei istorisiri, pe care aş fi putut s-o intitulez : *Povestea unui concediu in Germania.*

Chiar in seara aceea, ne-am intilnit cu toţii, — doamna Keller, domnul şi domnişoara de Lauranay, sora mea, Irma, cu şi domnul Jean, — intr-o casă din Valmy.

Vă puteţi inchipui bucuria care ne-a cuprins intîlnindu-ne din nou, după atitea suferinţe cumplite.

— Mă iertaţi, am zis. Nu sint curios de felul meu, dar tare aş dori să ştiu...

— Cum se face, Natalis, că Jean e compatriotul tău ? răspunse sora mea.

— Da, Irma şi asta mi se pare atit de ciudat incit mă tem să nu fie vreo eroare la mijloc...

— Nu se fac asemenea erori, dragul meu Natalis, replică domnul Jean.

Şi iată ceea ce mi s-a povestit in citeva cuvinte :

In satul Croix-aux-Bois unde am lăsat pe dom-

nul de Lauranay și pe tovarășii lui în casa lui Hans Stenger, austriecii au fost înlocuiți cu o coloană prusacă. Coloana asta numără în rîndurile ei cîțiva tineri care fuseseră luați din sînul familiei lor, cu ocazia încorporării de la 31 Iulie.

Printre tinerii aceștia se afla un băiat cumsecade, anume Ludwig Pertz, care era din Belzingen. Cunoștea pe doamna Keller și se duse s-o vadă de-îndată ce aflase că era prizoniera prusacilor. I s-a spus apoi ceea ce i se întîmplase domnului Jean și cum fusese nevoit să fugă în pădurea de la Argonne.

Și iată că Ludwik Pertz a exclamat :

— Dar în cazul acesta, doamnă fiul d-voastră este scăpat... Nu trebuia încorporat... fiindcă nu e prusac... E francez.

Firește că declarația asta a produs o uimire strașnică. Atunci, spre a-și justifica spusele, Ludwik Pertz prezentă doamnei Keller un număr din Zeitblatt.

Gazeta asta publica sentința care fusese dată în ziua de 17 august în procesul lui Keller cu Statul german.

Familia Keller pierduse procesul pe motivul că însărcinarea cu furniturile nu putea fi acordată decît unui german din Prusia. Or, fusese stabilit că strămoșii domnului Keller n-au cerut și nici n-au obținut vreodată naturalizarea de cînd s-au stabilit în provincia Gueldre, după revocarea edictului din Nantes, că sus-numitul Keller n-a fost niciodată prusac, că fusese întotdeauna francez și că, prin urmare, statul nu-i datora nimic.

Strașnică judecată, hai ? Că domnul Keller era francez, nu mai încăpea nici o îndoială ! Dar asta nu înseamnă că nu trebuia să i se plătească dreptul. În sfîrșit, iată cum se judeca la Berlin în 1792. Vă rog să credeți că domnul Jean n-avea deloc de gînd să facă apel și socotea procesul pierdut pentru totdeauna. Ceea ce era indiscutabil însă, e că domnul Jean născut din părinți francezi, era el însuși tot ce poate fi mai francez ! Și dacă trebuia botezat pentru asta, apoi primise botezul de sînge de la Valmy — ceea ce nu înseamnă puțin.

Se înțelege că după comunicarea lui Ludwig Pertz, trebuia regăsit cu orice preț domnul Jean. Tocmai se aflase la Croix-aux-Bois că fusese prins în pădure și dus apoi la Longwé împreună cu scriitorul acestor rînduri. Clipele erau prețioase. Doamna Keller își recăpătă puterile în fața pericolului care amenință pe fiul ei. După plecarea coloanei Lauranay, de domnișoara Martha, de sora mea și călăuzită de bunul Hans Stenger, părăsi satul Croix-aux-Bois, trecu defileul și ajunse în dreptul taberei lui Brunswick, chiar în dimineața cînd urma să fim executați. Tocmai părăsisem cortul, unde se ținuse consiliul de război, cînd se prezentă și dînsa.

În zadar, explică aici doamna Keller că fiul ei era francez, ofițerii o respinseră... Ea se avîntă atunci pe șoseaua de la Châlons, în direcția în care mergeam și noi... Restul se știe.

În sfîrșit să recunoaștem că lucrurile s-au sfîrșit cu bine și că Dumnezeu a fost îndurător.

Cît despre situația francezilor, după lupta de la Valmy nu am mare lucru de spus.

Mai întii, Kellermann a ocupat colinele de la Gizancourt, ceea ce consolidase definitiv situația armatei franceze.

Cu toate astea, prusacii ne-au tăiat drumul de la Châlons așa că nu numai puteam comunica cu depozitele. Dar fiindcă pusesem stăpînire de Vitry, convoaiele au putut ajunge, astfel că armata nu avu nimic de suferit.

Trupele inamice au rămas pe poziție pînă în ultimele zile ale lunii septembrie. Au urmat cîteva tratative fără folos. Totuși prusacii doreau acum să se înapoieze în țara lor. Deoarece alimentele lipseau și molimele făceau ravagii, ducele de Brunswick părăsi Franța la 1 octombrie.

Trebuie să mai spun că în timp ce prusacii treceau defileurile din pădurea Argone nu i-am alungat cu prea multă asprime. Îi lăsam să se retragă în liniște. De ce ? Nu știu. Multă lume n-a priceput atitudinea asta a lui Dumouriez...

Probabil că în atitudinea aceasta era un substrat politic, și, după cum v-am spus, nu mă pricep de fel în politică.

Principalul lucru e că inamicul a părăsit țara. E drept că plecarea s-a efectuat încet, dar s-a efectuat și astăzi nu mai există un singur prusac în Franța, nici măcar domnul Jean, de vreme ce era compatriotul nostru.

Deîndată ce ne-a fost cu putință să plecăm, ne-am întors cu toții în primele zile ale lunii octombrie, în scumpa mea Picardia unde s-a celebrat, în sfîrșit, căsătoria lui Jean Keller cu Martha de Lauranay.

Vă aduceți aminte că trebuia să fiu martorul domnului Jean la Belzingen, așa că vă rog să nu vă mirați că am fost martorul lui la Saint-Sauflieu... Și dacă vreo căsnicie a trebuit să fie fericită, apoi să știți că a fost aceea a domnului Jean.

În ce mă privește, m-am înapoiat la regiment peste cîteva zile. Am învățat să scriu și să citesc și am devenit după cum am spus, locotenent, apoi căpitan în timpul războaielor lui Napoleon.

Iată povestea vieții mele, pe care am scris-o ca să pun capăt discuțiilor prietenilor mei din Grattepanche. Dacă nu am povestit cu artă întîmplările mele, cel puțin le-am descris așa cum le-am trăit. Și acum, iubiți cititori, dați-mi voie să vă salut cu spada.

— SFÎRȘIT —

EDITURA „AGORA“ S.R.L.

cu sediul în Iași,

Bulevardul Primăverii 17 B, dorește să ofere cărți pentru difuzare librăriilor și anticariatelor particulare din toată țara.

Așteptăm cu interes noii colaboratori în domeniul difuzării cărții.

Căutați în Librării

„VOALUL SFÎNT“
de Sax Rohmer,

o carte a misterelor, o narațiune palpitantă pe parcursul căreia un explorator englez și un mag egiptean descifrează taine ale vestitelor piramide, înfruntă blesteme ce dăinuie de milenii și descoperă...

Dar veți afla ce, numai citind cartea care vă așteaptă.

IN CURIND ÎN LIBRĂRII COLECȚIA

MINIBIBLIOTECA EDITURII „AGORA"

o concentrare de subiecte palpitante, proză fantastică, tematică de dragoste — o colecție a minicapodoperelor, a prozei de mici dimensiuni aparținînd unor scriitori de ridicat nivel artistic și mare rafinament stilistic.

Pînă la sfîrșitul anului vor apărea :

— Regina Isabela — nuvele fantastice — de Villiers de L'Iste Adam.

— Carte de chipuri fără chipuri — „O iliadă într-o coajă de nucă" — de H. Cristian Andersen.

— Datoria onoarei — microroman de dragoste de Delphi Fabrice.

Lector : CĂTĂLIN PLATON
Tehnoredactor : ION TĂNASE

Tiparul executat
la S.C. „Dosoftei" S.A. Iaşi,
Str. Sf. Lazăr nr. 49
Sub comanda 116

ISBN 973-95073-6-0

48 +
2 TL
50 LEI